

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: maandag 4 maart 2019 10:20
Aan: 10.2.e
Onderwerp: verkorte presentatie
Bijlagen: Presentatie EZK 10.2.e 11 maart 2019.pptx

Ha 10.2.e

Hierbij een ingekorte versie van de presentatie aan de hand waarvan ik kan ingaan op de essentie van de RCR en de pilot zonder het verhaal te groot te maken.

Groet,
10.2.e

VERZET TEGEN GASWINNING LAAIT OP

Gemeenten waar verzet ontstaat

-
- OWADDEN**
(Ameland, Zuidwal en Ternaard)
 - WARFFUM**
NAM wil productie opvoeren, roept verzet op
 - SMALLINGERLAND** — **NIJBEETS**
Gemeente tegen heropening oude velden
Verzet tegen plannen gaswinning in mooi weidelandschap
 - WESTERVELD e.o.**
Diverse rechtszaken
 - GRAMSBERGEN**
Gemeente boos op plannen NAM
 - WOERDEN / HAASTRECHT**
Gemeente wint zaak bij Raad van State
 - MAASLAND**
Plannen voor cracken en nieuwe put
 - WAALWIJK / LOON OP ZAND**
Buurtbewoners verzetten zich tegen plannen

van Friese overheden over gas- en zoutwinning

De gezamenlijke Friese gemeenten en provincie Fryslân constateren dat er zorgen leven onder inwoners en bedrijven in gebieden waar gas- en zoutwinning plaatsvindt. Deze zorgen gaan over veiligheid, leefbaarheid en vaardigheid van ons land goed.

Wij constateren dat:

1. gewinning of komende jaren onverwachtelijk zal zijn in een land;
2. gewinning langdurig planmatig, opgevoerd in met overzichten en de effecten hiervan zijn pas na vele jaren opbreken;
3. er veel aandacht is voor de actuele risico's in Groningen en daar lessen worden getrokken uit de geschiedenis van het Rijnland;
4. er is een beperking van het aantal inwoners die in de toekomst woonruimte zullen krijgen op grond van de huidige situatie van de woningmarkt;
5. de aanpak van de woningmarkt zal veranderen in het komende decennium, waarbij de huidige aanpak van de woningmarkt zal worden overgenomen;
6. het aantal dat naar het zuid en het oosten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen, maar het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;
7. het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;
8. het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;
9. het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;
10. het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;
11. het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;
12. het aantal dat naar het zuidwesten zal verhuizen zal toenemen in kleine delen;

Geliet op deze constatering en vinden wij dat:

- de informatievoorziening over gewasziekten, insecten, effecten en schade procedures duidelijk.
- heeft mogelijk een rol in toekomstige vl. aan loketportaal.
- heeft mogelijk een economische vitaliteit in de werkdagen op zijn meesten tijdens en na een goede balans moet zijn tussen kosten en baten in het gebied.
- een groot rol moet zijn voor de lokale overheid.

Wij roepen de Kabinetsheden en Tweede Kamerleden op om meer aandacht te hebben voor deze zorgen en voortvarend te werken aan het herstel van vertrouwen en draagvlak. Om dit te bereiken stellen wij u dat het bij de volgende zaken concreet gaat regelen in het belang van de bewoners en bedrijven in de wijnoordgebieden:

- [illegible]

Alleen door goede samenwerking van alle betrokken partijen kan er worden gewerkt aan het herstellen van vertrouwen en draagvlak van investeren en bedrijven in de winninggebieden. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid om er voor te zorgen dat de leefbaarheid en economische vitaliteit in de winninggebieden op peil blijft, zodat het hier nu en in de toekomst goed leven en werken is.

Waarborgen goede besluitvorming

- Duidelijke regels voor gaswinning in de Mijnbouwwet
- Bewoners actief geïnformeerd, zienswijzen worden betrokken bij besluit
- In de nieuwe Mijnbouwwet:
 - de procedure gaswinning strenger
 - meer inspraak voor decentrale overheden en omwonenden
 - meer advies van onafhankelijke experts.

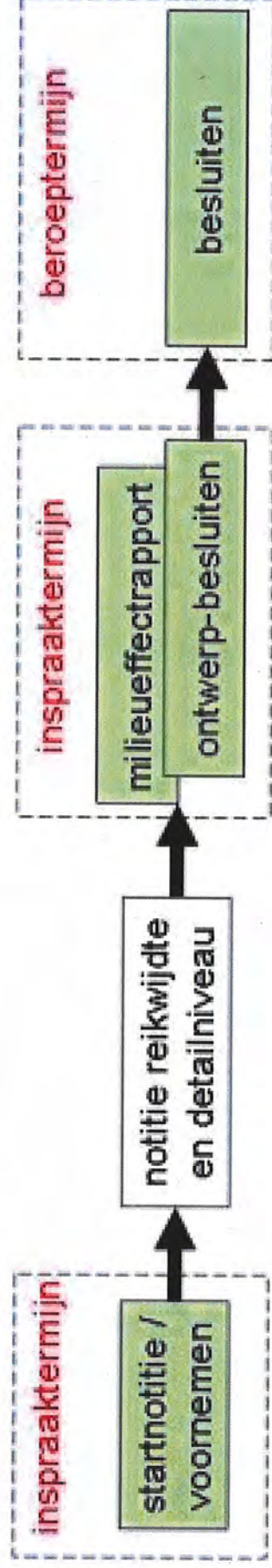
De Rijkscoördinatieregeling

- Projecten op het gebied van energie-infrastructuur die van nationaal belang zijn, worden gecoördineerd door de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK).
- De verschillende besluiten (vergunningen en ontheffingen) die voor een project nodig zijn tegelijkertijd en in onderling overleg genomen.
- Omdat het Ternaard gasveld onder Natura 2000 gebied “de Waddenzee” ligt, is de Rijkscoördinatieregeling (RCR) van toepassing

Pilot Ternaard

- Omwonenden en overheden te laat betrekken
- Wens om betrokken te zijn nog voor de start van procedures
- Invloed op de besluitvorming
- Daarom een omgevingsproces
- Omgevingsproces is gericht op ontzorgen (voorkomen en afhandelen schade) en investeren (in maatschappelijke opgaven in het gebied)

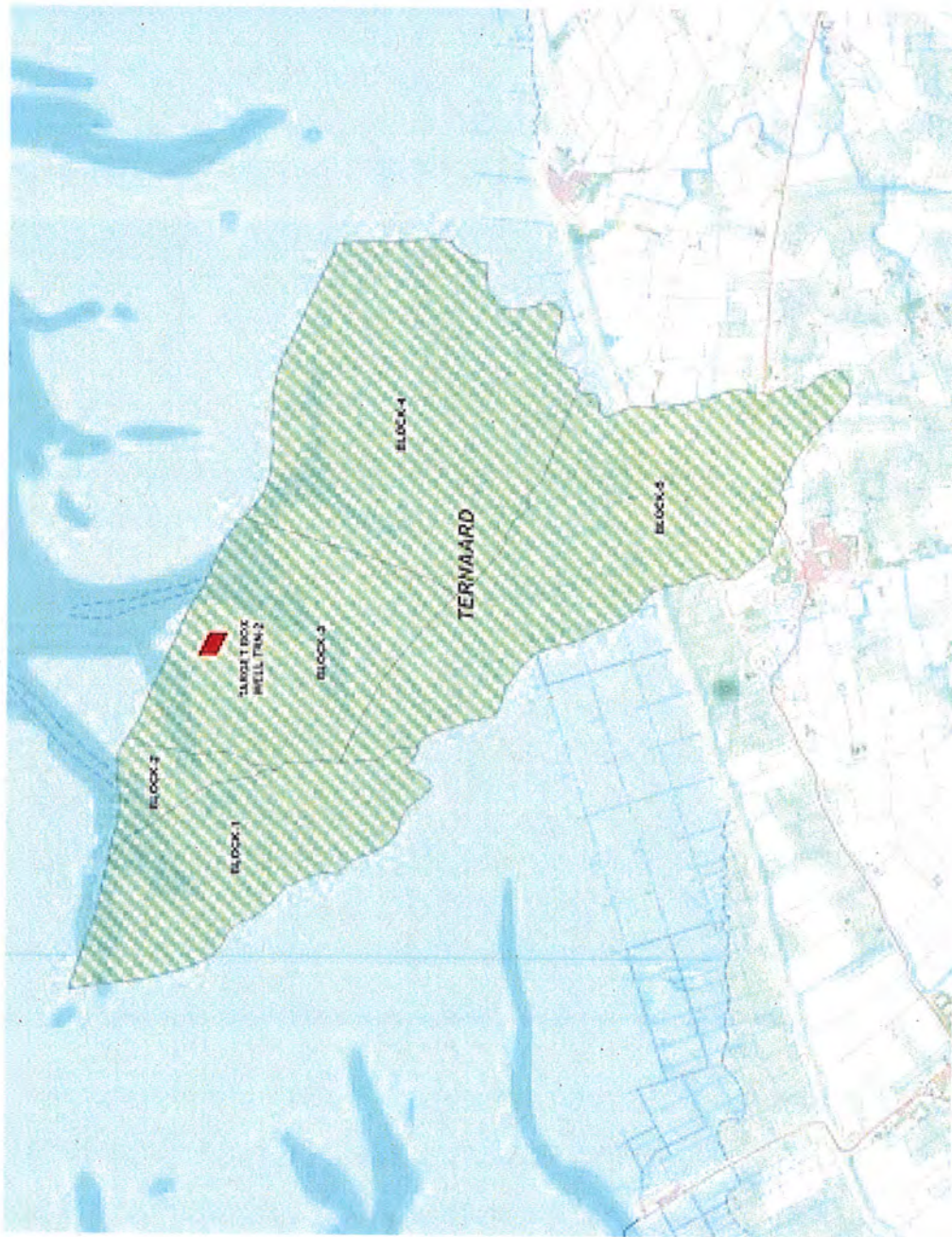
De Rijkscoördinatieregeling: inspraak en beroep

Gaswinning onder het Wad

- Is alleen onder strikte voorwaarden toegestaan.
- Mag alleen als de natuurwaarden niet worden aangetast.
- Een onafhankelijke commissie monitort jaarlijks. Bij dreigende aantasting van het Wad wordt de gaswinning verminderd of stilgelegd (hand aan de kraan).

Afweging Minister

- Als de ontzorgingsafspraken gemaakt zijn met bewoners en de regio het investeringsprogramma gereed heeft, dan worden deze eindproducten voorgelegd aan de minister.
- De minister neemt in het najaar van 2019 een besluit over het al dan niet doorgaan van de RCR procedure (ijkpunt: de terinzagelegging van ontwerp besluiten) en weegt die beslissing af met de ontzorgingsafspraken en het investeringsprogramma.

Dokkum, 26 april 2018

Concept persbericht

Omgevingsproces Ternaard

Kansrijke aanknopingspunten voor mogelijk vervolg

Op 20 april 2018 heeft procesbegeleider De Gemeynt haar concept-eindverslag voor het Omgevingsproces Ternaard gepresenteerd aan de vijf partijen uit het Bestuurlijk Overleg (BO). De Gemeynt reikt vele kansrijke aanknopingspunten aan voor een mogelijk vervolg op het omgevingsproces.

Het concept-eindverslag is een feitelijke weergave van de inbreng van zowel inwoners en regionale organisaties, overige belanghebbenden als ook van de vijf betrokken BO-partijen tijdens het omgevingsproces. In dat proces is nagegaan hoe gaswinning door NAM ingepast kan worden in een brede toekomstvisie voor Noordoost Friesland. Dit heeft geresulteerd in een groot aantal argumenten, standpunten en voorstellen vanuit het gebied. Daarmee is een duidelijk beeld ontstaan van de belangen, vragen en zorgen van de diverse betrokkenen.

De BO-partijen gaan nu binnen de eigen organisaties na of, en zo ja, hoe een vervolg aan het omgevingsproces gegeven kan worden. Alle partijen gaan daarvoor na waar zij, zowel vanuit haar eigen positie als vanuit een eventuele samenwerking, kunnen gaan bijdragen aan dat vervolg. Het rapport geeft daarvoor de nodige aanknopingspunten en handreikingen om tot een gedeelde visie op een vervolg komen. Hierbij valt te denken aan het verkennen van mogelijke investeringen wat betreft duurzame initiatieven in het gebied.

Het Bestuurlijk Overleg

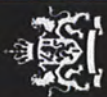
Het college van B&W van de gemeente Dongeradeel, Gedeputeerde Staten van de Provincie Fryslân en het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân hebben in september 2017 ingestemd met de aanpak voor het een omgevingsproces Ternaard. Dit is een onafhankelijk omgevingsproces waarbij samen met inwoners en andere belanghebbenden de voor- en nadelen en de kansen en de aanpak met betrekking tot de van gaswinning in het gebied in kaart worden gebracht. De drie regionale overheden, samen met het ministerie van Economische Zaken & Klimaat en de NAM zijn daardoor verenigd in een Bestuurlijk Overleg (BO).

Voor nadere informatie:

Namens de vijf partijen is burgemeester Marga Waanders van de gemeente Dongeradeel woordvoerder. U kunt haar bereiken via communicatie: 0511 10.2.e / 06 10.2.e

EINDE PERSBERICHT

Koninklijk Nederlands
Meteorologisch Instituut
Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Meten en monitoren geïnduceerde seismiciteit in Nederland

Ternaard, 28-03-2019

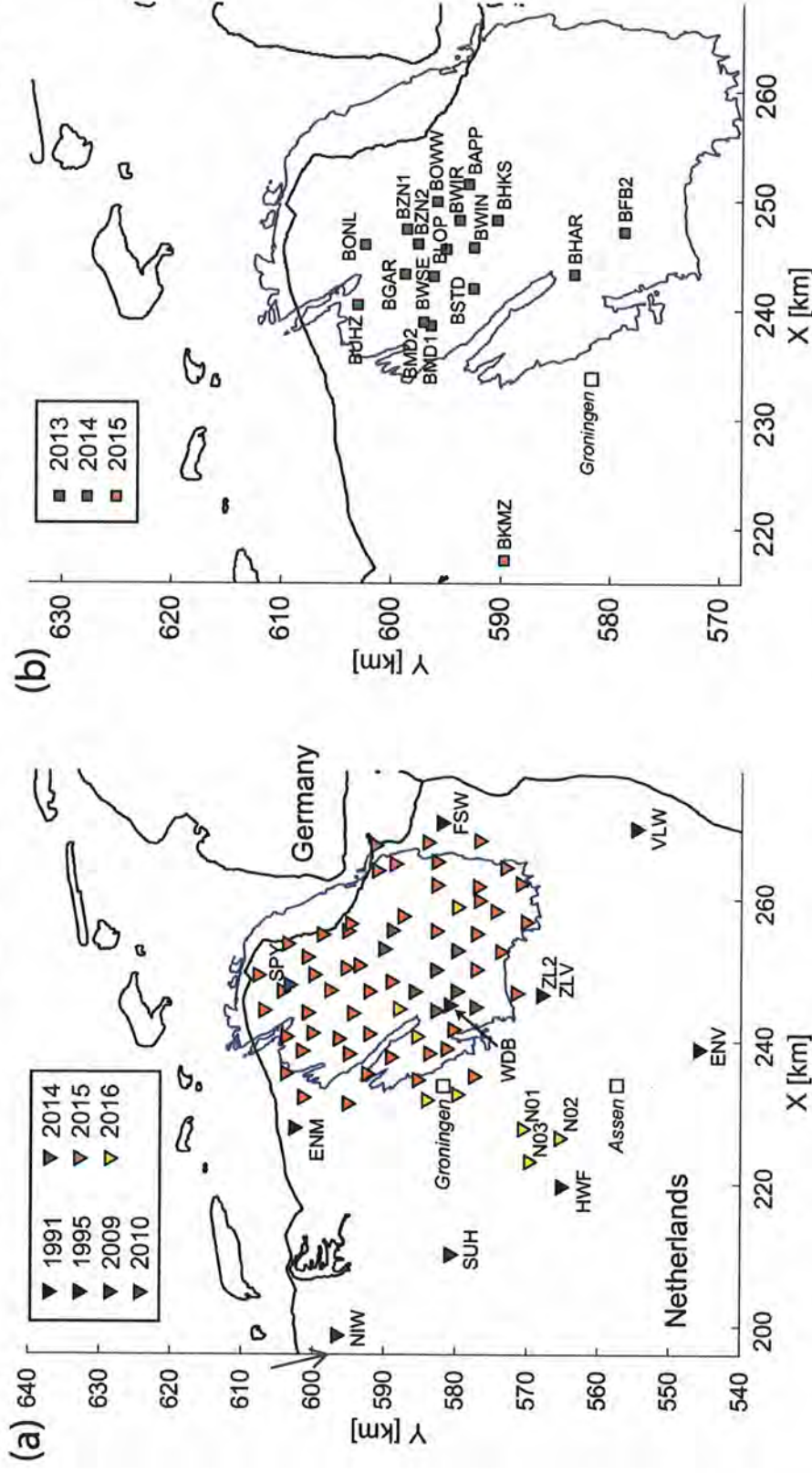
10.2.e

10.2.e

10.2.e

10.2.e

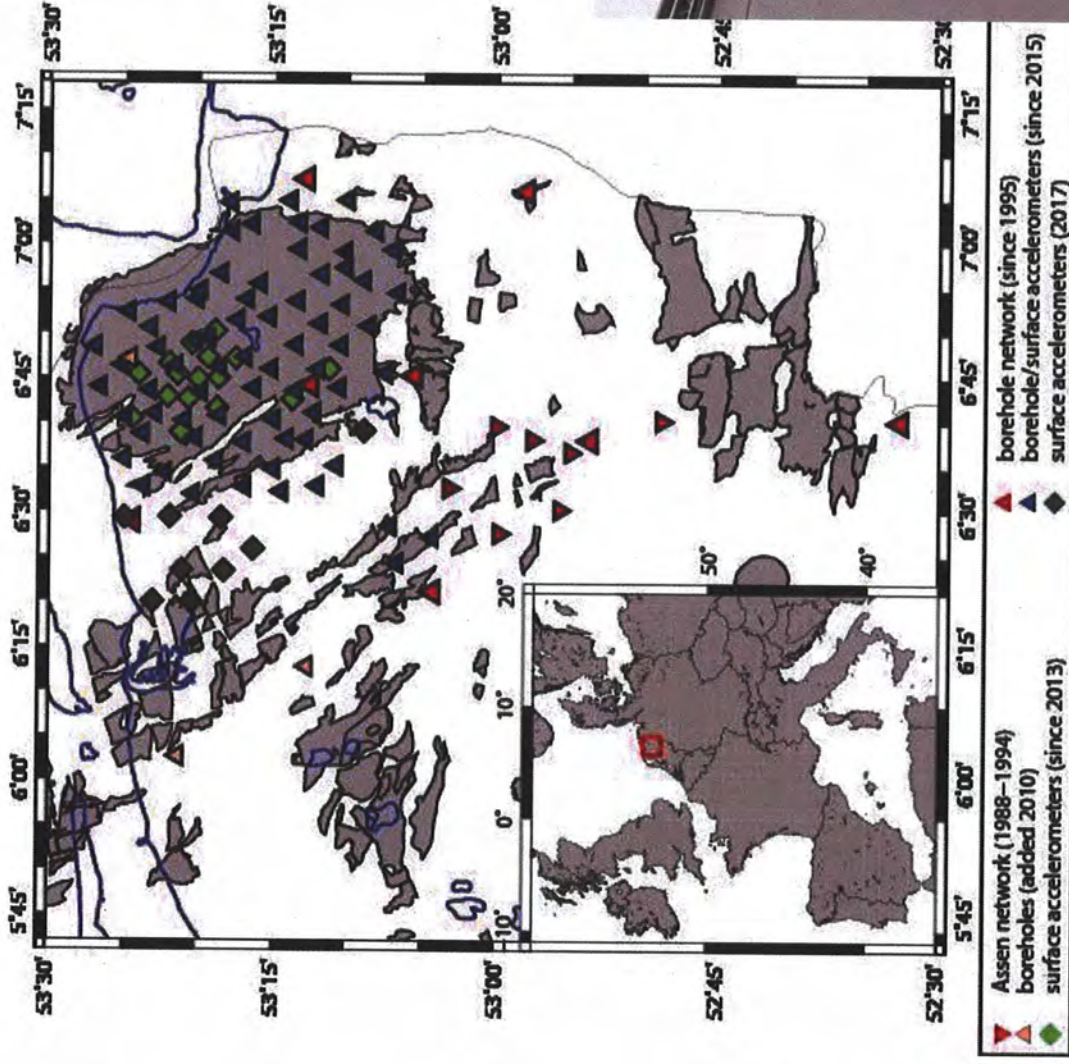
metingen en locaties van geïnduceerde bevingen

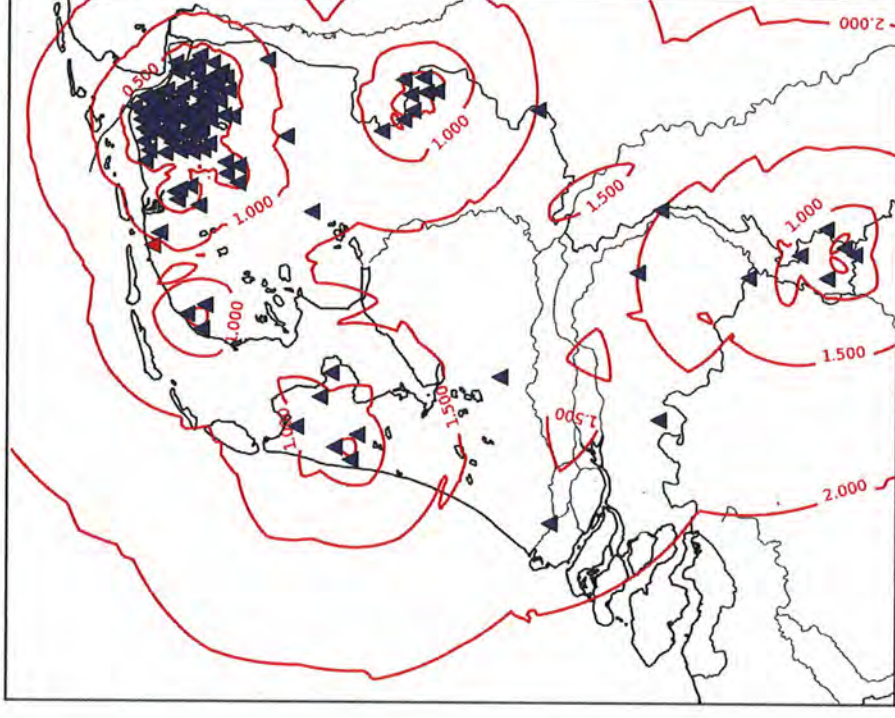
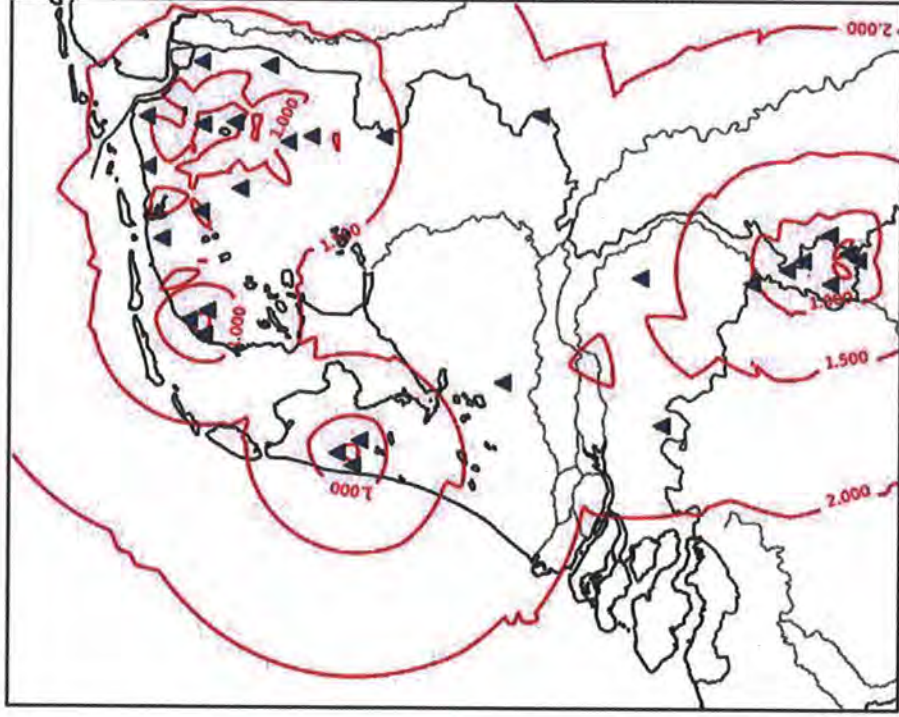
Netwerk bestaat uit boorgat sensors (4 niveaus, 3C geofoons) en versnellingsmeters (oppervlak)

- Oude netwerk ontworpen om $M > 1.5$ te kunnen detecteren in Groningen, Drenthe en oost Friesland),
- Versnellingsmeters geplaatst waar grotere bevingen ($M > 2.5$) gevoeld zijn
- Nieuwe netwerk Groningen ontworpen om $M > 0.5$ te kunnen detecteren en nauwkeurige locaties te bepalen
- Elk nieuw boorgat (> 2014) is ook uitgerust met een versnellingsmeter aan het oppervlak

Instrumentatie

Netwerk ontwerp

Contouren geven het gebied aan waarin alle bevingen van $M=1.0$, 1.5 en 2.0 gelocaliseerd kunnen worden.

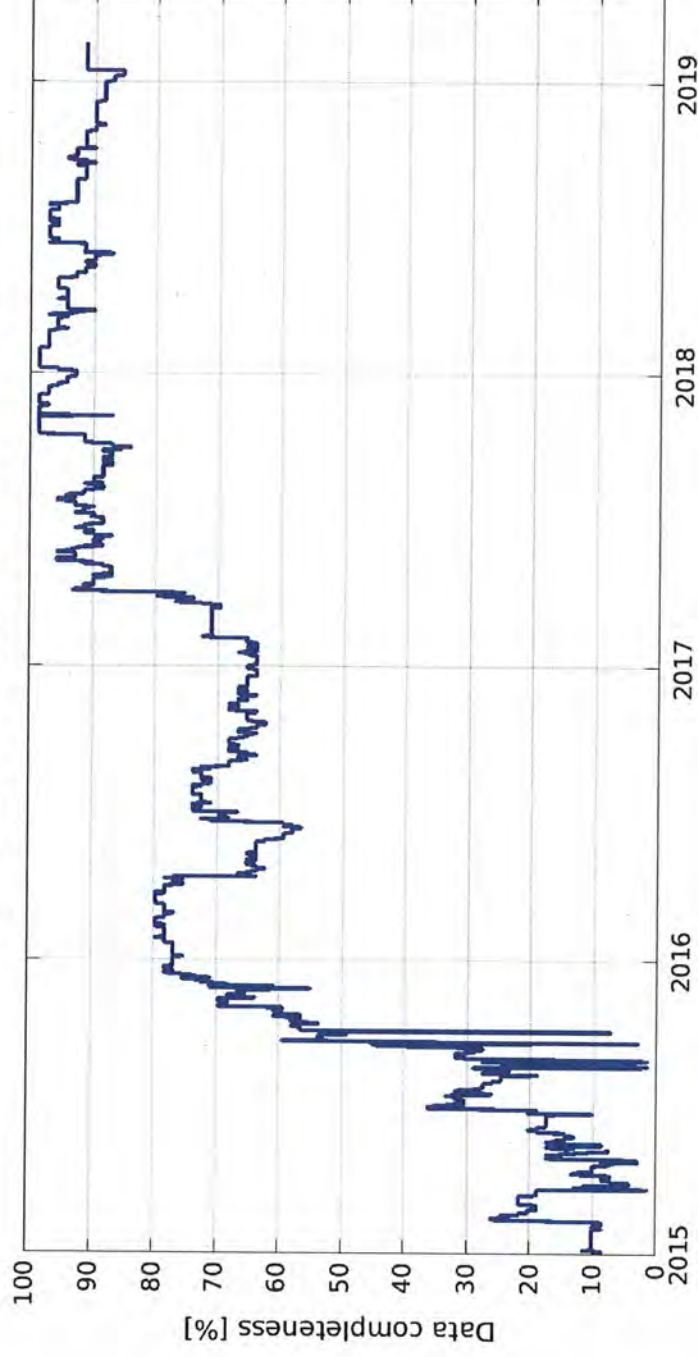
- Links: oude situatie voor 2014 en Rechts: nieuwe situatie feb. 2019

Sensoren

- Boorgat geofoon strings, 4 niveaus op diepte, afstand tussen de sensors 30, 50 or 75m (120, 200, 300m). Boorgaten hebben geen casing
- SM6 4.5 Hz geofoon
- Accelerometers, Episensor
- Communicatie:
 - Boorgaten en versnellingsmeters: real-time DSL connectiess (200Hz sampling) met 4G mobile backup

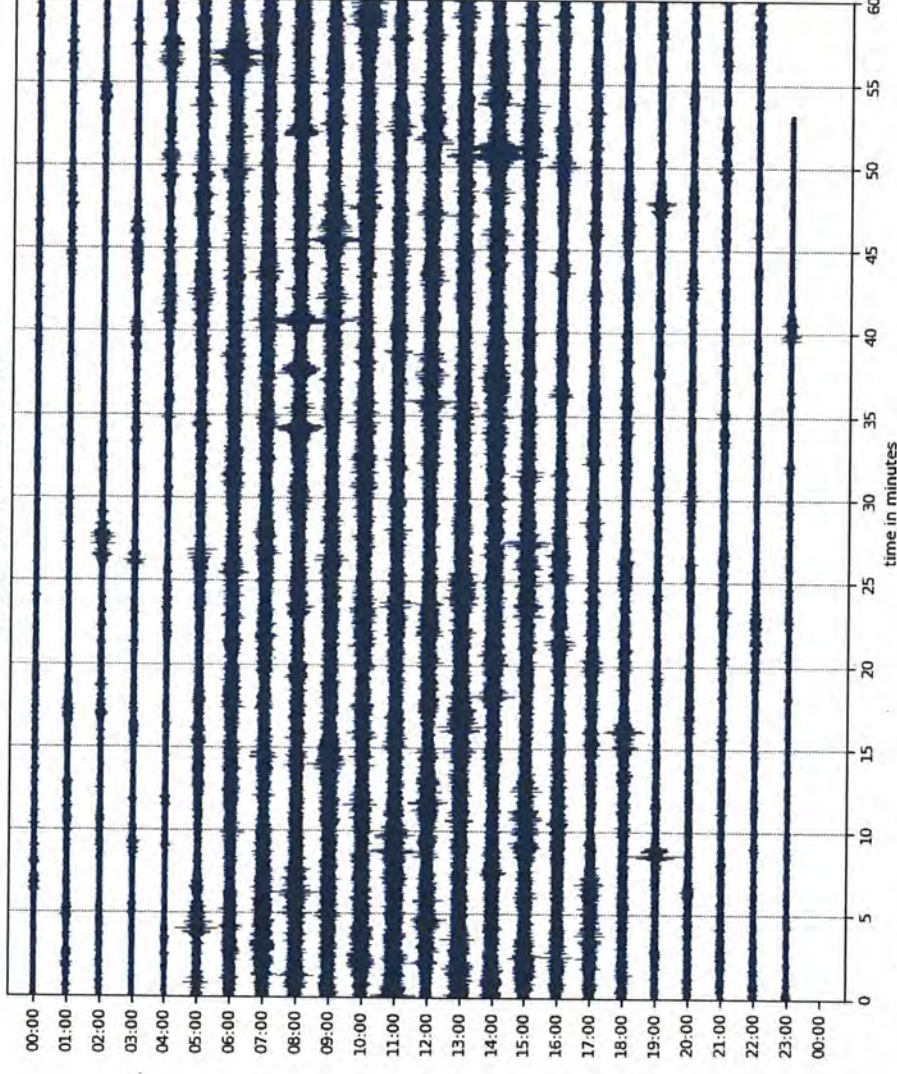
Data beschikbaarheid

- Bij de opbouw van het netwerk was enkel 4G communicatie beschikbaar
- Dit bleek niet voldoende betrouwbaar en de meeste stations zijn later (begin 2017) omgezet naar vaste DSL verbindingen.

Dagelijks seismogram

NL.HWF4.01.HHZ 2019-03-27

Station Haulerwijk

- De uitwijking wordt geschaald per trace (60min).
- Elke 20 min. wordt nieuwe info opgehaald. Data ophalen en plotten van veel stations kost tijd
- Station NIW heeft op dit moment hardware problemen, wordt aan gewerkt.

De meest recente aardbevingen in en rondom Nederland

Deze kaart laat de epicentra zien van de 15 laatste aardbevingen in en rondom Nederland.

Meer informatie over aardbevingen door gaswinning vindt u in de veelgestelde vragen.

Heeft u een aardbeving gevoeld, vul dan [hier](#) het enquête-formulier in.

Legenda:

automatisch

geïnduceerd

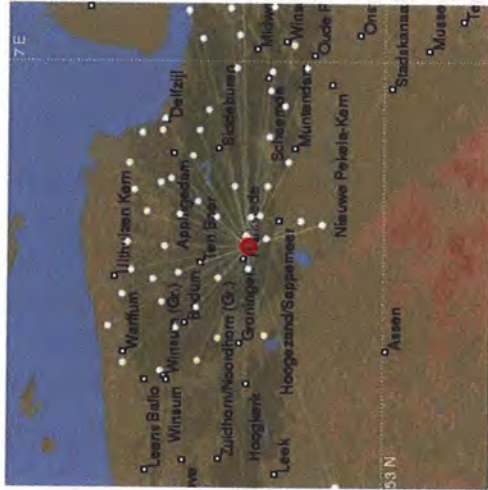
tektonisch

Aardbevingen per plaats

Hieronder een overzicht van de 15 laatste aardbevingen per plaats. De tijd waarop de aardbeving plaatsvond is in UTC, deze verschilt van de Nederlandse tijd. De complete catalogus van aardbevingen is te vinden op het [KNMI DataCentrum](#) of de seismische en akoestische data tools (zie onderstaande links).

Analyse	Datum en tijd (UTC)	Plaats	Magnitude	Diepte (km)	Type aardbeving	Details
Reviewed	2019-03-27 23:07:42	Theux (Belgie)	1.9	15.0	Tektonisch	Detail page
Reviewed	2019-03-17 19:11:41	Kantens	0.8	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-03-11 23:00:36	't Zandt	0.4	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-03-04 15:11:04	Wagenborgen	0.8	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-03-02 11:37:12	Appingedam	0.4	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-28 23:16:07	Toornwerd	1.6	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-24 19:38:53	Loppersum	0.4	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-22 23:55:33	Rottum	0.8	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-19 12:15:27	Appingedam	1.6	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-16 19:22:59	Zeerijp	1.4	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-11 04:13:58	Koborn-Gondorf (Duitsland)	2.8	1.0	Tektonisch	Detail page
Reviewed	2019-02-10 10:12:50	Zandweer	0.3	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-09 20:54:13	't Zandt	0.9	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-07 13:33:16	Westermden	0.7	3.0	Geïnduceerd	Detail page
Reviewed	2019-02-01 20:41:02	Luddeweer	1.0	3.0	Geïnduceerd	Detail page

lerenaard 28-03-2019

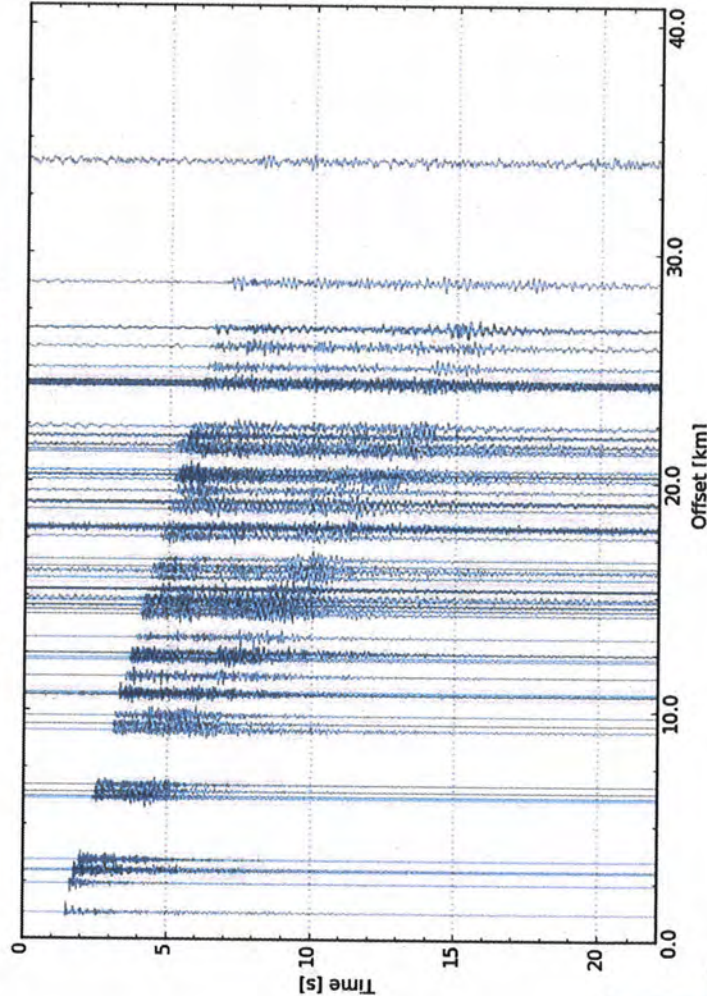
Aardbeving van 2016-01-26 22:22:33 (UTC)

Datum en tijd (UTC): 2016-01-26 22:22:33
Latitude: 53.203 °
Longitude: 6.720 °
Diepte: 3.0 km
Type aardbeving: Geïnduceerd
Plaats: Harkstede
Magnitude: 1.5

Link naar event data: [EDSN web services \(beta\)](#)

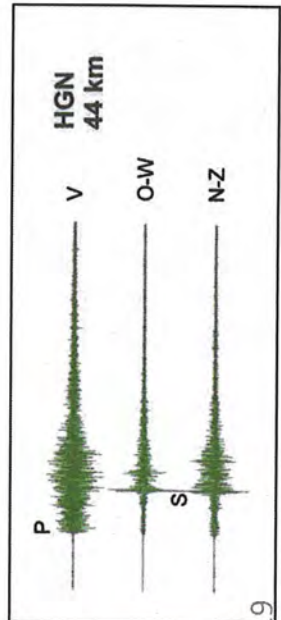
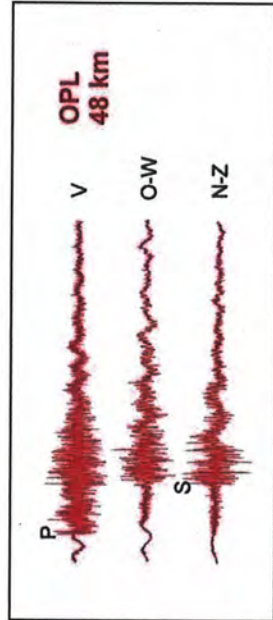
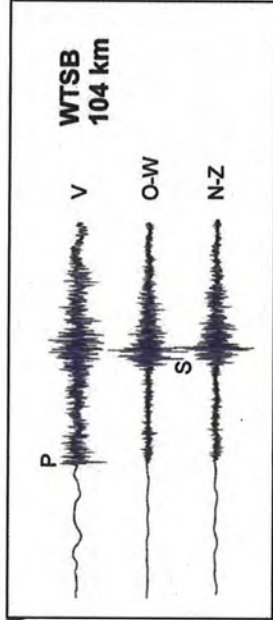
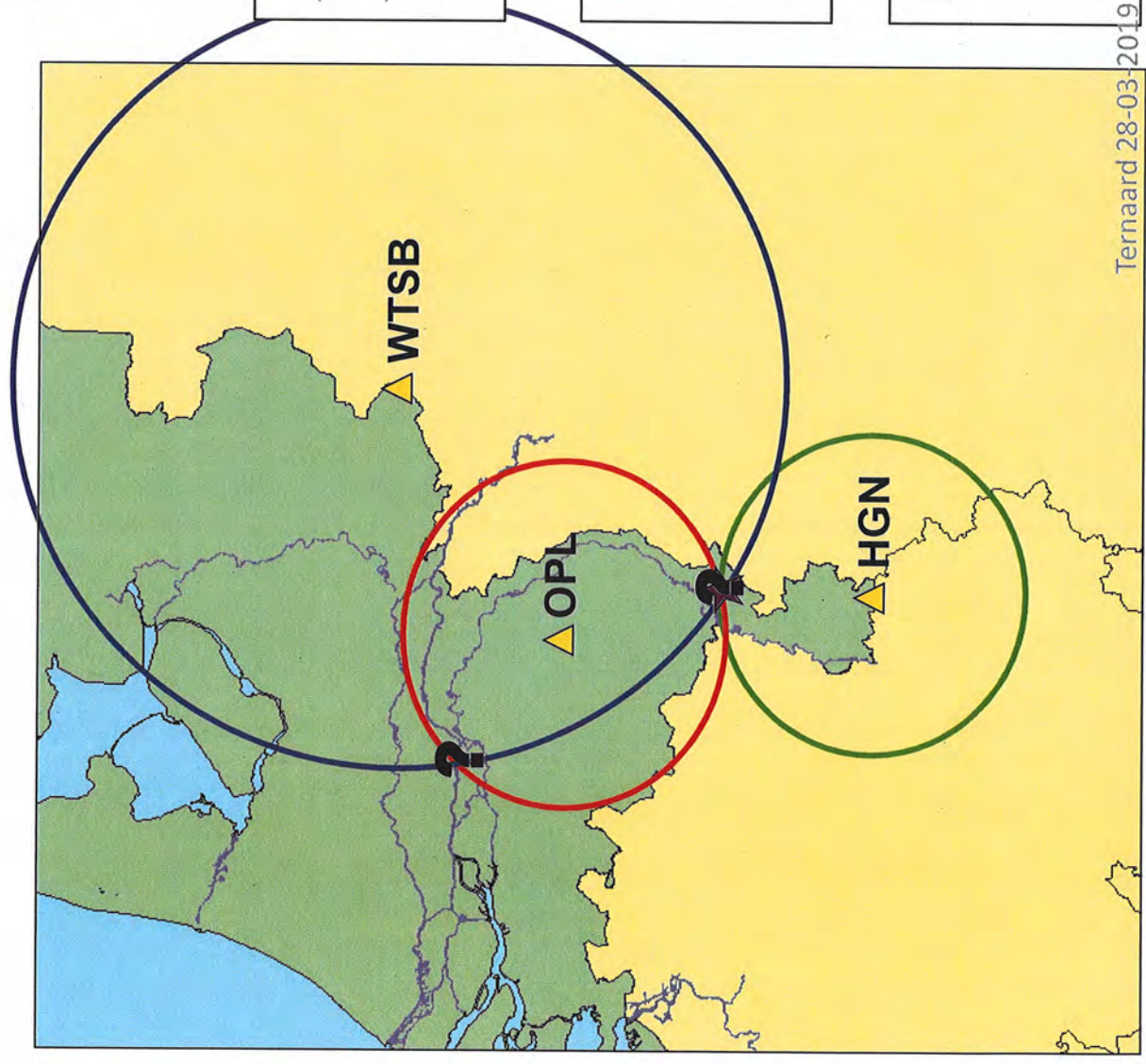
2016-01-27 08:35 (UTC)

Network: NL [HHZ] - (57 traces / 2016-01-26T22:22:33)

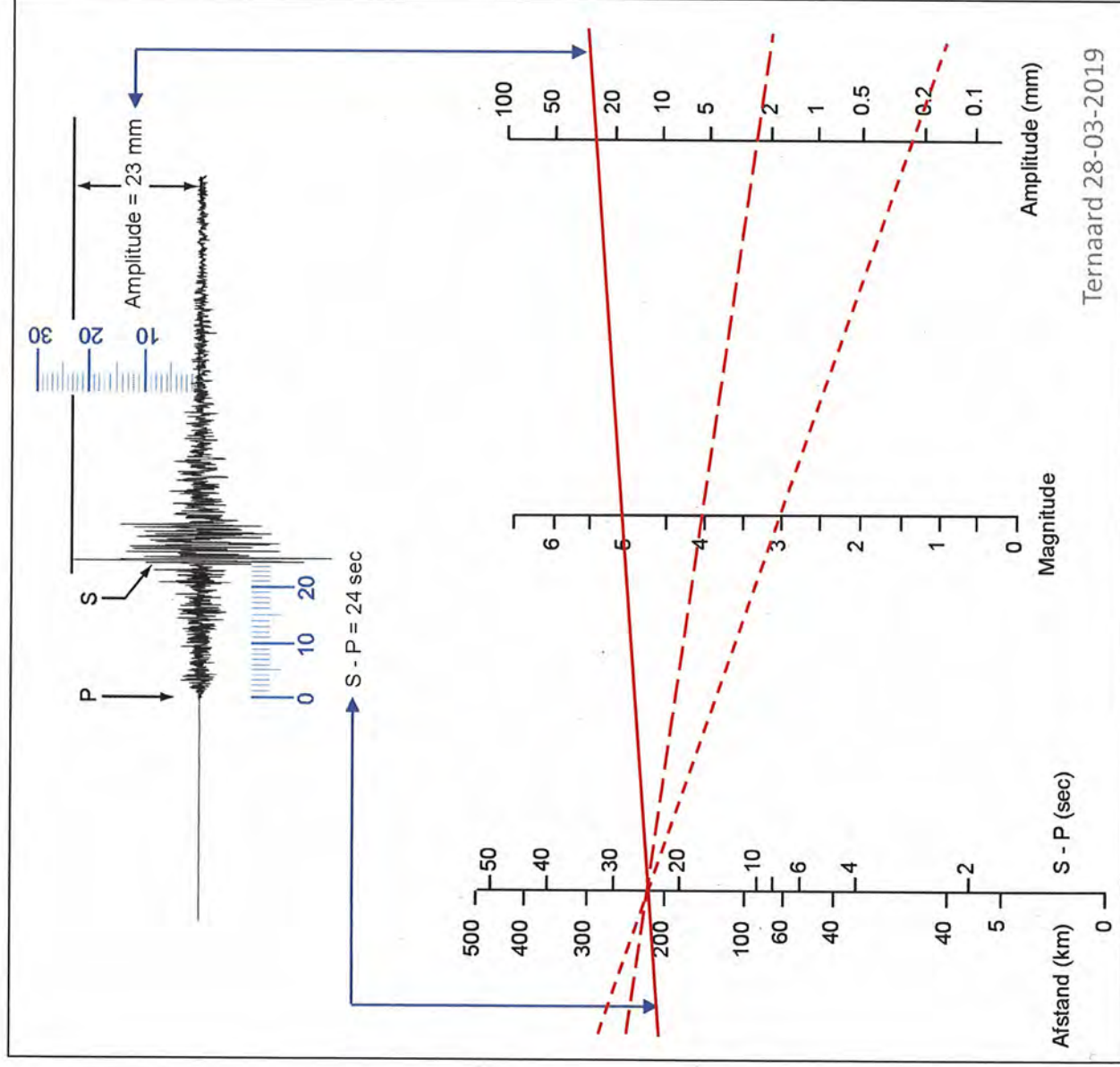
Station	Network	Distance (km)	Phase	Tijd (UTC)	Residual (s)	Pha Weight	Magnitude	Mag Weight
WD84	NL	1.2	P	2222234.47	-0.03	1.0	1.32	1.0
G444	NL	2.4	P	2222234.60	-0.10	1.0	1.77	1.0
G454	NL	3.0	P	2222234.73	-0.07	1.0	-	-
G494	NL	3.0	P	2222234.76	-0.05	1.0	-	-
BFB2	NL	3.5	P	2222234.93	0.03	1.0	-	-
G334	NL	6.2	P	2222235.33	-0.10	1.0	1.52	1.0
G344	NL	6.3	P	2222235.47	0.02	1.0	1.36	1.0
G404	NL	6.5	P	2222235.48	-0.01	1.0	1.48	1.0
G504	NL	6.7	P	2222235.55	-0.01	1.0	-	-
G544	NL	9.1	P	2222236.07	0.05	1.0	1.62	1.0
G664	NL	9.3	P	2222236.06	-0.02	1.0	1.61	1.0
G294	NL	9.8	P	2222236.12	-0.03	1.0	-	-
G554	NL	10.7	P	2222236.32	-0.02	1.0	1.30	1.0
G324	NL	10.7	P	2222236.41	0.05	1.0	-	-
G274	NL	10.8	P	2222236.29	-0.08	1.0	-	-
G514	NL	11.5	P	2222236.49	-0.01	1.0	-	-
G234	NL	12.2	P	2222236.61	-0.04	1.0	-	-
G224	NL	12.3	P	2222236.59	-0.07	1.0	-	-
ZL24	NL	12.5	P	2222236.66	-0.05	1.0	1.55	1.0
ZL14	NL	12.5	P	2222236.66	-0.05	1.0	1.53	1.0
G244	NL	13.2	P	2222236.82	-0.04	1.0	-	-

De locatie van een aardbeving bepalen

Magnitude

De magnitude van een aardbeving bepalen

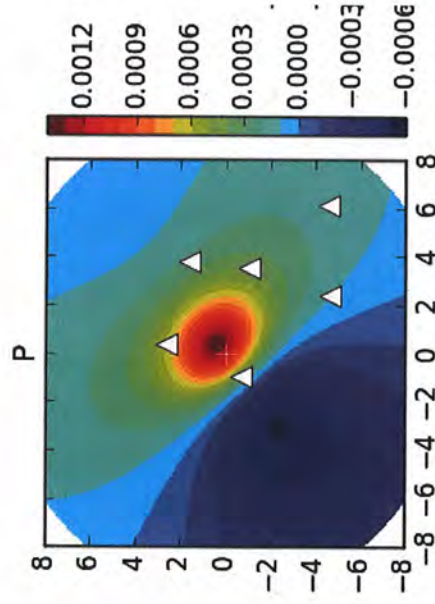

Charles Richter
1900-1985

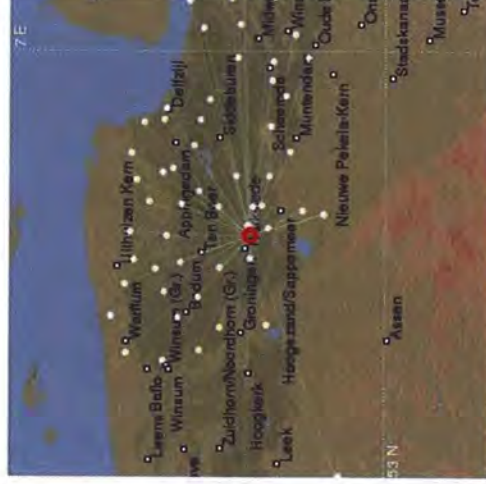

Magnitude

- Een bron straalt niet in alle richtingen dezelfde energie uit
- Vandaar dat de magnitude bepalingen op individuele stations gemiddeld moeten worden.
- Hiervoor is een zo goed mogelijke bedekking in alle richtingen nodig

Beweging aan het aardoppervlak

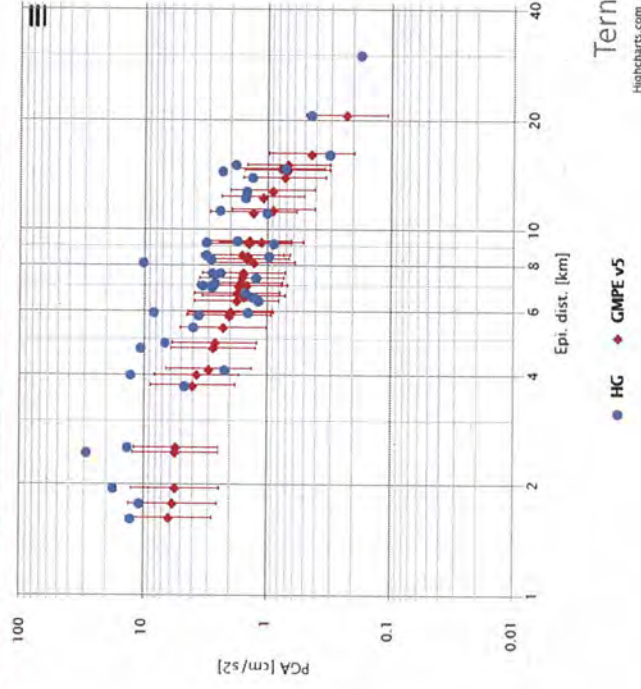
Aardbeving van 2016-01-26 22:22:33 (UTC)

Datum en tijd (UTC):	2016-01-26 22:22:33
Latitude:	53.203 °
Longitude:	6.720 °
Diepte:	3.0 km
Type aardbeving:	Geïnduceerd
Plaats:	Harkstede
Magnitude:	1.5
Link naar event data:	FDSN web services (beta)
	2016-01-27 08:35 (UTC)

Magnitude en maximale versnelling (PGA)

- Magnitude wordt bepaald door de amplitude te meten van de boorgat sensor op 200m diep. De ruiscondities zijn hier optimaal en de effecten ondiepe ondergrond zijn niet aanwezig.
- Er zijn relaties afgeleid voor de afname van de amplitude met afstand voor deze sensoren.
- PGA wordt gemeten aan het oppervlak en bij een $M > 2.0$ wordt een shakemap gemaakt (<http://rdsa.knmi.nl/opencms/nl-rrsm>). De sterkte van een beving wordt gegeven door 1 magnitude, de PGA varieert over de regio.

PGA regression (geo. mean of horizontals) in $[cm/s^2]$

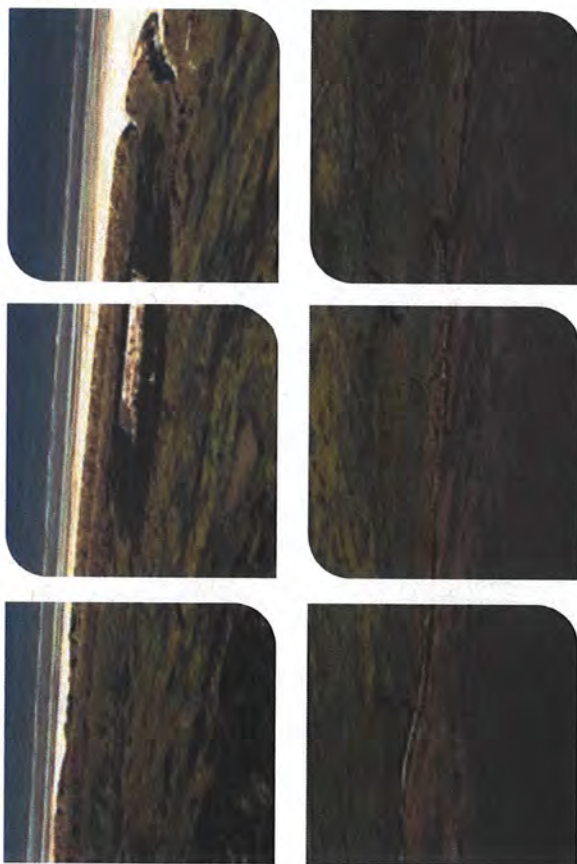
Communicatie

- Voor een beving $M \geq 2.0$ zenden we direct een sms naar bestuurders, meldkamers, veiligheidsregio's etc. Dit is ter alarmering, de data worden gelijktijdig on-line beschikbaar gemaakt via de KNMI website.
- De locaties van de bevingen zijn ook onderdeel van nadere studie met meer geavanceerde methoden.
- Informatie te vinden op <https://www.knmi.nl/nederland-nu/seismologie/aardbevingen> of via www.knmi.nl en vandaar naar aardbevingen in Nederland

NAM

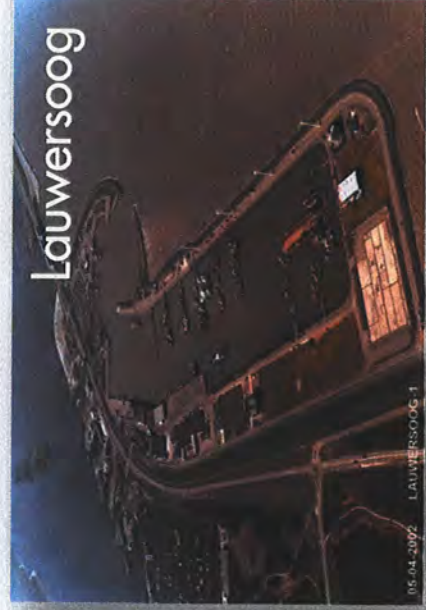
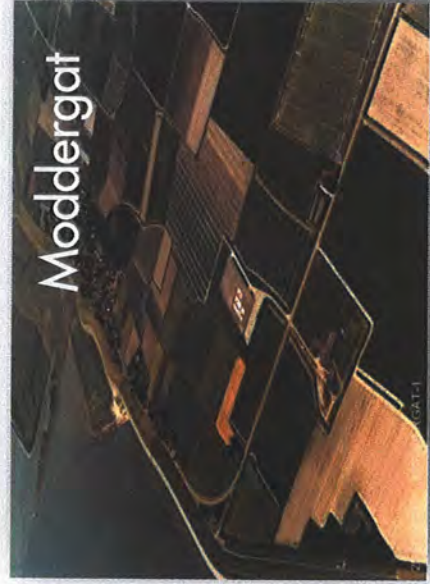
Monitoring bodemdaling Waddenzee

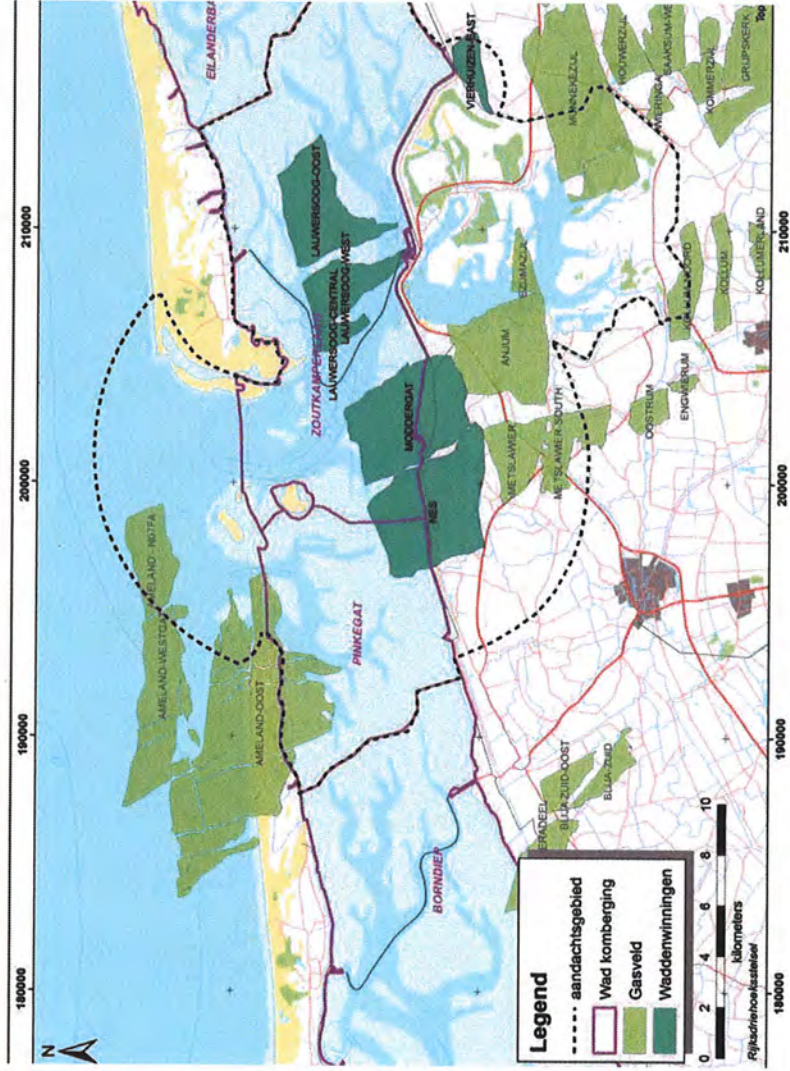
10.2.e
@shell.com

Deze presentatie

- Gaswinning Waddenzee
- Start en ontwikkeling van de monitoringprogramma's sinds 1987
- Wat wordt er gemonitord en door wie?
- Meten en modelleren van bodemdaling
- Belangrijkste (ecologische) bevindingen
- Monitoringcyclus en –rapportagestructuur

Gaswinning Waddenzee

Ameland 1987
Moddergat LV 2007

Start en ontwikkeling monitoringprogramma's

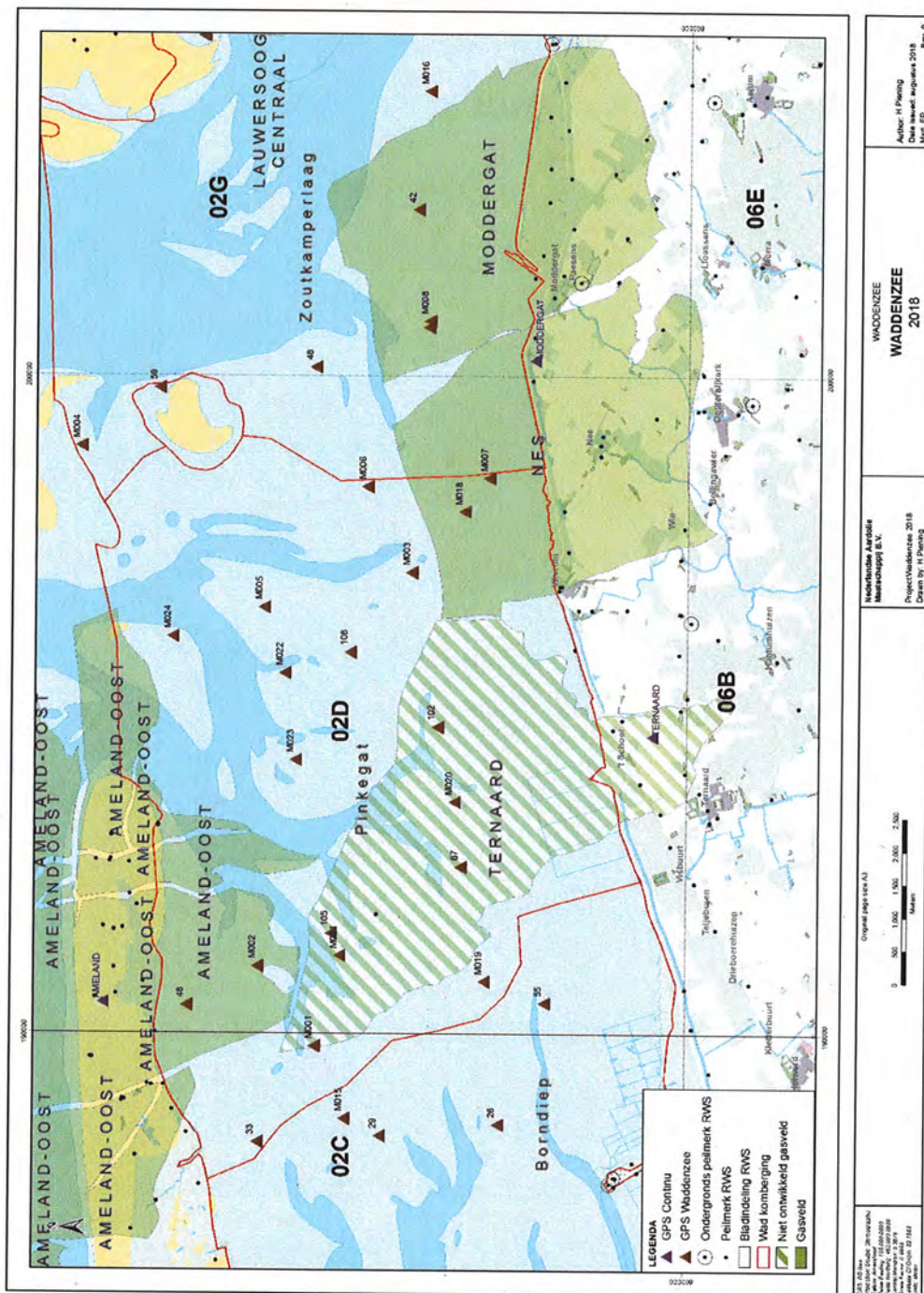
- 1986 Verwachte ecologische risico's van de bodemdaling
 - Wadplaten verdrinken en vogels verlaten het gebied
 - Kwelder verdrinkt (vegetatie / vee)
 - Duinen eroderen
 - Eilandstaart wordt korter
- 1987 "*Begeleidingscommissie Monitoring Bodemdaling Ameland*"
 - Belanghebbenden
 - Mandaat
 - Joined fact finding
- 2006 "*Commissie Waddengas 2006*"
- Uitbreiding monitoring naar Friese kwelder en Lauwersmeergebied

Wat wordt er gemonitord en door wie?

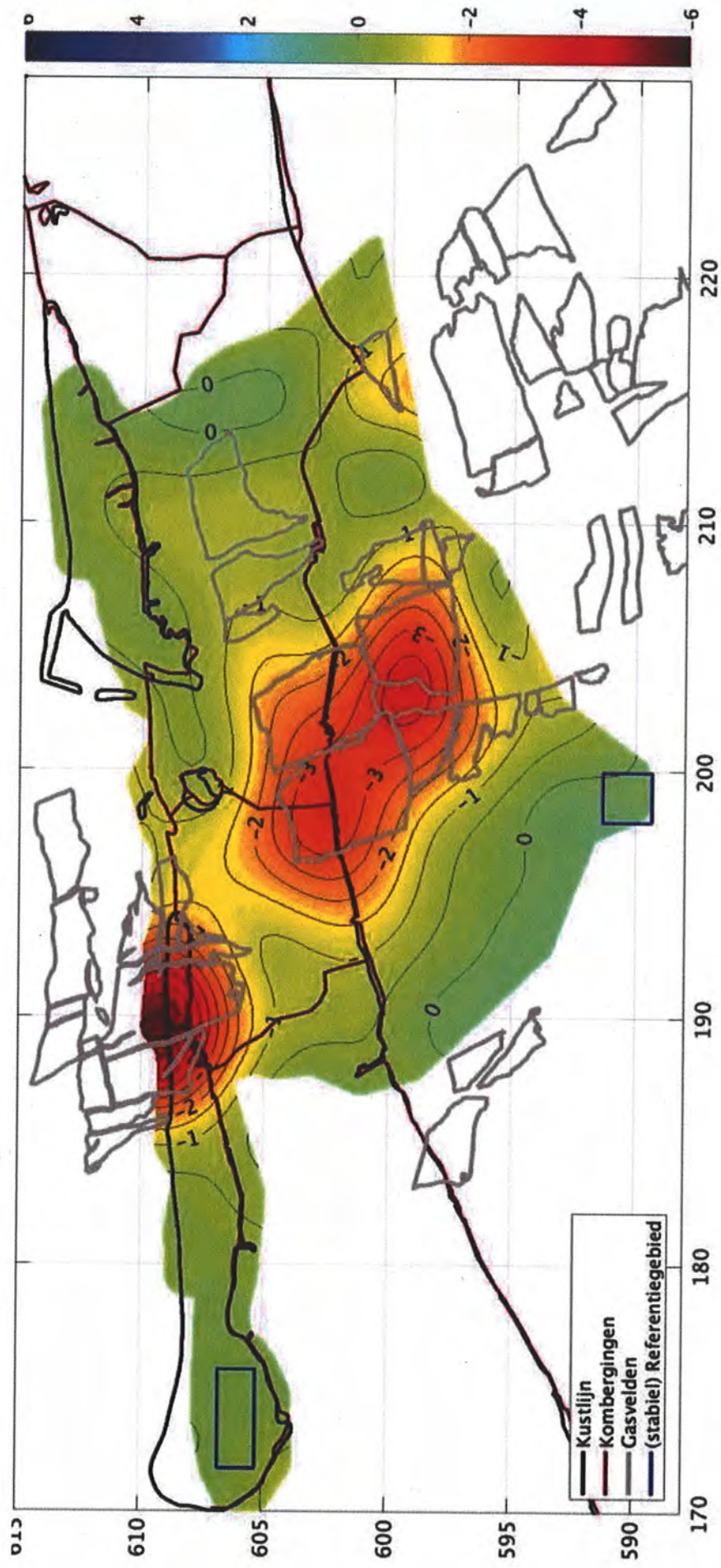
- **Bodemdaling** meten en modelleren in de meet- en regelcyclus Landmeten (o.a. Acta Marine) / Bodemdalingmodellering (NAM)
- **Wadplaten** LiDAR / Spijkermetingen (Aerodata, Deltares, NCA)
- **Bodemdieren** (NIOZ, WMR)
- **Vogels** trekvogels / broedvogels (Sovon, Ecosense, Ecocurves)
- **Kweldervegetatie** en –opslibbing (WMR, Artemisia)
- **Duinvegetatie** en bijzondere soorten (WER, NCA)
- **Grondwaterstanden** (It Fryske Gea, Buijs B.V.)
- **Overstromingsfrequentie** en –duur (NCA)
- **Vegetatie Lauwersmeer** (A&W)
- Etc.

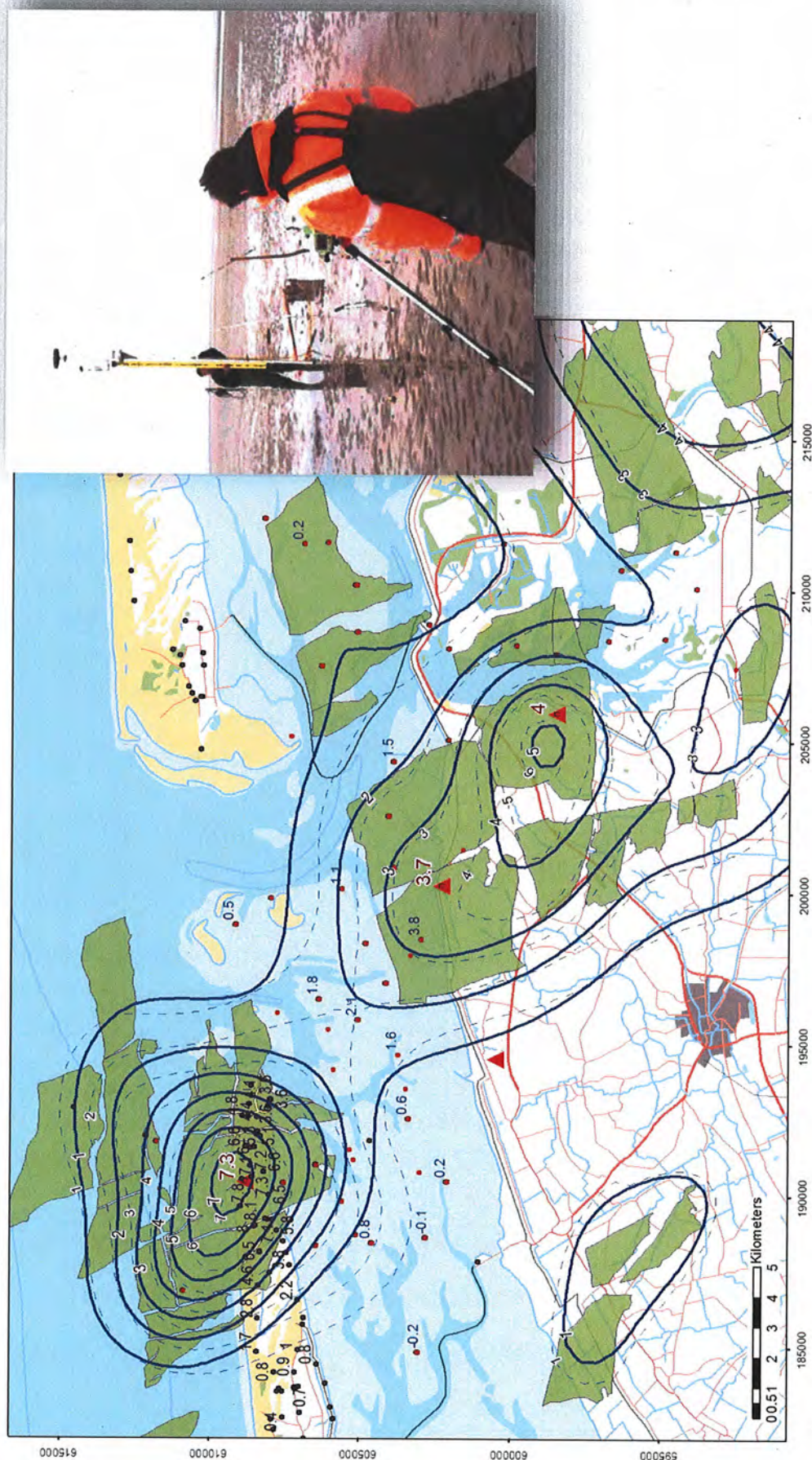
Meetpunten voor bodemdaling

Bodemdaling op basis van de metingen

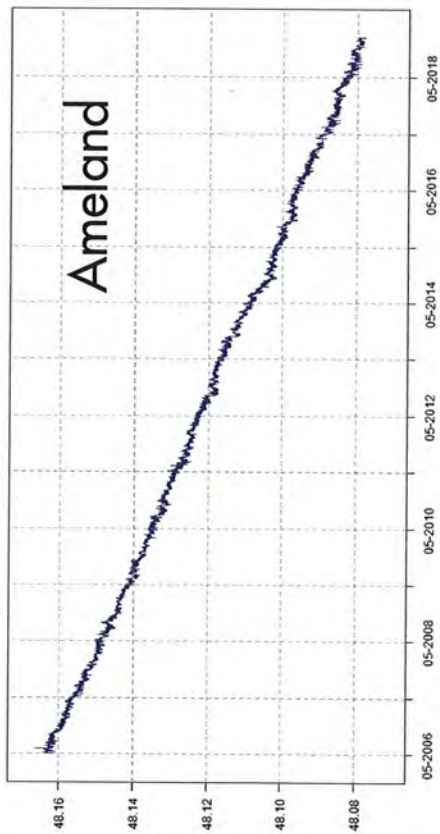

Bodemdaling metingen en modelresultaat

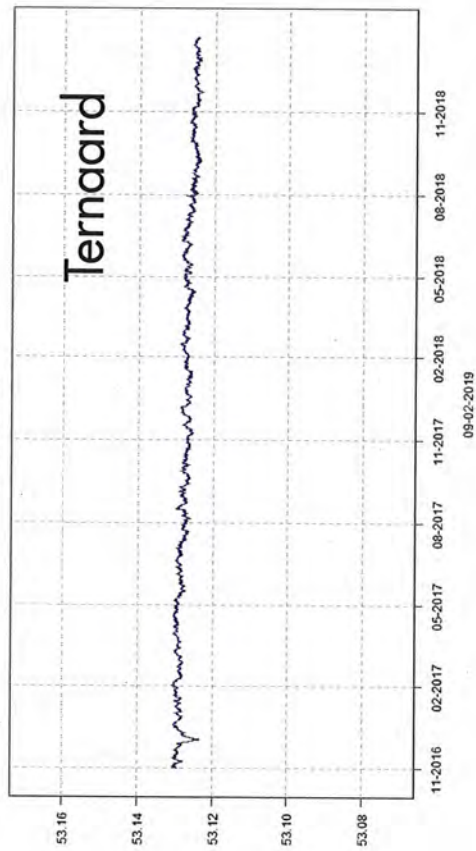
Continue GPS meting ter signalering

ETRS89 height (m) - AME1

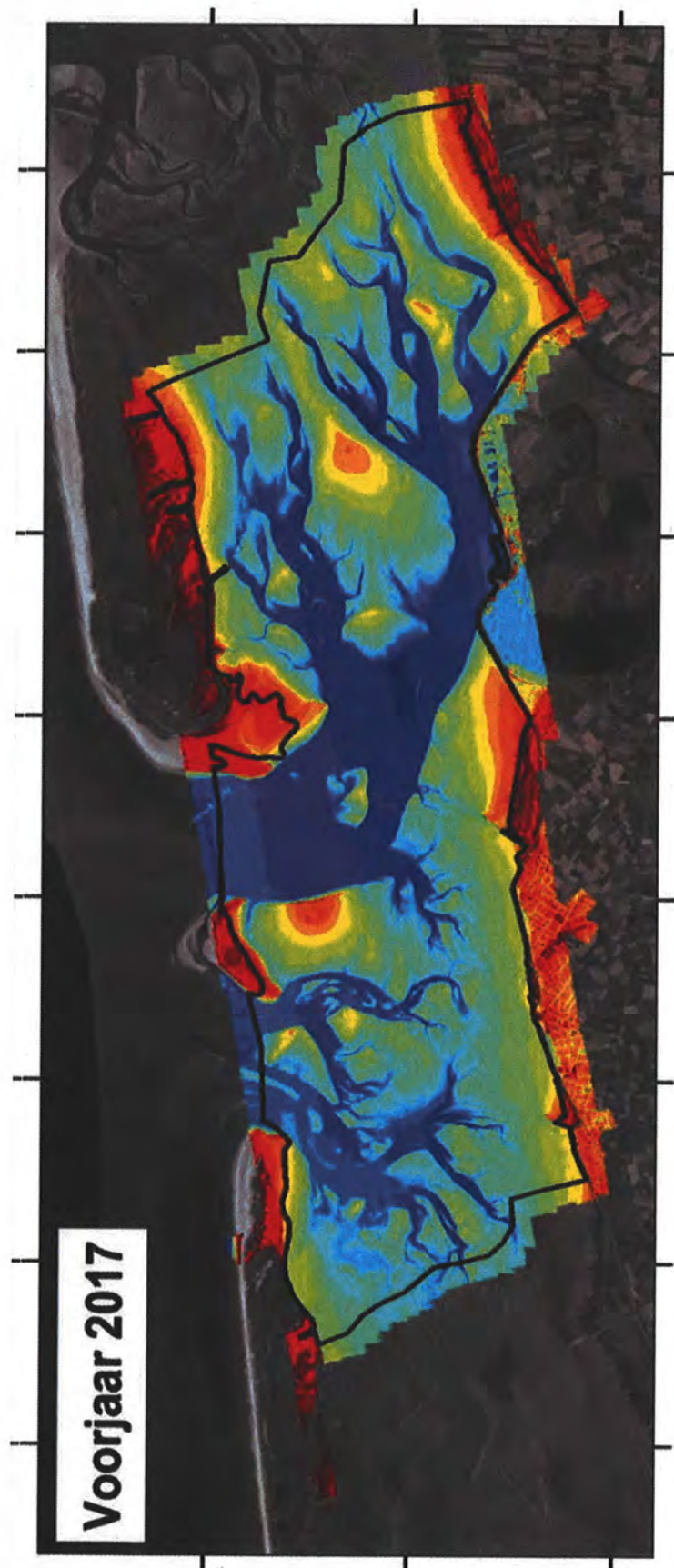

09-02-2019

ETRS89 height (m) - IENN

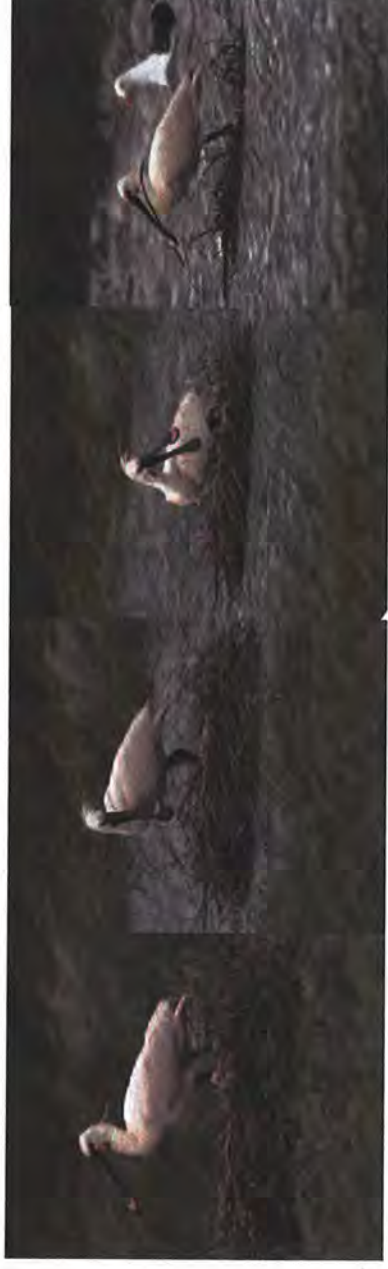
Wadplaathoogte en -oppervlak

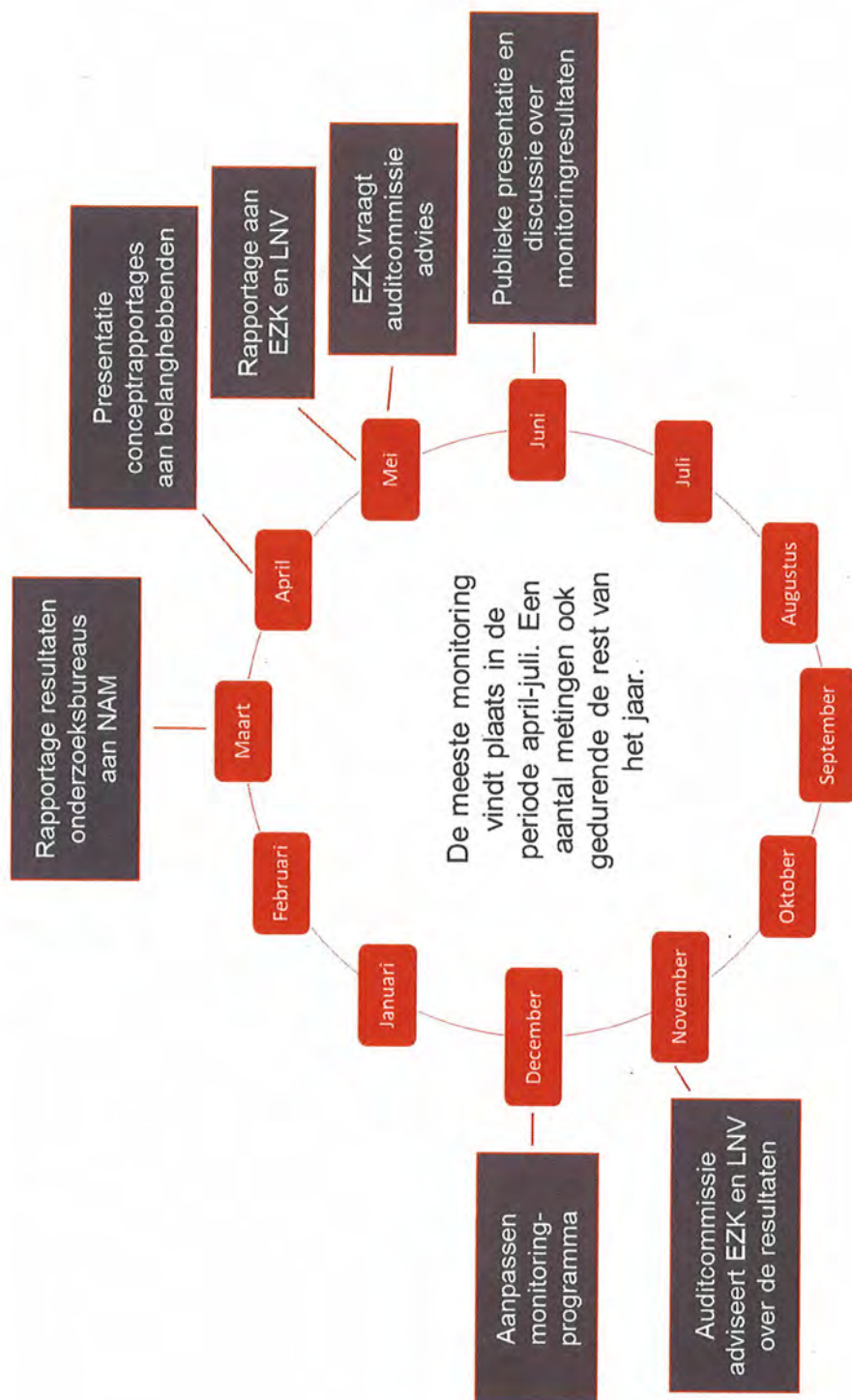
LiDAR

Belangrijkste bevindingen

- De wadplaten stijgen en dalen (verdrinken niet)
- Vogels hebben het gebied niet verlaten
- Kwelder ondervindt een effect van bodemdaling
 - Lokaal wordt het verouderingsproces in de vegetatie geremd of omgekeerd
 - Vogels op de kwelder van Ameland hebben een hoger overstromingsrisico of verplaatsen zich
- Omvang van het duinmassief op Oost Ameland is toegenomen
- Eilandstaart is niet korter geworden
- Bodemdaling Lauwersmeer is (nog) te gering om voor meetbare veranderingen in de natuur te zorgen

Monitoringcyclus

Incl. Ternaard

Rapportagestructuur, besluitvorming

Meet- & Regelprotocol

De bodemdaling mag niet groter zijn dan de beschikbare gebruiksruimte

NAM meet en modelleert en past, indien nodig, de productiesnelheid aan en stelt SodM op hoogte.

Auditcommissie controleert aanpak en resultaat en adviseert over vervolg aan de Minister van EZK

Minister van EZK oordeelt of verdere handhaving nodig is

Ecologisch monitoringprogramma

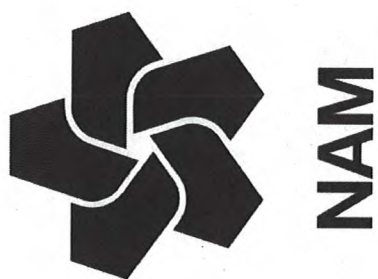
Bodemdaling mag geen significant negatieve effecten hebben op instandhoudingsdoelen

NAM laat ecologisch monitoringprogramma uitvoeren. En trekt conclusies t.a.v. de mogelijke effecten van bodemdaling op instandhoudingsdoelen.

Auditcommissie controleert methode en conclusies en adviseert de Minister van LNV.

Minister van LNV oordeelt of verdere handhaving nodig is

Het geheel wordt aangeboden aan de tweede kamer

10.2.e

Van: 10.2.e @noardeast-fryslan.nl>
Verzonden: woensdag 27 februari 2019 10:06
Aan: 10.2.e
Onderwerp: concept terugkoppeling bijpraatsessie OP Ternaard op 17 december 2018 en 23 januari 2019
Bijlagen: Terugkoppeling bijpraatsessies Pilot omgevingsmanagement RCR gaswinning Ternaard.docx

Goedemorgen,

Op verzoek van de heer 10.2.e van ministerie EZK stuur ik u onderstaande mail en bijgaand document.

Beste vertegenwoordigers van Fêste Grûn Dongeradiel, Plaatselijk Belang Ternaard, Plaatselijk Belang Wierum en Woningcorporatie Thús Wenjen,

hierbij ontvangt u de terugkoppeling van de bijpraatsessies van december 2018 en januari 2019 in het kader van de Pilot omgevingsmanagement RCR gaswinning Ternaard.

Er is gekozen om een integrale terugkoppeling te verzorgen naar de deelnemers van beide sessies.

De terugkoppeling is in concept, dat betekent dat u nog de mogelijkheid heeft om eventuele verbeteringen en veranderingen aan te geven.

Inmiddels heeft u ook de uitnodiging ontvangen van de informatiebijeenkomst omgevingsproces Ternaard op maandag 11 maart 2019.

Ik hoop u daar te kunnen verwelkomen en verder met u van gedachten te wisselen.

Met vriendelijke groet,

10.2.e

Met vriendelijke groet,

10.2.e

communicatieadviseur en OvD Bz

Team Kommunikaasje

Ofdieling Bedriuwsfiering DDFK

10.2.e @noardeast-fryslan.nl

0511 10.2.e / 06 10.2.e

GEMEENTE

**NOARD
EAST** FRYSLAN

Postbus 13, 9290 AA Kallum

(0519) 29 88 88

(06) 120 830 46 | WhatsApp

info@noardeast-fryslan.nl

www.noardeast-fryslan.nl

Terugkoppeling bijpraatsessies Pilot omgevingsmanagement RCR gaswinning Ternaard

Inleiding

Op maandag 17 december 2018 heeft er in het dorpshuis Tunawerth te Ternaard een bijpraatsessie plaatsgevonden over de stand van zaken met betrekking tot de pilot omgevingsmanagement / RCR gaswinning Ternaard met vertegenwoordigers van de Plaatselijke Belangen Ternaard en Wierum en woningcorporatie Thús Wenjen. Vanuit de zijde van de pilot waren vertegenwoordigers aangeschoven van de Gemeente Dongeradeel; incl. Partoer als mogelijk opdrachtnemer (per 1 januari 2019 Gemeente Noardeast-Fryslân), de Provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân, de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) en het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK).

Vertegenwoordigers van stichting Fêste Grûn Noardeast-Fryslân konden hier helaas niet bij aanwezig zijn. Er is een afspraak gemaakt om deze afspraak op een later moment in een kleiner comité plaats te laten vinden. Dit is 23 januari 2019 geworden, wederom in het dorpshuis Tunawerth te Ternaard. Bij deze bijpraatsessie waren vanuit de pilot vertegenwoordigers aanwezig van de Gemeente Noardeast-Fryslân, de NAM en EZK.

Bijpraatsessies

Het doel van de sessies was om relevante partijen bij te praten over de stand van zaken en ontwikkelingen in het kader van de pilot omgevingsmanagement RCR gaswinning. Daarnaast is er aandacht geweest voor belevingen van de verschillende partijen tot nu toe en wensen voor het verdere traject.

Tijdens de bijpraatsessie is een terugblik geboden op de pilot tot nu toe. Daarbij is aan bod gekomen: de aanvraag van de NAM om gas te winnen in Ternaard, de nut en noodzaak van gaswinning in het kader van het kleine veldenbeleid, de pilotstatus van de RCR Ternaard waarbij nadruk ligt op het omgevingsmanagement, het Manifest van de Friese overheden over gas- en zoutwinning en de kwartiermakersfase omgevingsproces zoals uitgevoerd door adviesbureau De Gemeynt.

Op basis van de rapporten uit de kwartiermakersfase hebben de Gemeente Noardeast-Fryslân, de Provincie Fryslân, het Wetterskip Fryslân, de NAM en EZK de contouren vastgesteld voor de voorgenomen uitvoeringsfase van het omgevingsproces. Dit heeft tijd gekost gezien de verschillende rollen en belangen van de partijen en een dynamische bestuurlijk politieke achtergrond door de gemeenteraadsverkiezingen in de herindelingsgemeenten.

De uitvoeringsfase kenmerkt zich door het volgen van een drietal sporen:

1. Het doorlopen van de procedure van de Rijkscoördinatieregeling;
2. Het komen tot afspraken in het kader van de ontzorging;
3. Het komen tot een investeringsagenda voor een impuls in de regio.

Alhoewel er sprake is van een gezamenlijke en gedeelde verantwoordelijkheid voor de pilot, zijn de trekkers van de verschillende sporen: 1) EZK 2) NAM/EZK en 3) de decentrale overheden.

Voor het traject van de ontzorgingsafspraken zullen verschillende gesprekstafels worden opgezet. In het kader van de totstandkoming van de investeringsagenda zullen zgn. versnellingskamers worden ingezet. Dit is een methodiek waarbij iedereen die daaraan meedoet, op een laagdrempelige manier zijn of haar mening, zorgen en voorstellen kan delen.

De onderwerpen voor de versnellingskamer zijn:

- Energietransitie
- Verzilting
- Sociale economische ontwikkeling

Nadere informatie over de gesprekstafels en de versnellingskamers en de verwachte rol van de vertegenwoordigers van de relevante organisaties daarin zal in aanloop naar de startbijeenkomst, die begin 2019 zal plaatsvinden, gedeeld worden.

Op basis van de informatie uit de RCR procedure, de ontzorgingsafspraken en de investeringsagenda zal EZK in het najaar van 2019 als bevoegd gezag een integrale afweging maken over de voorgenomen gaswinning in Ternaard. Het lokale bestuurlijk draagvlak voor het totaal aan plannen en afspraken zal worden meegenomen in de afweging.

Agenda

Bij beide gesprekken is de volgende agenda gehanteerd:

1. Opening, welkom en doel van de bijeenkomst (bijpraten, vooruitkijken)
2. Mededelingen (o.a. wie is er, wie is uitgenodigd, waarom uitgenodigd)
3. Introductie
 - Terugblik
 - Uitleg over traject en integrale afweging gaswinning
 - Afspraken over het delen van documenten
4. Route Plan van Aanpak
 - Plan van Aanpak in hoofdlijnen: Rol deelnemers
 - Voorzitterschap versnellingskamers en traject
 - Procesomschrijving / doel uitvoering (= Terms of Reference-TOR)
 - Planning
5. Wensen / beleving, wie wil waar bij aanschuiven
6. Kick off in januari 2019
7. Wvttk
8. Sluiting

Observaties, inbreng en aandachtspunten

17 december 2018

Ad 1 + 2)

In de opening wordt het belang benadrukt dat het goed is om elkaar op de hoogte te houden en te kijken hoe we in gezamenlijkheid het proces in kunnen gaan.

Ad 3)

- Vanuit het Plaatselijk Belang Ternaard geeft men aan het helemaal niet eens te zijn met de voorgenomen gaswinning. De vertegenwoordigers van de decentrale overheden geven aan ook niet achter het plan te staan om gas te winnen in Ternaard. Maar ze gaan niet over de beslissing en doen mee in het omgevingsproces om te kijken welke afspraken er kunnen worden gemaakt met het oog op het Fries Manifest en het creëren van een vitaliteitsimpuls in de regio. Het betrekken en goed informeren van de inwoners en belanghebbenden in de regio wordt als een belangrijke voorwaarde hierin gezien.
- Vanuit de woningcorporatie Thús Wenjen wordt opgemerkt dat de opzet van het omgevingsproces technisch en procesmatig van opzet is. Wat gaat er nu echt gebeuren? En moet er wel iets gebeuren, iedereen in de regio is tegen.
- Vanuit de gemeente wordt aangegeven dat de besluitvorming bij de minister belegd is. De decentrale overheden hebben formeel een adviesrol. Het omgevingsproces biedt echter de kans dat de regio mee kan doen. Iedereen kan zijn inbreng geven.

Ad 4)

- De vertegenwoordigers van de Plaatselijk Belang Ternaard geven aan dat ze pas echt ontzorgd worden als de gaswinning niet doorgaat.
- De gemeente benadrukt dat die beslissing bij de minister van EZK ligt en dat hetgeen de regio kan doen is meedenken en meepraten over de schadeafhandeling, de nulmetingen en monitoring en de impuls in de regio door plannen over onder andere de energietransitie en de aanpak van verzilting.
- Op de vraag wie mee kan doen met de versnellingskamers geeft EZK aan dat daarvoor een voorzet is gedaan in de rapporten van de GemeynT. Ook worden de vertegenwoordigers van harte uitgenodigd om mee te denken/aan te geven welke personen en/of organisaties nuttig zijn om aan te laten sluiten.

- De vertegenwoordigers van het Plaatselijk Belang Ternaard geven aan dat het van belang is om de focus/scope van de investeringsagenda niet te groot te maken. Er volgt een pleidooi om het impactgebied van de voorgenomen gaswinning (Ternaard en Wierum) daarbij niet te vergeten, met andere woorden, zorg ervoor dat een duidelijk deel van investeringen voor de dorpen Ternaard en Wierum gewaarborgd zijn.

Ad 5)

- De vertegenwoordigers van de Plaatselijk Belang Wierum geven aan dat ze weinig tot geen capaciteit hebben om deel te nemen in het omgevingsproces. Daarom is het van belang dat duidelijk is wat er wordt verwacht.
- De communicatie rondom de pilot wordt soms als ingewikkeld ervaren. De vraag komt naar voren: Waar gaat het nu echt om en hoe kunnen we daarop reageren?
- De vertegenwoordigers van de pilot zien dat communicatie een belangrijk onderdeel is van het proces. Daartoe zal ook een communicatiebureau in de hand genomen worden.

Ad 6, 7 en 8)

- De startbijeenkomst was voorzien eind januari/begin februari. *Inmiddels is bekend geworden dat deze bijeenkomst medio maart zal plaatsvinden. Op verzoek van de gemeente Noardeast-Fryslân is er extra tijd genomen waardoor de nieuwe Gemeenteraad op een goede manier geïnformeerd kan worden.*

23 januari 2019

Ad 1 + 2)

De vertegenwoordigers van Fêste Grûn geven aan dat de organisatie zich opstelt als de belangenbehartiger vanuit de regio t.a.v. de gaswinning in de regio. Men acteert als de spreekbuis voor de regio en geeft uiting aan de zorgen die spelen m.b.t. de maatschappelijke effecten van de gaswinning.

Ad 3)

De volgende onderwerpen komen aan bod:

- Het Omgevingsproces tot nu toe wordt als zeer traag ervaren;
- Fêste Grûn is positief over het interview dat men in de kwartiermakersfase werd afgenomen door De Gemeynt en Partoer;
- Een zorg omtrent het proces is: als je meedoet aan het Omgevingsproces committeer je je daarmee dan aan de eindconclusie?
- Gevraagd wordt hoe individuen betrokken worden. Gerefereerd wordt aan deze bijpraatsessies en waarom niet iedereen hiervoor uitgenodigd is. Dat is vanwege praktische overwegingen en de startbijeenkomst leent zich daar beter voor. Wordt vervolgd met de vraag: wie worden er dan uitgenodigd voor de startbijeenkomst en hoe? De uitnodigingen voor de startbijeenkomst worden mede gebaseerd op degenen die hebben meegedaan aan de kwartiermakersfase van het omgevingsproces en interesse hebben geuit om betrokken te blijven;
- Zorgen worden ook geuit m.b.t. de procedures rondom Blija; waarom wordt het Fries Manifest hier niet opgevolgd?
- Aangegeven wordt dat de ervaring is dat zienswijzen makkelijk ter zijde worden gelegd – de beantwoording wordt niet met overtuigende redenen opgevoerd;
- Er is duidelijk een mate van kennisachterstand – dit wordt volgens Fêste Grûn in stand gehouden door gebrekkige communicatie over de procedures;
- Het incident met de locatie Hollum voedt de ongerustheid en roept de vraag op hoe sterk de rol van SodM hierin is?
- NAM en andere operators zitten bij voorbaat in de verdachtenhoek; dus elke misstap wekt nog meer argwaan;
- Er zijn zorgen dat er straks procedureel weliswaar een goed schadeprotocol is, maar dat het in de uitvoering niet goed zal gaan.

Ad 4 + 5)

Betrokkenheid bij het vervolg van het proces:

- Fêste Grûn geeft aan graag betrokken te worden bij de presentatie van de Tcbb rondom het nog te implementeren schadeprotocol voor het kleine veldenbeleid gaswinning en de verdere sessies met betrekking tot het thema Ontzorgen. Door NAM wordt aangegeven dat de Onafhankelijk Voorzitter 10.2.e contact met hen zal opnemen voor verdere afstemming.
Aanvulling: Inmiddels is bekend dat 4 februari de presentatie door de Tcbb is verzorgd in Tunawerth te Ternaard en dat Fêste Grûn hierbij aanwezig kon zijn.
- Ten aanzien van de investeringsagenda geeft Fêste Grûn aan met name geïnteresseerd te zijn in de thema's Energietransitie en Verzilting. Men wil zeker uitgenodigd worden voor de versnellingskamersessies en vraagt of men ook experts uit de regio mag aanmelden als deelnemer. Dit laatste wordt door NAM positief bevestigd.
- In het algemeen wordt aangegeven dat de mate van betrokkenheid ook zal afhangen van de tijdbesteding die dit vraagt. Gevraagd wordt om een planning van het proces. Door EZK wordt aangegeven dat er een infographic in de maak is.

Ad 6)

De startbijeenkomst gepland voor 4 februari 2019, zal niet eerder dan in maart worden gehouden.

Ad 7 + 8)

In de afsluiting wordt door Feste Grun benadrukt dat zij de belanghartiger voor de regio zijn en dat 18 dorpsbelangenverenigingen hun steun aan de belangengroep hebben gegeven. Ze geven aan dat ze in kritisch constructief in het proces zitten: ze willen meedenken, meedoen en waar nodig aan de bel trekken.

Deelnemers

17 december 2018:

Plaatselijk belang Ternaard: 10.2.e
 Plaatselijk belang Wierum: 10.2.e
 Dorpencoördinatie: 10.2.e
 Woningcorporatie Thús Wenjen: 10.2.e
 Gemeente Noardeast-Fryslân: 10.2.e (vz.), 10.2.e en 10.2.e
 Provincie Fryslân: 10.2.e en 10.2.e
 Wetterskip Fryslân: 10.2.e
 Ministerie van EZK: 10.2.e 10.2.e (verslag)
 NAM: 10.2.e 10.2.e
 Partoer: 10.2.e

23 januari 2019:

Stichting Fêste Grûn Noardeast-Fryslân: 10.2.e 10.2.e en 10.2.e
 Gemeente Noardeast-Fryslân: 10.2.e
 Ministerie van EZK: 10.2.e (vz.)
 NAM: 10.2.e en 10.2.e (verslag – i.o.m. gespreksdeelnemers)

Communicatie gaswinning Ternaard

3 sporen bundelen tot 1 gezamenlijke
communicatie

Onderdelen dit communicatieplan

Al eerder besproken:

- 3 sporen communicatie
- Verdeling rollen en verantwoordelijkheden en inrichting werkgroep communicatie
- Uitgangspunten communicatie
- Communicatieafspraken

Nieuw:

- Doelgroepen
- Communicatiedoelen
- Kernboodschap
- Communicatiemomenten en planning communicatie

3 sporen

- A. Investeringsagenda
- B. Ontzorgingsafspraken
- C. Procedurecommunicatie en projectcommunicatie

1. Communicatie investeringsagenda (in te vullen door de regio)

- Onder de verantwoordelijkheid van de regio
- woordvoering door #
- Afzender #
- communicatie over alle stappen van het proces om tot een investeringsagenda te komen.
- Voorbeeld communicatiemiddelen:
 - Persberichten, bewonersbrieven
 - Diverse bijeenkomsten

2.Communicatie ontzorging

- Onder verantwoordelijkheid van EZK/BEP
- Afzender EZK
- Communicatie rondom de ter inzagelegging van besluiten
- Over alle stappen in het proces
- Voorbeeld communicatiemiddelen:
 - Kennisgevingen te plaatsen in Staatscourant en huis-bladen
 - Diverse bijeenkomsten, ronde tafels

3. Procedurecommunicatie

- Onder verantwoordelijkheid van EZK/BEP
- Afzender EZK en NAM
- Communicatie rondom de ter inzagelegging van besluiten
- Over alle stappen in het proces
- Voorbeeld communicatiemiddelen:
 - Kennisgevingen te plaatsen in Staatscourant en huis-
bladen
 - Diverse bijeenkomsten

Nut en noodzaak gaswinning

Gaswinning in Nederland

- Nederland zet zich in voor een CO_2 neutrale energie voorziening in 2050, dit noemen wij de energietransitie.
- We zijn er echter nog niet, tijdens de energie-transitie heeft Nederland nog steeds gas nodig.
- Gaswinning in Nederland is 30% minder vervuilend en goedkoper dan buitenlands gas.
- We winnen alleen gas als het verantwoord is.

(OUD)Nederland werkt aan de overgang naar een duurzame energievoorziening in 2050. Het aandeel duurzaam opgewekte energie stijgt van 5,8% nu naar 16% in 2023. Ondanks deze stijging blijft gas, als schoonste fossiele brandstof, ook komende jaren nodig als een van de energiebronnen. Momenteel gebruikt 98% van de huishoudens in Nederland gas om hun huis te verwarmen en om te koken. Om die reden wordt er onder hoge veiligheidseisen en in zorgvuldig overleg met de omgeving gaswinning op eigen bodem en op zee toegestaan. Zo houden we in de overgang naar duurzame energie onze energievoorziening veilig, betrouwbaar en betaalbaar.

Gaswinning onder het Wad

- Is alleen onder strikte voorwaarden toegestaan.
- Mag alleen als de natuurwaarden niet worden aangetast.
- Een onafhankelijke commissie monitort jaarlijks. Bij dreigende aantasting van het Wad wordt de gaswinning verminderd of stilgelegd (hand aan de kraan).

Procedure gaswinning Ternaard

- **2014**
- *Voorfase*
- **April/augustus 2016**
- *Eerste informele gesprekken tussen Rijk en provincie, gemeenten en belanghebbende organisaties.*
- **Start** Rijksoverheid coördineert planning met initiatiefnemer
- Conceptnotitie reikwijdte en detailniveau
- Milieu-onderzoek
- **Medio 2018** • *Onderzoekresultaten concept MER*
- • *Vaststellen voorkeursalternatief*
- **Eind 2018**
- • *Inwinning adviezen over de aanvragen (waaronder winningsplan) en het voorontwerp inpassingsplan*
- • *Indienen aanvragen (winningsplan) en beschikbaar zijn van voorontwerp inpassingsplan (duur 21 weken)*
- MER, ontwerpbesluiten vergunningen, ontwerp inpassingsplan
- **Begin 2019**
- • *Terinzagelegging*
- Definitief inpassingsplan en uitvoeringsbesluiten
- **Eind 2019**
- • *Terinzagelegging*
- **Beroep**
- Uitspraak Raad van State
- **2020**
- *Uitvoering Inspraak Inspraak*

Overige bevoegd gezagen

- Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de communicatie rondom de vergunningen en in samenwerking met provincie.
- Informatievoorziening omwonenden wordt op de websites van gemeenten opgenomen. Met een algemene tekst verwijzen zij door naar de websites van het Bureau Energieprojecten en NAM.

? Projectcommunicatie

- NAM primair verantwoordelijk voor de communicatie rondom het project (ontwikkeling, bouw, exploitatie).
- Zichtbaarheid, bereikbaarheid, aanwezigheid
- Verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de werkgroep Communicatie:
 - Het inplannen van de vergaderingen.
 - Het vastleggen van de afspraken in activiteitenlijst en communicatiekalender
 - linking pin met de projectgroep.
- Voorbeeld communicatiemiddelen:
 - Nieuwsbrieven
 - Diverse bijeenkomsten
 - Fysieke aanwezigheid op locatie (vorm ntb)

Werkgroep Communicatie

- Alle communicatielijnen komen samen in de communicatiewerkgroep
- Bestaat uit communicatieadviseurs van de initiatiefnemers en overheden.
- Werkt in opdracht van het ARO. Deze kan de werkgroep communicatie opdracht geven bepaalde activiteiten nader uit te werken.
- Legt verantwoording af aan het ARO dmv:
 - het delen van de actielijst
 - de actuele communicatiekalender
- *1:1 koppeling ARO-lid met communicatieadviseur*
- *Aanwezigheid 1 communicatieadviseur tijdens ARO-overleggen, wisselende adviseurs (afhankelijk van de agenda)*
- *Aanwezigheid 1 ARO-lid tijdens overleg van WG communicatie, indien zinvol vwb agenda*
- *WG-leden in cc bij ARO-stukken*
- *WG overleggen bij voorkeur na een ARO-overleg*
- *Dashboard Ternaard (peiling van info/sentimenten): inventarisaties en analyses mediaberichten en social media trends (???)*

Taken werkgroep

- Verzorgt een communicatiekader per spoor waarin minimaal onderstaande staat:
 - Doelen, doelgroepen
 - Kernboodschap
 - Communicatiemiddelen
 - Communicatiekalender
- Geeft gevraagd en ongevraagd advies over de externe communicatie
- Monitort (social) media
- Initieert communicatie-uitingen, redigeert en stemt af

Uitgangspunten communicatie

- Informatie is:
 - ✓ makkelijk vindbaar, overzichtelijke en begrijpelijk
 - ✓ tijdig, juist, feitelijk en continue en volledig
- Lokaal communiceren, maak gebruik van regionale media, netwerken, bijeenkomsten
- Luisteren én laten zien dat we luisteren, dus:
 - ✓ Bouw voldoende mogelijkheden in om te luisteren
 - ✓ Neem de reacties serieus en maak zichtbaar wat wij ermee doen
- Wij treden altijd in gezamenlijkheid op en zijn allen betrokken bij de communicatiemomenten

Communicatie afspraken

- Handhaven van gedeelde kernboodschap: 1 proces = 1 stem
- Externe communicatie wordt afgestemd met/tussen ARO/BO organisaties
- ALLE communicatie(acties) geruime tijd van tevoren met elkaar afstemmen
- Afstemming verloopt via de communicatieadviseurs.

Rolverdeling overige partijen

Provincie Friesland:

Wetterskip Fryslan

Voorzet doelgroepen (verder uitwerken adhv stakeholderanalyse, issues en groepering doelgroepen

- Direct omwonenden en overige inwoners gemeente
 - Angst voor aardbevingen, schade aan het huis en waardeverlies
 - Weinig kennis, vooral emotie
 - Weinig vertrouwen in de (rijks)overheid
- Lokale actiegroepen
 - Verzet loont steeds vaker/bundelen van krachten
 - Vertrouwt informatie per definitie niet
- Media-aandacht
- Gemeenten, waterschappen en provincie (ambrelijk (adviseur) en politiek (bestuurder))
 - Vrezen voor verzet onder inwoners
 - Weinig kennis van winningstrategieën
 - Kunnen de neiging hebben om de rol van 'actievoerder' in te nemen
- Direct omwonenden en overige inwoners gemeente
 - Angst voor gevolgen, schade aan het huis en waardeverlies
 - Weinig kennis, vooral emotie
 - Weinig vertrouwen in de (rijks)overheid
- Lokale actiegroepen
 - Verzet loont steeds vaker/bundelen van krachten
 - Vertrouwt informatie per definitie niet
 - Media-aandacht
- Milieu- en natuurorganisaties
 - Kan ieder project aanpakken om negatief imago gaswinning kracht bij te zetten
 - Steunzenders voor lokale actiegroepen
 - Heeft een breed netwerk in de regio
- Regionale media
 - Bepaalt de beeldvorming in de regio
 - Minister EZK (doelgroep van DC)
 - Individuen, onheilsprofeten (bijv. Gerrit Wigger, Dame van Waalwijk)
- Milieu- en natuurorganisaties
 - Kan ieder project aanpakken om negatief imago gaswinning kracht bij te zetten
 - Steunzenders voor lokale actiegroepen
 - Heeft een breed netwerk in de regio
- Regionale media
 - Bepaalt de beeldvorming in de regio

Overzicht stakeholders (1)

Bevoegde gezagen:

Rijksoverheid:

- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
- Ministerie van I&W en Rijkswaterstaat

Gemeenten en Provincie:

- Provincie Fryslân
- Gemeente DDFK

Overheidsdiensten, overig

- Omgevingsdienst # (omgevingsvergunning, ontgrondingenwet)
- Waterschap (watervergunning)
- Staatsbosbeheer

Initiatiefnemer

- NAM

Lokaal

- Omwonenden
- Dorpsbelangen Ternaard
- Dorpsbelangen Wierum
- Dorpsbelangen Moddergat
- Dorpsbelangen Nes

Overzicht stakeholders (2)

BGO's/belangen/actiegroepen	
a.	Waddenvereniging
b.	Festegrun
c.	Fyr de wyn
d.	Milieudefensie
e.	Energiewerkplaats
f.	St. Dorpsmolen Ternaard
g.	Natuurmonumenten
h.	Natuur- en milieucoöperatie
i.	IVN
j.	Landschapsbeheer
k.	Natuur- en Milieufederatie
l.	Stichting Milieugroep
m.	Stichting vogel- en natuurwacht
n.	Staatsbosbeheer
o.	Vogelbescherming
p.	Zoogdierenvereniging
B.	
Recreanten, (water en land): voorbeeld	
C.	
Belangenbehartiging: voorbeeld	
a.	Ondernemersverenigingen
b.	Dorpsbelangen
c.	Kamer van Koophandel
d.	VNO-NCW
e.	LTO
f.	Winkeliersverenigingen
Geldelijk belang:	
D.	Grondeigenaren (organisaties/experts):
a.	Rijksvastgoed bedrijf
E.	Grondeigenaren in zoekgebied (agrariërs)

Communicatiedoelen

De doelgroepen:

- zijn tijdig en neutraal geïnformeerd over de plannen en het proces/omgevingsspoor.
- hebben heldere verwachtingen over de mogelijkheden en de onmogelijkheden. Zij weten welke stappen er genomen worden en wie waarvoor verantwoordelijk is.
- moeten over voldoende kennis beschikken om een zienswijze in te kunnen dienen, zodat wij beperken dat bezwaren gebaseerd op onjuiste informatie worden ingediend.
- moeten zich gehoord voelen.

Vraagpunten

- Ø Hoe om te gaan met behoefte van mensen aan concrete projectinformatie vanuit de NAM

Kernboodschap omgevingspoor

- Op 15 september jl hebben het college van B&W van de gemeente Dongeradeel, de Gedeputeerde staten van de Provincie Friesland en het dagelijks bestuur van Wetterskip ingestemd met de aanpak voor het omgevingsproces dat opgestart wordt naar aanleiding van de RCR Gaswinning Ternaard. Het is een gezamenlijke aanpak met NAM en het ministerie van Economische Zaken. Het doel van dit omgevingsproces is de onzekerheid van risico's en afhandeling van de effecten van gaswinning te minimaliseren. Dat betekent dat voorafgaand aan de start van het project afspraken worden gemaakt met belanghebbenden over:
 - De vormgeving van de bouwkundige nulmetingen
 - schadeafhandeling
 - hoe de regio gaat meeprofiten van het initiatief
 - Belanghebbenden kunnen inwoners van omliggende dorpen van de beoogde winningslocaties zijn, maar ook agrariërs, bedrijven en natuurorganisaties.
 - Hoe verder?
- In de komende maanden wordt het proces verder uitgewerkt. Dit start met de selectie van een onafhankelijke partij die het proces gaat leiden. De betrokken overheden en NAM selecteren deze. Daarna wordt ook bekend gemaakt hoe u deel kunt nemen aan dit proces.
- De afgelopen maanden bent u in het kader van het omgevingsproces verschillende keren geraadpleegd en geïnformeerd. Over het omgevingsproces zelf, maar ook over de aanleiding van de voorgenomen gaswinning bij Ternaard. Uit de rapportage van de Gemeentelijk Overleg (BO) kwam naar voren dat er bij velen van u vragen leven over wat die voorgenomen gaswinning voor impact gaat hebben.
- Daarom praten wij u vandaag bij over de voorlopige onderzoeksresultaten. De onderzoeksrapporten zijn nog niet af, nog niet alle onderzoeken zijn gedaan, en zijn om die reden nog niet beschikbaar. Aan de hand van kaartmateriaal kunnen wij u inzicht geven in wat we momenteel weten. Van uw kant kunt u ons suggesties doen voor nader onderzoek, of uw zorgen en ideeën uiten.
- Over het vervolg van het omgevingsproces is nog geen beslissing genomen. Momenteel zijn de partijen uit het BO in beraad over hoe dit verder vorm te geven.
- Provincie Friesland, DDFK Gemeenten, Wetterskip Fryslân, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en NAM.

-
-
- **Verkenning omgevingsproces ziet kansen voor Ternaard**
-

- Er zijn aanknopingspunten om het omgevingsproces rond de voorgenomen gaswinning in Ternaard voort te zetten. De verkenning of zo'n omgevingsproces mogelijk is, maakt dat duidelijk. Dat staat in het concept-eindverslag dat adviesbureau De Gemeynt op 20 april 2018 presenteerde aan de vijf betrokken partijen. Die gaan nu na of, en zo ja, welke vervolgstappen mogelijk zijn. Een van de doelen van het omgevingsproces is een versterking van het gebied.

- Het concept-eindverslag is een feitelijke weergave van de inbreng van zowel inwoners, regionale organisaties, overige belanghebbenden als ook van de vijf betrokken partijen. Dat zijn de gemeente Dongeradeel, het ministerie van EZK, NAM, Wetterskip Fryslân en provincie Fryslân. In de afgelopen maanden ging De Gemeynt na hoe gaswinning door NAM ingepast kan worden in een brede toekomstvisie voor Noordoost Friesland. Dit heeft geresulteerd in een groot aantal argumenten, standpunten en voorstellen vanuit het gebied. Daarmee is een duidelijk beeld ontstaan van de belangen, vragen en zorgen van de diverse betrokkenen.

-
- **Vervolg**
-

- De partijen onderzoeken de komende tijd of er in hun eigen organisaties voldoende draagvlak is voor een vervolg en hoe zij daaraan bij kunnen dragen. Ook kijken ze of ze tot een gedeelde visie op een vervolg kunnen komen. Het rapport geeft daarvoor de nodige aanknopingspunten en handreikingen.

-
- **Het Bestuurlijk Overleg**
-

- Het college van B&W van de gemeente Dongeradeel, Gedeputeerde Staten van de Provincie Fryslân en het dagelijks bestuur van Wetterskip Fryslân hebben in september 2017 ingestemd om te verkennen of een omgevingsproces Ternaard mogelijk is.

- Dit is een onafhankelijk omgevingsproces waarbij, samen met inwoners en andere belanghebbenden, onder andere ingezet wordt op een ontwikkelperspectief voor het gebied.
-

Kernboodschap procedure

De afgelopen maanden sprak De Gemeynt met tientallen belanghebbenden over de toekomstkansen voor de regio en de voorgenomen gaswinning in Ternaard door de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM). Dit gebeurde in opdracht van het bestuurlijk overleg, dat bestaat uit de gemeente Dongeradeel, het ministerie van EZK, NAM, Wetterskip Fryslân en provincie Fryslân. Hieruit is een duidelijk beeld ontstaan van de verschillende belangen, vragen en zorgen met betrekking tot de gaswinning. Een van de nadrukkelijke wensen vanuit de omgeving was meer informatie te krijgen over de effecten van gaswinning en de locatiealternatieven.

Wat zijn de plannen in Ternaard?

Met een kennisgeving in o.a. de Nieuw Dokkumer Courant op 8 september 2016 heeft de minister van Economische Zaken u geïnformeerd over het verzoek van de Nederlandse Aardoliemaatschappij B.V. (NAM) om gas te winnen in Ternaard. Dit gasveld ligt op 3 kilometer diepte ten noorden van het dorp Ternaard in de gemeente Dongeradeel. Een klein deel van dit gasveld ligt onder land. Het grootste deel van dit gasveld ligt onder de Waddenzee onder het kombergingsgebied 'Pinkegat'. Als de boring succesvol is, wil NAM het gas uit het Ternaard gasveld winnen. Hiervoor moet een nieuwe pijpleiding worden aangelegd vanaf de productielocatie naar de bestaande NAM-locatie Moddergat.

Besluitvorming

Om dit project mogelijk te maken moet het bestemmingsplan worden aangepast. Dat gebeurt via een inpassingsplan van de ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu. In een inpassingsplan legt het Rijk vast voor welk doel (bestemming) een bepaald gebied gebruikt mag worden. In dit geval gaat dit om de (winnings)locatie en het tracé van de leiding. Daarnaast worden de besluiten die voor het project nodig zijn in één procedure voorbereid, namelijk in de rijkscoördinatieregeling (RCR), onder coördinatie van de minister van Economische Zaken.

Nut en noodzaak

Gaswinning in Nederland

- Nederland zet zich in voor een CO₂ neutrale energie voorziening in 2050, dit noemen wij de energietransitie.
- We zijn er echter nog niet, tijdens de energie-transitie heeft Nederland nog steeds gas nodig.
- Gaswinning in Nederland is 30% minder vervuilend en goedkoper dan buitenlands gas.
- We winnen alleen gas als het verantwoord is.

(OUD)Nederland werkt aan de overgang naar een duurzame energievoorziening in 2050. Het aandeel duurzaam opgewekte energie stijgt van 5,8% nu naar 16% in 2023. Ondanks deze stijging blijft gas, als schoonste fossiele brandstof, ook komende jaren nodig als een van de energiebronnen. Momenteel gebruikt 98% van de huishoudens in Nederland gas om hun huis te verwarmen en om te koken. Om die reden wordt er onder hoge veiligheidseisen en in zorgvuldig overleg met de omgeving gaswinning op eigen bodem en op zee toegestaan. Zo houden we in de overgang naar duurzame energie onze energievoorziening veilig, betrouwbaar en betaalbaar.

Gaswinning onder het Wad

- Is alleen onder strikte voorwaarden toegestaan.
- Mag alleen als de natuurwaarden niet worden aangetast.
- Een onafhankelijke commissie monitort jaarlijks. Bij dreigende aantasting van het Wad wordt de gaswinning verminderd of stilgelegd (hand aan de kraan).

Procedure gaswinning Ternaard

- **2014**
- *Voorfase*
- **April/augustus 2016**
- *Eerste informele gesprekken tussen Rijk en provincie, gemeenten en belanghebbende organisaties.*
- **Start** Rijksoverheid coördineert planning met initiatiefnemer
- Conceptnotitie reikwijdte en detailniveau
- Milieu-onderzoek
- **Medio 2018** • *Onderzoekresultaten concept MER*
- • *Vaststellen voorkeursalternatief*
- **Eind 2018**
- • *Inwinning adviezen over de aanvragen (waaronder winningsplan) en het voorontwerp inpassingsplan*
- • *Indienen aanvragen (winningsplan) en beschikbaar zijn van voorontwerp inpassingsplan (duur 21 weken)*
- MER, ontwerpbesluiten vergunningen, ontwerp inpassingsplan
- **Begin 2019**
- • *Terinzagelegging*
- Definitief inpassingsplan en uitvoeringsbesluiten
- **Eind 2019**
- • *Terinzagelegging*
- **Beroep**
- Uitspraak Raad van State
- **2020**
- *Uitvoering Inspraak Inspraak*

Kernboodschap project

- Wie
- Wat
- Waar en hoe
- Waarom
- Wanneer

Vraagpunten

- Ø Hoe om te gaan met behoefte van mensen aan concrete projectinformatie vanuit de NAM

Beslisnotitie omgevingsmanagement RCR Ternaard

Inleiding

Adviesbureau de Gemeynt heeft tijdens het vorige Bestuurlijk Overleg van 20 april 2018 haar concept eindrapport en haar eindadvies met betrekking tot het (vervolg van het) omgevingsproces gepresenteerd. Naar aanleiding van dit rapport hebben de BO partijen aangegeven voldoende aanknopingspunten te zien om het gesprek over het omgevingsproces rond de voorgenomen gaswinning in Ternaard voort te zetten. In de afgelopen tijd is bij de verschillende achterbannen nagegaan of er, en zo ja welke vervolgstappen er mogelijk zijn. Deze notitie heeft als doel om, mede op basis van de rapporten van de Gemeynt, handvatten te geven om de beslissing te kunnen nemen om al dan niet door te gaan met een omgevingsproces of een omgevingsspoor. Daartoe wordt, naast een beschrijving van de context en de totstandkoming van dit project, ingegaan op de conclusies en randvoorwaarden van de rapporten van de Gemeynt. Deze notitie schetst ook een aantal mogelijke scenario's hoe verder te gaan.

De Rijkscoördinatieregeling (RCR) Ternaard

Beleidsachtergrond

Het kabinet legt de prioriteit bij een zo snel mogelijke transitie naar duurzame energie. Zolang het nodig is om tegemoet te komen aan de (afnemende) Nederlandse aardgasvraag, wil het kabinet het aardgas uit de kleine velden winnen, waar en voor zover dit veilig kan. De effecten van de gaswinning uit de kleine velden (bodemdaling en bodemtrilling) zijn wezenlijk anders en vele malen minder ernstig dan die bij de gaswinning uit het Groningenveld. Zolang gas nog nodig is, is gaswinning in eigen land beter dan importeren. Het is beter voor het klimaat, voor de werkgelegenheid, voor het behoud van de aanwezige kennis van de diepe ondergrond en van de aanwezige gasinfrastructuur, en ook vanuit het oogpunt van onafhankelijkheid van het buitenland. Daarnaast werkt het kabinet aan een nadere invulling van de maatschappelijke randvoorwaarden, zoals een landelijke onafhankelijke afhandeling van mijnbouwschades en het nastreven van betrokkenheid van lokale overheden bij zowel de gaswinning als bij de bredere energietransitie. De minister heeft aan de Kamer toegezegd na de zomer te komen met een nadere uitwerking hiervan.

Aanvraag NAM / RCR procedure

De Nederlandse Aardoliemaatschappij B.V. (NAM) is voornemens een productieboring uit te voeren naar het Ternaard gasveld. Om de boring, de winning van het gas en de aanleg van een transportleiding mogelijk te maken, moet een winningsplan worden goedgekeurd, verschillende vergunningen worden verleend en een inpassingsplan worden vastgesteld door de ministeries van (EZK) en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). NAM heeft in november 2015 de benodigde aanvragen bij EZK ingediend. Deze zijn begin 2016 in behandeling genomen. Op grond van de Mijnbouwwet wordt de RCR standaard toegepast op een mijnbouwwerk ten behoeve van de opsporing of winning van koolwaterstoffen in of onder een gebied dat op grond van de Wet natuurbescherming is aangewezen als een Natura 2000-gebied (art. 141A, lid 1, sub a Mijnbouwwet). Omdat het Ternaard gasveld grotendeels onder het Natura 2000-gebied Waddenzee ligt, is de RCR van toepassing. De formele procedure is in september 2016 gestart met de publicatie van de kennisgeving en ter inzage legging van de concept notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD).

Pilotstatus Omgevingsmanagement RCR Ternaard

In 2016 stelde de toenmalige minister van EZ de visie op omgevingsmanagement vast. In deze visie legt de minister een nieuwe werkwijze rond RCR projecten voor. Deze nieuwe werkwijze moet leiden tot toegankelijke besluitvormingsprocessen en tot transparantere afwegingen bij de besluitvorming rondom energieprojecten van nationaal belang. Ijkpunt is daarbij het instrumentarium dat met het intreden van de omgevingswet in 2021 de RCR gaat vervangen: het projectbesluit. Om ervaring op de toe doen met elementen uit dat instrumentarium en omgevingsmanagement, wijst de minister een drietal pilots aan waar gewerkt wordt indachtig de visie. De RCR Ternaard is één van die pilots. De lessen uit de verschillende pilots moeten landen in een hernieuwde integrale aanpak van alle RCR projecten.

Vormgeving omgevingsmanagement

Voor het starten van de formele RCR procedure in september 2016 heeft het ministerie van EZK aan de hand van een serie verkennende gesprekken met verschillende partijen opgehaald wat de sentimenten rond de gaswinning zijn, welke issues er spelen, en heeft een indruk gekregen in welke vorm deze onderwerpen het best besproken kunnen worden. In later gezamenlijk ambtelijk overleg is besproken het omgevingsmanagement als betrokken partijen (EZK, NAM, Provincie, Gemeente en Wetterskip) gezamenlijk vorm te geven door de verschillende belangen die spelen bij elkaar te brengen.

Fries manifest

Provincie Friesland en gemeente Dongeradeel overhandigden in het eerste gesprek het Fries manifest als leidraad voor wat er inhoudelijk besproken zou moeten worden in het kader van de RCR en het omgevingsmanagement.

In het kader van de inrichting van het omgevingsmanagement is het uitgangspunt om als overheden gezamenlijk op te trekken rondom de voorgenomen gaswinning van de NAM, en om samen met NAM en andere belanghebbenden (dorpsraden, natuurbeheerders, agrariërs) afspraken te maken over de onderwerpen uit het Fries manifest gas- en zoutwinning. Het gaat hier dan om onder andere aanvullende afspraken over schade en schade afhandeling, bouwkundige nulmetingen en de verdeling van lusten en lasten.

Gezamenlijke doelstelling Bestuurlijk Overleg (BO)

Na een ambtelijke voorbereiding onder begeleiding van RVO is in een eerste gezamenlijk bestuurlijk overleg in 2017 het Fries manifest als uitgangspunt voor het omgevingsmanagement omarmd, en een gezamenlijke denkrichting op hoofdlijnen uitgezet. Deze denkrichting is in opdracht van het gezamenlijke BO verder uitgewerkt en deels uitgevoerd door adviesbureau de Gemeynt. Aan de hand van een fasering (verkenning, kwartiermakersfase, uitvoeringsfase), en met de afspraak na elke fase de balans op te maken en desgewenst uit te stappen, is er in het BO overeengekomen om een gezamenlijk proces in te richten. Na de verkenningsfase kreeg bureau de Gemeynt de opdracht om in de kwartiermakersfase de uitvoering voor te bereiden van een proces dat de volgende uitgangspunten heeft¹:

Het betrekken van alle relevante belangen en opvattingen bij de besluitvorming over gaswinning Ternaard, met als inzet dat:

- o De vitaliteit van het gebied wordt versterkt;
- o De zorgen van betrokkenen zoveel mogelijk worden weggenomen;
- o Vooraf geborgd wordt dat als gaswinning plaatsvindt, de impacts en risico's; zijn geminimaliseerd, en er overeenstemming is over de afwikkeling indien die impacts en risico's zich toch voordoen.

Eindrapport de Gemeynt: richting een go/ no go moment

Na een uitgebreide kwartiermakersfase (A+B), met eerst een verkenning tussen de BO leden, en daarna een verkenning bij andere belanghebbenden in het beoogde winningsgebied, presenteerde adviesbureau de Gemeynt 20 april 2018 haar eindadvies met betrekking tot het (vervolg van het) omgevingsproces.

De Gemeynt heeft zich gebogen over de vraag of het nodig en wenselijk is om een omgevingsproces in uitvoering te nemen en of deze voldoende kans op succes biedt. In het verlengde daarvan is gekeken hoe een dergelijk omgevingsproces er dan uit zou kunnen zien als daartoe besloten wordt.

¹ Zoals opgenomen in de eindrapportage, van de verkenningsfase, en tevens startdocument voor de kwartiermakersfase A, zoals opgesteld door de Gemeynt en vastgesteld in het BO van 7-7-2017.

In verschillende deelrapporten heeft de Gemeent ynt een viertal "sleutelfactoren" in kaart gebracht die volgens hen de haalbaarheid van een omgevingsproces bepalen:

- o De beargumentering van de nut en noodzaak van gaswinning in Ternaard;
- o De deelnamebereidheid van betrokkenen en belanghebbenden;
- o Speelruimte om tot afspraken te kunnen komen;
- o Zicht op ontwikkelperspectief voor het gebied.

Aan de voorwaarden voor een kansrijk omgevingsproces is, per sleutelfactor, in verschillende mate voldaan. Concluderend kan worden gesteld er voor de partijen van het BO, als voor de betrokkenen en belanghebbenden in de regio, voldoende aanknopingspunten zijn voor een gezamenlijk proces.

Uit de gesprekken met betrokkenen en belanghebbenden blijkt echter ook wantrouwen ten opzichte van de initiatiefnemer en betrokken overheden, en weinig geestelijke ruimte een proces met volle inzet te doen als niet duidelijk is hoe besluitvorming over gaswinning, waar grote zorgen over zijn, in samenhang met het omgevingsproces zal plaatsvinden.

De Gemeent ynt adviseert hierin dan ook dan ook een heldere keuze te maken. Er worden daarbij een tweetal mogelijkheden voorgelegd:

- 1) Een zogenaamde 'open' omgevingsproces waarin zonder vooraf vaststaande uitkomst kan worden besproken of en hoe gaswinning in een ontwikkelperspectief past. De centrale vraag hierbij is of de BO partijen bereid en/of in staat zijn in gezamenlijkheid met belanghebbenden te besluiten tot al dan niet gaswinning?
- 2) Een omgevingsproces waarbij gekozen wordt voor het gebruikelijke traject van vergunningverlening waarbij wordt gestreefd naar een hoge mate van betrokkenheid. In een omgevingsproces betrekken de voor gaswinning verantwoordelijken de samenleving bij de voorbereiding van de winning.

Voor beide mogelijkheden is het van belang om de verschillende wettelijke rollen en verantwoordelijkheden te onderscheiden: NAM en EZK zijn verantwoordelijk voor het gaswinningsplan respectievelijk de wettelijke regels die voor een dergelijk plan gelden. De provincie, het Wetterskip en de gemeente hebben verantwoordelijkheden voor de ontwikkeling en het beheer van de provincie, het waterschapsgebied, de gemeente, en de welvaart en welzijn van alle betrokkenen en belanghebbenden die er wonen en werken. Ze hebben een adviserende stem ten aanzien van gaswinning, maar geen formele beslissingsbevoegdheid.

Wat betreft de politieke bestuurlijke rolverdeling en verantwoordelijkheden het volgende:

- o EZK heeft in de brief van 30 mei 2018 over de gaswinning uit kleine velden onder andere de nut en noodzaak uiteengezet (tevens toegelicht bij de beleidsachtergrond eerder in deze notitie). In deze brief is ook toegezegd dat een uitwerking van de landelijke schadeafhandeling na de zomer naar de Tweede Kamer gestuurd zal worden.
- o NAM beoogt, als initiatiefnemer, gaswinning uit het Ternaard gasveld. De ontwikkeling zal op een milieu- en maatschappelijk verantwoorde wijze plaatsvinden. Dit houdt in dat in alle stadia van het project rekening wordt gehouden met minimalisatie van negatieve effecten en het bevorderen van een positieve bijdrage aan de projectomgeving.
- o **NAM-PM**
- o De provincie Fryslân heeft per brief van 12 juni 2018 gereageerd op de brief over de gaswinning uit kleine velden. Daarbij wordt nadrukkelijk ingegaan op het Fries Manifest over de gas en zoutwinning. Ook heeft de provincie aangegeven de informatie uit de kamerbrief te betrekken bij het omgevingsproces Ternaard, waar wel of niet gas winnen in de ogen van de provincie afhankelijk is van de uitkomst van het proces.
- o Het Wetterskip geeft aan dat het voor hen een kernvraag is of alle partijen de uitkomst van een omgevingsproces kunnen accepteren ook als dat "nee" tegen gaswinning betekent. De concrete invulling van het omgevingsproces zal bepalen welke rol ze verder in zullen nemen.

10.2.g 11.1

- o De gemeente heeft steeds aangegeven een voorstander te zijn van een open omgevingsproces, waarbij de uitkomst wat betreft de gaswinning niet vaststaat. De gemeente beraadt zich nog op een reactie op de brief over gaswinning uit de kleine velden.

Investeringsagenda

De Gemeynst concludeert dat alles erop wijst dat het mogelijk moet zijn een breed gedragen ontwikkelperspectief te maken dat de basis kan zijn voor een gebiedsontwikkeling die past bij de karakteristieken van het gebied en bij de wensen en mogelijkheden van belanghebbenden.

Het ontwikkelperspectief, waarbij ingegaan wordt op de visie op de gewenste en mogelijke ontwikkeling van een gebied, kan concreet landen in een gezamenlijke investeringsagenda. Hiervoor lijken op dit moment bij de partijen van het BO voldoende gezamenlijke aanknopingspunten en belangen te bestaan. Deze investeringsagenda zou naast de afspraken in het kader van de gaswinning, in kunnen gaan op onderwerpen als leefbaarheid, energietransitie en lusten en lasten. Tijdens het BO van 20 april 2018 is verkend hoe dit vormgegeven zou kunnen worden en op welke manier verschillende partijen bij zouden kunnen dragen. Naar aanleiding van de keuze hoe verder te gaan met de vormgeving van het omgevingsmanagement in het kader van de RCR Ternaard wordt deze investeringsagenda verder uitgewerkt, met inachtneming van de uitkomsten van de gesprekken met belanghebbenden zoals in het rapport van de Gemeynst opgenomen.

Scenario's

In het kader van het go/no go moment kunnen, op basis van de door de Gemeynst voorgestelde mogelijkheden, een viertal scenario's onderscheiden worden. Alle scenario's doen recht aan de gezamenlijke doelstelling zoals eerder door het BO vastgesteld. De scenario's beschrijven verschillende routes voor het behalen van die doelstellingen. De verschillende routes impliceren ook een andere taak- en verantwoordelijkheidsverdeling van de verschillende BO partijen.

- o Scenario 1: Omgevingsproces waarbij de uitkomst gaswinning open is
- o Scenario 2: RCR en 'gesloten' omgevingsproces gecombineerd
- o Scenario 3: Zelfstandige RCR en zelfstandig 'gesloten' omgevingsproces
- o Scenario 4: RCR+

Scenario 1: Open omgevingsproces waarbij de uitkomst gaswinning nog niet vast staat

Dit betekent dat de omgeving als uitgangspunt wordt genomen en centraal staat, dat de ontwikkeling van het gebied als zorg en verantwoordelijkheid van het gehele BO wordt ervaren, dat belanghebbenden volledig meedoen in de besluitvorming en dat zowel gaswinning als geen gaswinning voor alle partijen acceptabel zijn als uitkomst van het proces. Het omgevingsproces is hierbij leidend voor het verdere verloop van de RCR procedure met inachtneming van de wettelijke verantwoordelijkheden en rollen. Financiering en organisatorische ondersteuning aan de hand van een verdeelsleutel voor alle partijen. Alle partijen dragen eindverantwoordelijkheid voor het proces en de resultaten.

Scenario 2: RCR en 'gesloten' omgevingsproces gecombineerd:

Het omgevingsproces en de RCR lopen parallel. De RCR blijft onder de verantwoordelijkheid van EZK, het proces onder verantwoordelijkheid van alle BO partijen. Financiering en organisatorische ondersteuning worden aan de hand van een verdeelsleutel voor alle partijen vastgesteld. Alle partijen dragen verantwoordelijkheid voor het proces en de resultaten. Processen worden tijdstechnisch op elkaar afgestemd. Scoping verschilt per issue

Scenario 3: zelfstandige RCR en zelfstandig 'gesloten' omgevingsproces

De RCR en het omgevingsproces lopen separate, zelfstandige, paden. De RCR is de verantwoordelijkheid van EZK. Het omgevingsproces krijgt een nader te definiëren scope, organisatievorm en tijdspad. Nadere discussie over welke issues in welk proces worden geadresseerd.

Scenario 4: RCR+ (omgevingsspoor)

Alle benoemde en opgehaalde issues worden besproken binnen de lopende RCR procedure. EZK neemt samen met NAM in de basis financiering en organisatie voor haar rekening. Voor de deelonderwerpen / tafels zal net als bij het omgevingsproces een onafhankelijke begeleider ingehuurd kunnen worden. Vertrekpunt voor de scope is het projectgebied.

Beslissing: Go/no go

Met inachtneming van de politiek-bestuurlijke ontwikkelingen, waaronder het verschijnen van de brief over gaswinning uit kleine velden en de bestendiging van het standpunt van de provincie over gaswinning, en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van de partijen uit het BO, lijkt het niet waarschijnlijk dat de eerste twee scenario's kansrijk zijn. Het derde scenario sluit aan bij de wens om te kijken of er een gezamenlijke investeringsagenda, zoals besproken in het BO van 20 april 2018. Mocht hier geen overeenstemming in gevonden worden, zal het waarschijnlijk zijn dat het vierde scenario in werking treedt.

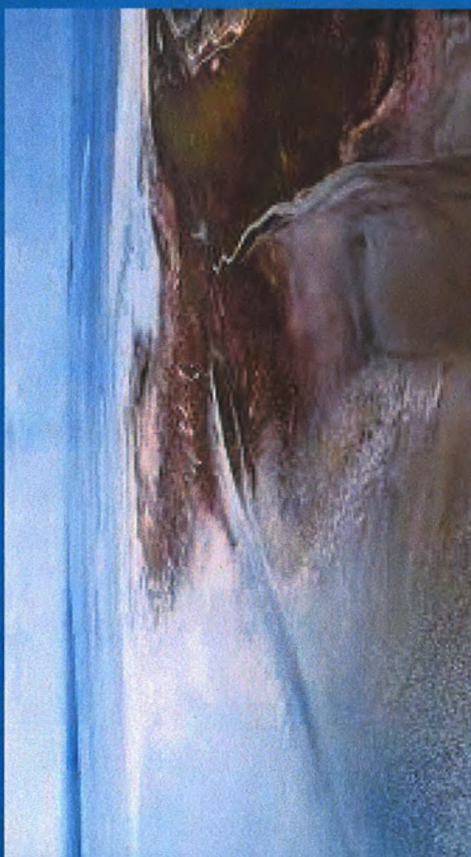
De centrale vraag die nu voorligt, luidt als volgt: Aan de hand van welk scenario wil het BO de uitvoeringsfase van het traject richting de omgeving vormgeven? Gezien het voorgaande lijken er voldoende aanknopingspunten te zijn om het derde scenario (zelfstandige RCR en zelfstandig 'gesloten' omgevingsproces) verder te verkennen.

Gegeven deze keuze: Welke partijen hebben welke verantwoordelijkheid / waar worden de verschillende issues belegd?

Omgevingsproces Iernaard:

Aftrap op 11-3-2019

Ontzorgingsspoor

Waarom doen we het?

- In het licht van het Omgevingsproces wordt voor de omgeving vooraf geborgd dat als de gaswinning vanuit het Ternaard-veld plaatsvindt, de impacts en risico's zijn geminimaliseerd, en er overeenstemming is over de afwikkeling indien die impacts en risico's zich toch voordoen.
- Hieraan verbonden is de continue aandacht aan de zorgen van betrokkenen; gestreefd wordt om deze zoveel mogelijk weg te nemen.

Wat gaan we doen?

- Het uitvoeren van mitigerende maatregelen als onderdeel van het Omgevingsproces Ternaard. Het programma bestaat het maken van concrete afspraken met belanghebbenden over de volgende onderwerpen:
 - Mijnbouwschade
 - Monitoring d.m.v. versnellingsmeters en gebouwopnamen
 - Impact en mitigatie – ‘Lusten en Lasten’

Hoe gaan we het doen?

- Door middel van bijeenkomsten met de relevante belanghebbende partijen uit het impactgebied zal tot eenduidige afspraken worden gekomen met betrekking tot de 3 hoofdthema's binnen het ontzorgingsspoor:
 - Mijnbouwschade
 - Gebouwopnamen
 - Impact & mitigatie – 'Lusten en Lasten'.

- Deze bijeenkomsten worden georganiseerd als een “Ronde tafel” proces, welke wordt voorgezeten door 10.2.e
- Als expert kan 10.2.e vanuit de TCBB de rol van technisch deskundige vervullen.

Wat leveren we op en wanneer?

- Pakket aan afspraken over:
 - Schadeprotocol
 - Uitvoeringsprogramma monitoring & gebouwopnamen
 - Programma van mitigerende maatregelen & monitoring
- Looptijd:
 - Januari 2019 tot juli 2019
 - Ronde tafels: maart tot mei 2019

De
mens
als maat

Offerte Pilot Ternaard

*In opdracht van: Gemeente Noardeast-Fryslân, Provincie Fryslân,
Wetterskip Fryslân*

PARTOER
consultants & onderzoekers

Westersingel
8913 CK Leeuwarden
T (058) 234 85 01
E info@partoer.nl
I www.partoer.nl

Uw vraag/opdracht

De NAM wil gas winnen uit het Ternaard-Veld. Voorgenomen gaswinning leidt vaak tot onrust in een gebied. Het Bestuurlijk Overleg van de pilot Ternaard (Gemeente Noardeast Fryslân, Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, Ministerie Economische Zaken & Klimaat, NAM bv) willen met een omgevingsproces belangen van betrokkenen in het gebied zo goed mogelijk borgen.

De voorfase (2017) en de kwartiermakersfase (2018) van het Omgevingsproces Ternaard zijn reeds afgerond. Vanuit deze verkenning is gebleken dat er voldoende maatschappelijk draagvlak is voor het opzetten van een Omgevingsproces. Belanghebbenden kijken in meerderheid positief aan tegen een Omgevingsproces en zijn ook in meerderheid bereid om daar aan deel te nemen. Zij doen dat vanuit een overwegend positieve grondhouding ten aanzien van het Omgevingsproces. Het Bestuurlijk Overleg van de pilot Ternaard heeft op basis daarvan besloten dat er in 2019 wordt gestart met het Omgevingsproces Ternaard. In het Omgevingsproces Ternaard geldt als belangrijke voorwaarde dat er commitment van betrokkenen is voor zowel het proces als het eindresultaat. De betrokken Friese overheden (Gemeente Noardeast-Fryslân, Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân), met gemeente Noardeast-Fryslân als penvoerder, vragen Partoer om het onderdeel 'Investeringsagenda' binnen het Omgevingsproces als onafhankelijke partij te begeleiden.

Resultaat

Het Omgevingsproces leidt op participatieve wijze tot een gedragen Investeringsagenda voor de regio Noardeast Fryslân. De Investeringsagenda is een onderlegger voor de ontwikkeling van de regio en bevat concrete projecten die de regio Noardeast Fryslân kunnen versterken. Indien er wordt besloten om tot gaswinning over te gaan, zal de Investeringsagenda versneld en met extra middelen kunnen worden uitgevoerd. Indien er geen sprake is van gaswinning in het Ternaarder gasveld, worden onderdelen binnen de Investeringsagenda ondersteund door de lokale overheden.

Ons aanbod

In onderstaand aanbod geven wij een plan van aanpak voor de uitwerking van het Omgevingsproces Ternaard om te komen tot een Investeringsagenda.

De aanpak is gebaseerd op de wensen, zoals omschreven in de ToR Investeringsagenda, Memo Omgevingsproces Ternaard en besproken tijdens de ARO bijeenkomsten in december 2018 en januari en februari 2019. Er is tevens gebruik gemaakt van de aanbevelingen die zijn geformuleerd op basis van de kwartiermakersfase. Onderstaand ontwerp behoeft voortdurend nadere uitwerking. De nadere uitwerkingen worden besproken in de ARO bijeenkomsten van 2019.

Ons plan van aanpak is onder te verdelen in drie fasen en daarbinnen verschillende methodische bouwstenen om te komen tot het resultaat.

Fase	Bouwstenen
Fase 1: Voorbereidende fase	• Deskresearch • Voorbereiding ontwikkelthema's • Voorwaarden aan betrokkenheid • Communicatie
Fase 2: Inventarisatie- en selectiefase	Ontwikkelthema's: • Energietransitie • Verzilting • Sociaaleconomische vitaliteit
Fase 3: Uitwerkingsfase	• Investeringsagenda

FASE 1: VOORBEREIDENDE FASE

Voordat met de daadwerkelijke dialoog kan worden gestart, is er voorwerk nodig. In onderstaande alinea's schetsen wij de verschillende onderdelen die we in de voorbereidende fase aan bod willen laten komen.

Deskresearch

Tijdens de kwartiermakersfase is al een hoop informatie opgehaald in de regio. Bovendien lopen er verschillende ontwikkelingstrajecten in de regio die raakvlak hebben met de ontwikkelthema's. De voorbereidende fase start daarom met deskresearch. Aan de hand van het overzicht dat ontstaat door de deskresearch, voorkomen we dat er dubbel werk wordt gedaan, bepalen we welke verbindingen er kunnen worden gemaakt en geven we de ontwikkelthema's verder vorm. De deskresearch wordt gedaan in co-creatie met de leden van het ARO.

In de deskresearch wordt specifiek onderzocht of er vanuit bestaande informatie een ontwikkelperspectief kan worden geformuleerd dat ten grondslag kan liggen aan de dialoog met de regio. Een ontwikkelperspectief is een beeld van de fysieke, culturele en sociaaleconomische toekomst van een gebied, het streefbeeld of de stip op de horizon. Het omvat ook ideeën over hoe die toekomst kan worden gerealiseerd.

Vorbereiding ontwikkelthema's

De voorbereiding van de ontwikkelthema's is in principe hetzelfde voor elk thema binnen het spoor van de Investeringsagenda. De voorbereidingen houden met name de volgende elementen in:

- Gedragsregels
- Besluitvorming
- Werkplan
- Joint-Fact-Finding
- Planning
- Taak van de procesbegeleider
- Kosten
- Voorwaarden aan betrokkenheid

Deze elementen worden in nauw overleg met de leden van het ARO en de deelnemers opgesteld en in het ARO besloten. Tevens is het van belang dat de rollen en verantwoordelijkheden van iedere deelnemer, inclusief die van de procesbegeleider, helder zijn beschreven. De voorbereiding van de ontwikkelthema's is verder uitgewerkt in *bijlage 4*.

Werving deelnemers

Deelnemers worden geworven tijdens de kick-off, via de website en door reeds bestaande contacten vanuit de kwartiermakersfase uit te nodigen. Gedurende de werving van de deelnemers wordt nadrukkelijk benoemd dat het essentieel is dat deelnemers constructief en inhoudelijk mee willen denken. De Investeringsagenda buigt zich niet over de discussie wel/geen gaswinning, maar over gewenste Investeringsprojecten in de regio. Tegenstanders van de gaswinning kunnen hun ongenoegen uiten bij de RCR.

Communicatie

Wat in de kwartiermakersfase steeds naar voren kwam, is het wantrouwen in de overheden en het gebrek aan informatie over wat er gaat gebeuren, hoe en waarom: wat gaat de NAM doen, wat doet de overheid, wat wil de gemeente, waarom nu weer een Omgevingsproces, et cetera.

Tijdens de voorbereidende fase is het belangrijk om na te denken over een goed plan van aanpak om met belanghebbenden te communiceren over het Omgevingsproces, met name over de wijze waarop informatie wordt gegeven, hoe belanghebbenden worden gehoord, de frequentie waarmee dit moet gebeuren, et cetera. Zo'n plan moet 1 op 1 met belanghebbenden worden doorgesproken en op basis van hun suggesties worden aangepast, opdat het plan ook hun plan wordt.

Ons advies is om een onafhankelijk, professioneel communicatiebureau in te schakelen om een communicatiestrategie en plan van aanpak op te zetten en de voortgang te bewaken. In het ARO is besloten dat bureau Noordtij de communicatiestrategie voor haar rekening neemt.

De betrokkenen kunnen zelf ook een rol krijgen in de uitvoering van het communicatieplan. Wie kunnen beter dan de betrokkenen zelf verslag doen van de voortgang van de tafels? Het gezamenlijk vormgeven en uitvoeren van het communicatieplan betreft belanghebbenden in het Omgevingsproces en zal hun vertrouwen in een uitkomst die goed is voor hen, versterken. Partoer gaat in samenwerking met communicatiebureau Noordtij dit proces met de betrokkenen vormgeven.

FASE 2: INVENTARISATIE- EN SELECTIEFASE

Wanneer aan de voorwaarden, waaronder belanghebbenden willen deelnemen aan het Omgevingsproces, is voldaan, kunnen de gesprekken over de verschillende onderwerpen worden gestart. De inventarisatie- en selectiefase heeft als doel om te inventariseren wat de regio nodig heeft en met elkaar prioriteiten te stellen en te selecteren.

Partoer organiseert verschillende werkvormen rondom de ontwikkelthema's Energietransitie, Verzilting en Sociaaleconomische Leefbaarheid. Binnen deze ontwikkelthema's wordt voortgeborduurd op wat er in de kwartiermakersfase al is opgevist en in de deskresearch is verzameld. Voor de technische uitvoering van één van de werkvormen: versnellingskamers, wordt bureau Spilter ingeschakeld. Doelen werkwijzen en beoogde resultaten worden in samenwerking tussen Partoer en Spilter uitgewerkt, met bijdragen van de leden van het ARO.

Deze paragraaf geeft een nadere beschrijving van elk van de ontwikkelthema's.

Ontwikkelthema's	Inhoud
1. Energietransitie	• Duurzame energie • Proefprojecten • Et cetera
2. Verzilting	• Verzilting • Landbouw • Biodiversiteit • Et cetera
3. Sociaaleconomische Vitaliteit	• Werkgelegenheid • Ontwikkelperspectief • Voorzieningen • Onderwijs • Natuur en Landschap • Cultuur(historie) • Wonen • Et cetara

Ontwikkelthema 1: Energietransitie

In de kwartiermakersfase is gebleken dat er veel kansen, maar ook veel vragen zijn rond het thema energie en energietransitie. Is gaswinning wel verenigbaar met een transitie naar een wereld zonder aardgas en is het geen rem op de verdere ontwikkeling en toepassing van duurzame energie? Daarnaast zijn er ook verschillende opvattingen over de mogelijkheden die de regio biedt om invulling te geven aan energietransitie: welke opties zijn er en is een bovenregionale functie zinvol?

Vanuit de kwartiermakersfase en de 'ToR Investeringsagenda' is een opzet gemaakt voor het ontwikkelthema Energietransitie. De aanpak wordt in de voorbereidende fase verder uitgewerkt. De meest recente versie is toegevoegd in *Bijlage 1*.

Ontwikkelthema 2: Verzilting

Verzilting: het geleidelijk toenemen van het zoutgehalte van bodem of water is volgens belanghebbenden een belangrijk thema in de regio. Belanghebbenden hebben zorgen, maar zien ook kansen. Er zijn verschillende opvattingen over de zorgen/kansen voor de regio.

Vanuit de kwartiermakersfase en de 'ToR Investeringsagenda' is een opzet gemaakt voor het ontwikkelthema Verzilting. De aanpak wordt in de voorbereidende fase verder uitgewerkt. De meest recente versie is toegevoegd in *Bijlage 2*.

Ontwikkelthema 3: Sociaaleconomische Vitaliteit

Veel belanghebbenden geven aan dat achteruitgang van de leefbaarheid van het gebied waar zij wonen en werken, een grote zorg voor hen is. Met name geldt dit voor de leefbaarheid voor dit moment, voor de korte en middellange termijn. Er zijn allerlei deels tegenstrijdige opvattingen hoe tot een betere leefbaarheid te komen.

Vanuit de kwartiermakersfase en de 'ToR Investeringsagenda' is een opzet gemaakt voor het ontwikkelthema Sociaaleconomische Vitaliteit. De aanpak wordt in de voorbereidende fase verder uitgewerkt. De meest recente versie is toegevoegd in *Bijlage 3*.

FASE 3: UITWERKINGSFASE

Voor bundeling van de uitkomsten van de ontwikkelthema's en om het proces tot implementatie te versnellen, worden de uitkomsten van het proces vertaald naar een Investeringsagenda. In de Investeringsagenda worden de overeenkomsten van de drie ontwikkelthema's verwerkt tot een Investeringsagenda voor de regio. De Investeringsagenda bevat een inhoudelijk programma met daaraan gekoppeld de benodigde investeringen en borgingsafspraken. De Investeringsagenda wordt in co-creatie vormgegeven met vertegenwoordiging van deelnemende partijen in het Omgevingsproces.

Planning

Onderstaande planning bevat een grove schets voor het Omgevingsproces om te komen tot de gewenste eindproducten.

Wanneer	Wat
December '18	Plan van aanpak
Januari '19	Plan van aanpak & Offerte
Februari '19	Deskresearch Voorbereiding werkvormen (versnellingskamers/werkgroepen) Informatiedeling met gemeenteraad en Provinciale Staten
Maart '19	Kick off Aanmelding versnellingskamers + werkgroepen Deskresearch Voorbereiding versnellingskamers + werkgroepen Expertsessies Voorbereiden van selectiecriteria en besluitvorming
April '19	Uitvoer versnellingskamers Aanmelding werkgroepen Uitvoer versnellingskamers Werkgroepen opstarten
Mei '19	Werkgroepen werken aan concept Investeringsagenda
Juni '19	Concept Investeringsagenda Opleveren Investeringsagenda gemeenteraad, Provinciale Staten en bestuur Wetterskip
Juli '19	Besluitvorming Investeringsagenda gemeenteraad, Provinciale Staten, bestuur Wetterskip
Augustus '19	
September '19	Aanbieding Investeringsagenda BO Aanbieding Investeringsagenda EZK

Prijsopgave

Het Omgevingsproces Ternaard e.o. laat zich van te voren moeilijk heel concreet begroten. Er zijn veel en diverse belangen en partijen betrokken. Wij gaan voor een goed interactief proces in co-creatie met de opdrachtgevers. We geven hierbij indicatief aan wat de inzet van Partoer zal zijn. Partoer rapporteert per kwartaal aan de opdrachtgevers wat de inzet is geweest en welke inzet in het vervolg wordt verwacht. Partoer dankt de opdrachtgevers op voorhand voor het in Partoer gestelde vertrouwen.

Voor de begeleiding van het proces voor de Investeringsagenda binnen de pilot Omgevingsproces Ternaard e.o. begroten wij **10.1.c 10.2.g**

10.1.c 10.2.g

Per kwartaal (1 januari 2019, 1 april 2019, 1 juli 2019) wordt het bedrag vooraf in drie gelijke delen gefactureerd. Eind afrekening vindt plaats na aanbieding van de Investeringsagenda bij einde opdracht.

Privacyverklaring

Partoer handelt in overeenstemming met de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Dit betekent dat wij data op een veilige manier verwerken en analyseren. De data die wordt verzameld voor dit onderzoek, worden zorgvuldig verwerkt. Wij vragen niet meer persoonlijke gegevens dan strikt noodzakelijk in verband met het doel van de opdracht. De privacy en veiligheid van deelnemers staat voorop. We verzamelen geen informatie voor andere doeleinden dan de doeleinden die worden omschreven in de offerte; de gegevens worden uitsluitend verwerkt voor de omschreven opdracht. Nadere afspraken omtrent privacy worden gemaakt bij de start van de opdracht. Een volledige omschrijving van de privacyverklaring kunt u vinden op www.partoer.nl/privacyverklaring

Tot slot

Dit voorstel is gebaseerd op de uitgangspunten die zijn toegelicht en besproken in het ARO-overleg (stroomschema) van 11 februari (op 13 februari doorgestuurd naar het BO), de informatieve brief van het college van B&W gemeente Noardeast-Fryslân aan de gemeenteraad op 8 februari jl. en de terugkoppeling uit het ARO van 26 februari. Op vrijdag 1 maart wordt tijdens het bestuurlijk overleg het proces definitief geijkt. Wanneer conform die uitgangspunten wordt besloten, zullen wij met veel plezier bijdragen aan het verder uitvoeren van een goed proces.

Wij hopen u in deze offerte een goed aanbod te doen. Heeft u vragen of opmerkingen naar aanleiding van deze aanbieding, neem dan gerust contact met ons op via 10.2.e@partoer.nl of 06 10.2.e

Bij akkoord ontvangen wij graag een opdrachtbevestiging per mail.

Leeuwarden, 28 februari 2019

Mevr.

10.2.e

Bijlage 1: Ontwikkelthema Energietransitie

Titel	ENERGIETRANSITIE
Toelichting	Er zijn veel kansen, maar ook veel vragen rond het thema energie en energietransitie: is gaswinning wel verenigbaar met een transitie naar een wereld zonder aardgas, en is het geen rem op de verdere ontwikkeling en toepassing van duurzame energie? Daarnaast zijn er ook verschillende opvattingen over de mogelijkheden die de regio biedt om invulling te geven aan energietransitie: welke opties zijn er en is een bovenregionale functie zinvol?
Vraagstelling	• Wat is energietransitie en welke opties zijn er in principe aanwezig om daar in de regio Noordoost Friesland invulling aan te geven? • Welke vormen van energietransitie passen in het ontwikkelperspectief voor de regio? • Welke randvoorwaarden gelden er voor de invulling van de agenda Energietransitie? • Welke middelen zijn nodig en beschikbaar om de agenda uit te voeren?
Onderliggende zorgen	• Zal gaswinning de overgang naar duurzame energie vertragen en met welke consequenties? • Wat betekent gaswinning Ternaard voor onze duurzame energievoorziening; komt daar een rem op te staan? • In hoeverre bepaalt de nationale agenda energietransitie wat wij hier willen en kunnen doen?
Kansen	• Gebruik van (bestaande) NAM locaties voor alternatieve energievormen. • Koppel kennis van gas aan nieuwe energiebronnen zoals geothermie. • Zet in op een mix van energiedragers: geothermie, wind (op zee), etc. • Gebruik regio Ternaard als een proef om het 'anders' te doen, nl. zonder aardgas.
Beoogd resultaat	• Een heldere visie op energietransitie: wat het is, welke opties zijn er om daar invulling aan te geven binnen de regio. • Concrete (praktische) projecten die wij hebben en willen hebben om energietransitie vorm te geven op een wijze die past bij de regio en het ontwikkelperspectief resulterend in een programma van projecten/activiteiten gericht op het minder gebruik van fossiele brandstoffen en minder CO2 uitstoot. • Inzicht in de benodigde en beschikbare financiële middelen en regelingen om tot uitvoering te komen. • Een tijdpad dat we willen en kunnen gaan lopen.
Vertegenwoordiger vanuit BO	Provincie Fryslân.
Deelnemers	• Overheden: ministerie EZK, ministerie LNV, provincie Fryslân, gemeente Noardeast-Fryslân. • Overheidsdiensten overig: Staatsbosbeheer, Wetterskip Fryslân, Rijkswaterstaat.

	• NGO's en belangengroepen: Friese Milieufederatie, Energiewerkplaats/Doarpswurk, Stichting dorpsmolens Ternaard, Encoter Energiecoöperatie Ternaard, ECOdon Dokkum, Feste Grun. • Lokaal – dorpsbelangen: Dorpsbelangen Ternaard, Wierum, Nes, Moddergat, geïnteresseerde inwoners. • Industrie: NAM, Bouwgroep Dijkstra Draisma. • Kennispartners/commissies: Circulair Friesland, Fossilvrij Fryslân, Bodemdalingscommissie Fryslân, Waddenacademie, Wetsus Leeuwarden, Universiteit Groningen, New Energy Coalition, ROC Friese Poort.
Methoden	• <i>Deskresearch</i> De betrokken partijen (gemeente, Provincie, Wetterskip) leveren vanuit bestaande programma's en beleidsdocumenten een fundament waarin staat welke lopende trajecten en projecten aanhaken bij de thema's van de Investeringsagenda en vice versa. • <i>Expertsessie</i> Het ontwikkelthema Energietransitie start met informatiedeling door experts over welke mogelijkheden er zijn op het gebied van energietransitie voor inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties zoals dorpshuizen. Als dat niet past wordt er voorafgaand aan de versnellingskamer een interactieve informatiebijeenkomst georganiseerd. • <i>Versnellingskamer</i> Uitvoer versnellingskamer met daarin: welke informatie we willen en kunnen delen, welke ideeën en projecten leveren de deelnemers, voorselectie van kansrijke en gedragen ideeën en projecten, waar nodig en mogelijk dialoog over vragen, antwoorden, uitkomsten. Aanmelding voor deelname aan werkgroepen die de uitkomsten van de versnellingskamers gaan uit werken. • <i>Werkgroep</i> Na de uitvoering van de versnellingskamer gaat een werkgroep Energietransitie aan de slag met de verdere uitwerking van dit deel van de Investeringsagenda. In de werkgroep zitten experts, inwoners, ondernemers en deskundige ambtenaren van de overheden. In het dorp Ternaard zijn al verschillende werkgroepen op het thema energietransitie actief. Vertegenwoordigers daarvan worden uitgenodigd lid te worden van de werkgroep Energietransitie. De werkgroep werkt de resultaten van de versnellingskamer uit tot een concept Investeringsagenda, presenteert deze vervolgens aan mede-inwoners en vraagt vervolgens commitment aan inwoners. De werkgroep betreft de klankbordgroep bij de verdere uitwerking van de concept-Investeringsagenda. • <i>Concept Investeringsagenda</i> In een interactieve informatiebijeenkomst wordt de concept Investeringsagenda gedeeld met de betrokkenen die ook zijn uitgenodigd voor de kick off bijeenkomst. Zij kunnen kennisnemen, aanvullen, vragen stellen en aangeven of ze het een goede en passende Investeringsagenda vinden. Daarmee wordt duidelijk of er commitment in de streek is. De Investeringsagenda wordt daarna door de werkgroep definitief gemaakt.

Koppeling met	In de regio zijn recent meerdere plannen gelanceerd die als startpunt kunnen dienen: ▪ Energietransitie Uitvoeringsprogramma ANNO 2017-2020 (2016). ▪ Friese Energiestrategie – de bouwstenen (2017). • Omgevingsvisie gemeente Noardeast Fryslân. • Regiodeal. • Krimpgelden. • Iepen Mienskip Fûns (Provincie Fryslân).
Potentiële obstakels	• Te weinig tijd. • Mogelijk conflict met andere, provinciale programma's op het gebied van energietransitie. • Timing: kan het beste niet parallel lopen aan processen rondom ontzorging.

Bijlage 2: Ontwikkelthema Verzilting

Titel	VERZILTING
Toelichting	Verzilting; het geleidelijk toenemen van het zoutgehalte van bodem of water is volgens belanghebbenden een belangrijk thema in de regio. Er is op dit moment al sprake van verzilting, belanghebbenden geven aan dat door gaswinning verzilting kan toenemen. Belanghebbenden hebben zorgen, maar zien ook kansen. Er zijn verschillende opvattingen over de zorgen/kansen voor de regio.
Vraagstelling	1. Wat is verzilting en welke invulling wordt daaraan gegeven voor de regio Ternaard in de context van dit omgevingsproces? 2. Welke randvoorwaarden gelden er voor de invulling van de agenda Verzilting? 3. Wat is er nodig om de agenda Verzilting uit te voeren?
Onderliggende zorgen	• Stagnerende landbouw. • Achteruitgang biodiversiteit.
Kansen	• Investeer in diverse ontwikkelingen op gebied van natuur en waterhuishouding (e.g. Better Wetter). • Investeer in lopende gesprekken met Waadrâne en Noardlike Fryske Walden met betrekking tot landschapsonderhoud met biodiversiteit als leidend thema. • Kijk naar een andere inrichting van de kust: geen harde scheiding tussen zout en zoet. • Andere teelten (zilte teelt). • Bestaande budgetten van de lopende projecten. • NAM selectief passende activiteiten en/of onderzoeken.
Beoogd resultaat	• Gemeenschappelijk beeld van wat verzilting betekent voor de regio. • Gemeenschappelijke visie over hoe dit beeld zich vertaalt naar de toekomst tegen de achtergrond van het ontwikkelperspectief voor de regio. • Afspraken over een programma van aanvullende en versnellende activiteiten dat toewerkt naar realisatie van het gemeenschappelijke beeld. • Inzicht in de benodigde en beschikbare financiële middelen en regelingen om tot uitvoering te komen. • Een tijdpad dat we willen en kunnen gaan lopen.
Vertegenwoordiger vanuit BO	Wetterskip Fryslân.
Deelnemers	• Overheden: ministerie LNV, provincie Fryslân, gemeente Noardeast-Fryslân. • Overheidsdiensten overig: Wetterskip Fryslân, Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat. • Lokaal – belangengroepen: LTO Noardeast Fryslân, Waadrâne, Lokale agrarische vereniging, It Fryske Gea, Noardlike Fryske Wâlden, Ternaard Foar de Wyn, MKB Ternaard, Dutch Dairy Board, Friese Milieufederatie. • Industrie: NAM. • Kennispartners/commissies: Agricampus.

Methoden	• <i>Deskresearch</i> De gemeente, Provincie en het Wetterskip leveren vanuit bestaande programma's en beleidsdocumenten een fundament waarin staat welke lopende trajecten en projecten aanhaken bij de thema's van de Investeringsagenda en vice versa. • <i>Werkgroep</i> Omdat er al veel lopende projecten zijn en het thema verzilting een thema is dat voornamelijk betrekking heeft op de landbouw en experts, wordt er geen brede versnellingskamer georganiseerd waar mensen zich voor kunnen aanmelden, maar wordt een werkgroep opgezet met inhoudelijk betrokkenen. In het gebied zijn al verschillende werkgroepen op verschillende onderwerpen actief. Vertegenwoordigers daarvan worden uitgenodigd lid te worden van de werkgroep. De werkgroep inventariseert welke trajecten al lopen, verbindt alle bestaande trajecten en vult zo mogelijk aan tot een concept Investeringsagenda. De werkgroep betreft de klankbordgroep bij de verdere uitwerking van de concept-Investeringsagenda. • <i>Concept Investeringsagenda</i> In een interactieve bijeenkomst wordt de conceptagenda gedeeld met de betrokkenen die ook zijn uitgenodigd voor de kick off bijeenkomst. Zij kunnen kennismaken, aanvullen, vragen stellen en aangeven of ze het een goede en passende Investeringsagenda vinden. Daarmee wordt duidelijk of er commitment in de streek is. De werkgroep maakt de Investeringsagenda daarna definitief.
Koppeling met	• Omgevingsvisie gemeente Noardeast Fryslân. • Lopende trajecten vooral op landbouwgebied waaronder biodiversiteit, verzilting, andere teelten.
Potentiële obstakels	• Weinig tijd. • Mogelijk conflict met het programma tot opstelling van een Omgevingsvisie in het kader van de nieuwe Omgevingswet. • Timing: kan het beste niet parallel lopen aan processen rondom ontzorging.

Bijlage 3: Ontwikkelthema Sociaaleconomische Vitaliteit

Titel	SOCIAALECONOMISCHE VITALITEIT
Toelichting	Veel belanghebbenden geven aan dat achteruitgang van de sociaaleconomische vitaliteit van het gebied waar zij wonen en werken, een grote zorg voor hen is. Met name geldt dit voor de leefbaarheid voor dit moment, en voor de korte en middellange termijn. Er zijn allerlei deels tegenstrijdige opvattingen hoe tot een betere leefbaarheid te komen. Binnen het ontwikkelthema sociaaleconomische vitaliteit komen in ieder geval de volgende thema's aan bod: • Werkgelegenheid • Voorzieningen • Onderwijs • Gezondheid, sport en bewegen • Ontmoeten en zorg voor elkaar • Recreatie en toerisme • Natuur en Landschap • Cultuur (-historie) • Wonen nu en straks • Mobiliteit
Vraagstelling	1. Wat is sociaaleconomische vitaliteit en welke invulling wordt daaraan gegeven voor de regio Ternaard in de context van dit omgevingsproces? 2. Is er een gestructureerd programma van activiteiten te formuleren waardoor de sociaaleconomische vitaliteit kan worden behouden en waar mogelijk verbeterd? 3. Welke middelen zijn nodig voor de realisatie?
Onderliggende zorgen	• Breed gevoel van 'krimp', sociaaleconomische kwetsbaarheid. • Stagnerende en afnemende werkgelegenheid, dalende omzet bedrijfsleven. • Leegstand van panden, verouderde woningen. • Stagnerende en teruglopende voorzieningen. • Gemiddeld laag opleidingsniveau en afnemende kwaliteit van het beroepsonderwijs. • Het behoud en herstel van natuur (o.a. waddengebied en status van de Waddenzee als werelderfgoed), rust en ruimte, landschap en ruimtelijke kwaliteit, met name omdat betrokkenen zien dat de kwaliteit die het gebied nu heeft de motor kan en moet zijn voor economische activiteit in de toekomst. • Beperkte bereikbaarheid.
Kansen	• Sense of Place als voorbeeld voor gelijksoortige initiatieven op andere terreinen. • Holwerd aan Zee. • Ruimte voor start-ups. • Innovatie en nieuwe vormen van bedrijven. • Haak aan bij de doelstellingen regio-deal Noordoost Fryslân. • Toerisme. • Ontwikkeling en stimulering van kleinschalig toerisme (vaarroutes). • Leer van Noord Duitsland v.w.b. ruimte voor toerisme.

	• Andere vorm van landbouw, zoals zilte landbouw. • Research & Development: Agricampus voor verzilting. • Nieuwe verkavelingsstructuur. • Uitrol glasvezel voor goede digitale ontsluiting van de regio.
Beoogd resultaat	1. Gemeenschappelijk beeld van wat sociaaleconomische vitaliteit is en betekent voor betrokken belanghebbenden. 2. Concrete projecten die leiden tot een duurzaam/toekomstbestendig behoud en versterking van de sociaaleconomische vitaliteit op korte en middellange termijn op het gebied van: • Stimuleren van werkgelegenheid • Op peil houden van basisvoorzieningen • (bereikbaar) Onderwijs • Gezondheid, sport en bewegen • Ontmoeten en zorg voor elkaar • Recreatie en toerisme • Natuur en Landschap • Cultuur - historie • Wonen nu en straks (Woonvisie) • Mobiliteit
Vertegenwoordiger vanuit BO	Gemeente Noardeast-Fryslân.
Deelnemers	• Overheden: ministerie EZK, Provincie Fryslân, gemeente Noardeast-Fryslân. • Overheidsdiensten overig: Wetterskip Fryslân, Streekwurk Noordoost Fryslân, Agenda Netwerk Noordoost. • NGO's - belangengroepen: Doarpswurk, MBO NO Fryslân, VNO-NCW Noord, Feste Grûn, It Fryske Gea, Merk Fryslân, Waadrâne, LTO Noordoost Fryslân, Thús Wonen, Noardlike Fryske Wâlden • Lokaal - dorpsbelangen: dorpsbelangen Ternaard, Wierum, Paesens-Moddergat, Nes, Hantum/Hantumeruitburen, Ternaarder Tekkenhaaksters, MKB NO Fryslân, geïnteresseerde inwoners. • Kennispartners - commissies: ROC Friese Poort.
Methoden	• <i>Deskresearch</i> Betrokken partijen en experts leveren vanuit bestaande programma's en beleidsdocumenten een fundament zodat er een overzicht ontstaat van lopende trajecten en projecten op het gebied van sociaaleconomische vitaliteit. • <i>Expertsessie</i> In een expertsessie inventariseren experts welke lopende trajecten en mogelijkheden er zijn op het gebied van sociaaleconomische vitaliteit. Experts verbinden. • <i>Versnellingskamer</i> Er worden binnen het thema verschillende versnellingskamers georganiseerd met daarin: welke informatie we willen en kunnen delen, welke ideeën en <i>projecten</i> leveren de deelnemers, voorselectie van kansrijke en gedragen ideeën en projecten, waar nodig en mogelijk dialoog over vragen, antwoorden, uitkomsten. Aanmelding voor deelname aan werkgroepen die de uitkomsten van de versnellingskamers gaan uit werken.

	• <i>Werkgroep</i> Na de uitvoering van de versnellingskamers gaat/gaan één of meer werkgroepen aan de slag met de verdere uitwerking van dit deel van de Investeringsagenda. In de werkgroep zitten experts, inwoners, ondernemers, deskundige ambtenaren van de overheden. In het dorp Ternaard (ook in de andere dorpen?) zijn al verschillende werkgroepen op het thema sociaaleconomische vitaliteit actief. Vertegenwoordigers daarvan worden uitgenodigd lid te worden van de werkgroep(-en). De werkgroep werkt de resultaten van de versnellingskamer uit tot een concept Investeringsagenda, presenteert deze vervolgens aan mede-inwoners en vraagt vervolgens commitment aan inwoners. De werkgroep betreft de 'tweede ring' (en eventueel de klankbordgroep?) bij de verdere uitwerking van de concept-Investeringsagenda. • <i>Concept Investeringsagenda</i> In een interactieve informatiebijeenkomst wordt de concept-Investeringsagenda gedeeld met de betrokkenen die ook zijn uitgenodigd voor de kick off bijeenkomst. Zij kunnen kennisnemen, aanvullen, vragen stellen en aangeven of ze het een goede en passende Investeringsagenda vinden. Daarmee wordt duidelijk of er commitment in de streek is. De werkgroep maakt de Investeringsagenda definitief.
Koppeling met	• ANNO • Iepen Mienskip Fûns • Dorpsvisies • Gemeentelijke programma's • Regiodeal, • Krimpgelden • DOM 2.0 • Waddenfonds
Potentiële obstakels	• Te weinig tijd • Timing: kan het beste niet parallel lopen aan processen rondom ontzorging.

Bijlage 4: Voorbereiding van de ontwikkelthema's

De aanvang van de dialoog aan de betreffende ontwikkelthema's vraagt enige voorbereidende werkzaamheden die essentieel zijn voor een goed verloop van de thema's. Deze voorbereidingen houden met name de volgende elementen in:

1. Gedragsregels
2. Besluitvorming
3. Werkplan
4. Joint-Fact-Finding
5. Planning
6. Taak van de procesbegeleider
7. Kosten
8. Voorwaarden aan betrokkenheid

Deze elementen worden in nauw overleg met de deelnemers opgesteld en besloten. Tevens is het van belang dat de rollen en verantwoordelijkheden van iedere deelnemer, inclusief die van de procesbegeleider, helder beschreven zijn.

Ad 1: Gedragsregels

Een dialoogproces heeft een set van eenvoudige gedragsspelregels nodig teneinde elke belanghebbende volledig en volwaardig mee te laten doen. In de context van een proces op basis van de MGA-principes is één van de belangrijke gedragsregels dat iedereen het recht heeft om het met iets of iemand oneens te zijn doch met de conditie dat dit gevolgd wordt door het aanbieden van een redelijk alternatief.

Ad 2: Besluitvorming over het kansrijke pakket

Voorafgaand aan de kamers dient met alle belanghebbenden overeengekomen te worden op welke wijze besluiten zullen worden genomen. Welke selectie criteria hanteren we bij de keuze van projecten, hoe maken we de keuzes en met wie? In de voorbereiding van de ontwikkelthema's werken Partoer en leden van het ARO aan de criteria en de werkwijze om te komen tot het 'kansrijke Pakket'. Vanuit de MGA-benadering is een echt resultaat pas een duurzaam resultaat wanneer er consensus is. Echter, wat is consensus?

Is dat:

- Mijn belang komt goed tot zijn recht in dit besluit;
- Ik kan met de uitkomst leven;
- Ik zal uitvoeren wat van mij wordt gevraagd, of
- Ik zal op enig moment de uitkomst niet bestrijden?

En wanneer is er consensus? Is dat:

- Bij unanimiteit, of
- Bij grote meerderheid?

Ad 3: Werkplan

Voor elke tafel hoort een werkplan te worden opgesteld waarin zijn beschreven:

- Onderwerp en vraagstelling.
- Doelstellingen en beoogd resultaat.
- Protocol van besluitvorming.
- Taken, rollen en verantwoordelijkheden (incl. die van de procesbegeleider).
- Volgorde van de werkzaamheden.

- Deadlines, mijlpalen en beslismomenten.
- Agenda en notulering per bijeenkomst.
- Overzicht van beschikbare en eventueel ontbrekende informatie (zie ad 4).
- Het vormen van subgroepen voor gesprekken op relevante onderdelen van het onderwerp.
- Communicatie, waaronder contacten met de media.

Ad 4: Eigen maken van bestaande en verzamelen van ontbrekende informatie (Joint-Fact-Finding')

Om alle belanghebbenden op gelijk niveau van kennis te brengen betreffende het onderwerp van de dialoog staat het systeem van 'joint-fact-finding' ter beschikking, dat bestaat uit de volgende elementen (welke je nodig hebt is afhankelijk van hetgeen er aan informatie beschikbaar is of nodig is per tafel):

- Samenbrengen van bestaande informatie en deze met elkaar delen.
- Analyseren van bestaande informatie.
- Uitvoeren van survey's uit om nieuwe informatie op te sporen en data te verzamelen.
- Vragen van onafhankelijk advies.
- Organiseren van rondetafelgesprekken met experts.
- Inschakelen van technische adviseurs om deelnemers bij te staan tijdens het dialoogproces.
- Gebruik maken van het systeem van peer review om tussentijdse resultaten en het eindresultaat te evalueren.

Vertrekpunt hierbij is: ben het eens over wat je weet, wat je niet weet, wat je wilt of moet weten, en hoe je samen verder leert.

Ad 5: Planning

Bedenk met betrekking tot de planning van het dialoogproces dat:

- De planning soms afhankelijk is van procedurele of wetgeving-gerelateerde deadlines.
- Er tijd nodig is voor het vormen, brainstormen en uitvoeren van het dialoog proces.
- Langzaam beginnen snelheid geeft in de volgende fase.
- Interim deadlines en milestones behulpzaam zijn om overzicht en de vaart er in te houden.
- Tussentijdse reviews overwogen kunnen worden.
- Het helpt om eerst taken te beschrijven en dan de tijd daarvoor toe te kennen.

Ad 6: De procesbegeleider

Het is behulpzaam als vooraf iedere deelnemer aan de dialoog bekend is met de taken en rollen van de procesbegeleider; wat doet zij/hij en wat niet: De procesbegeleider is verantwoordelijk voor c.q. heeft een rol bij:

- De voorbereiding op de tafels.
- Het uitvoeren van het proces en van de bijeenkomsten.
- Het betrekken van zoveel mogelijk belanghebbenden.
- Efficiënt werken en afrekenbaarheid van de groep.
- Het identificeren van benodigde middelen en menskracht, zoals technische expertise.
- Het assisteren van de JJF.
- Het werken met individuele belanghebbenden teneinde hun belangen en opties helder te krijgen.
- Het helpen met het zoeken van conceptakkoorden.

- Het bemiddelen in conflicten tussen belanghebbenden.

Ad 7: Kosten

Het inschatten van de kosten voor de uitvoering van de tafel is ook een deel van de voorbereidende werkzaamheden. De kosten omvatten ruwweg tijd voor:

- Verkrijgen van vertrouwen van belanghebbenden in de dialooguitvoering met behulp van de procesbegeleider (vraagt om bezoeken, 1 op 1 gesprekken, etc.).
- Opzetten van de voorbereiding op de tafels.
- Afstemmen van procesontwerp met belanghebbenden.
- Verzamelen van betrouwbare informatie over het onderwerp, door inschakeling van experts, etc.
- Voorbereiden van plenaire en subgroep bijeenkomsten.
- Etc.

Daarnaast omvat het budget:

- Vergaderkosten (locatie huur, etc.)
- Reis- en verblijfskosten
- Technische assistentie
- Etc.

Helderheid over het beschikbare budget en de verdeling ervan over de verschillende posten is een kritische succesfactor in een dialoogproces.

Ad 8: Voorwaarden aan betrokkenheid

Veel organisaties en personen hebben in de kwartiermakersfase aangegeven onder welke voorwaarden zij willen deelnemen aan het Omgevingsproces. Deze voorwaarden zijn in te delen in 4 categorieën:

- Communicatie: open verstrekken van informatie naar derden.
- Kennis: beschikbaarheid van voldoende kennis, ervaring, en kunde.
- Proces: proces-gerelateerde voorwaarden.
- Resources: beschikbaarheid van capaciteit, geld, tijd.

Wij willen daarom bij de start van het Omgevingsproces de betreffende belanghebbenden in een bijpraatsessie nog eens bevragen naar de details van de door hen gestelde voorwaarden en met belanghebbenden bedenken en afstemmen op welke wijze aan deze voorwaarden zou kunnen worden voldaan.

Wanneer kan men spreken van een succesvol afgesloten ontwikkelthema?

Indien de uitkomst:

- Aan ieders belangen tegemoet is gekomen.
- Wordt gezien als eerlijk.
- Sprake is van win-win oplossingen.
- Indien er sprake is van een efficiënt proces:
- Geen tijd verspild.
- Niets meer op de tafel ligt (om over te onderhandelen).

Indien de dialoog vriendschappelijk is beëindigd waardoor:

- Relaties zijn versterkt.
- Toekomstige onderhandelingen zijn eenvoudiger.

Partoer
Westersingel 4
8913 CK
Leeuwarden
T (058) 234 85 01

www.partoer.nl

PARTOER
consultants & onderzoekers

De mens als maat

thorbecke

Bouwkundige opnames

Ontzorgingstraject Omgevingsproces
gaswinning Ternaard

28 maart 2019

Onderwerpen

- Bouwkundige opnames gaswinlocatie Sonnega
 - Methodiek
 - Selectie representatieve panden
 - Bouwkundige opnames referentiepanden
 - Gebruik bij schadeafhandeling
 - Ervaringen
 - Toepassing in Ternaard
-

Doel

Houvast voor bewoners/eigenaren en mijnbouwbedrijf bij de afhandeling van eventuele toekomstige schademeldingen.

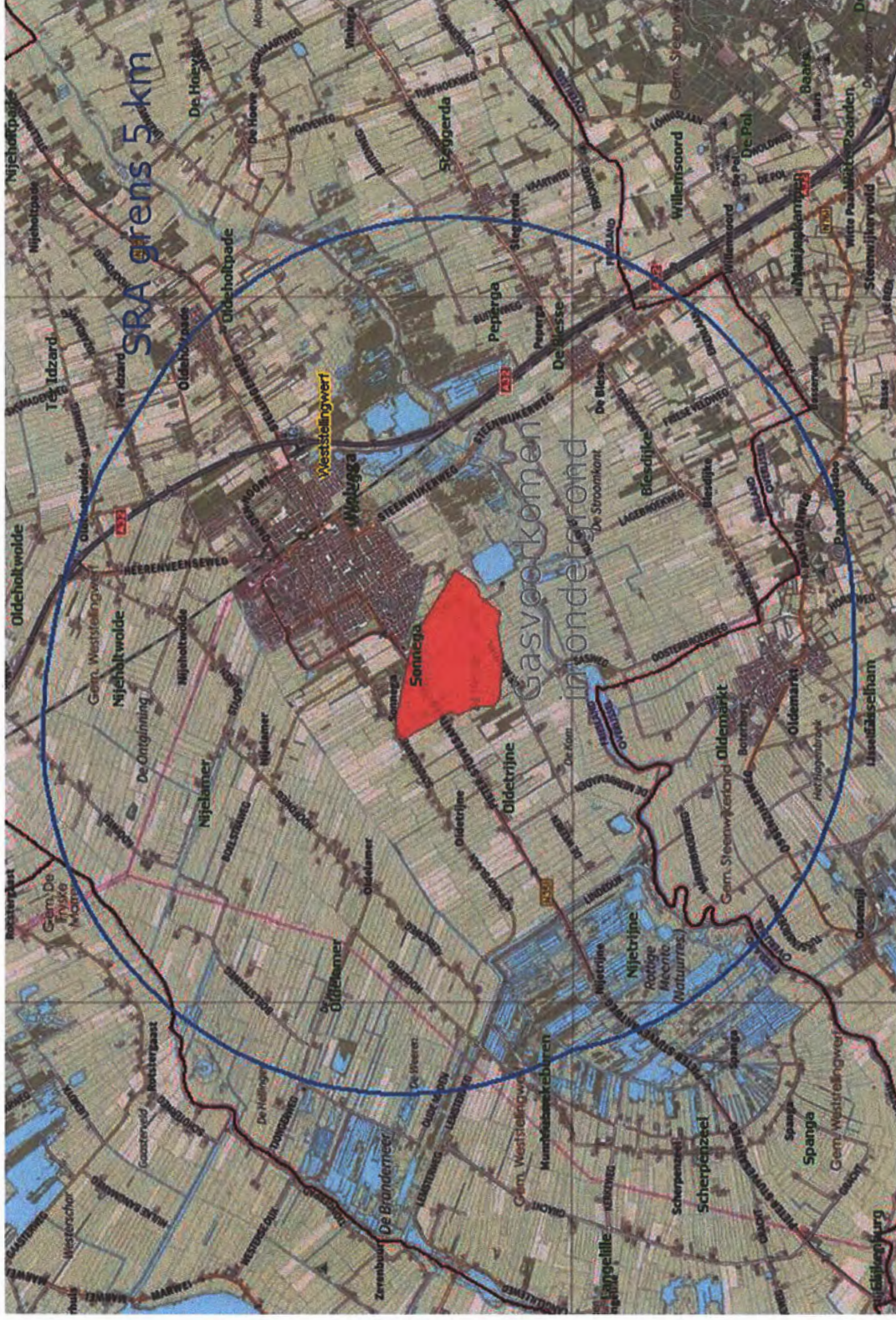
Door:

- Selectie van representatieve referentiepanden.
 - Vaststellen van de bouwkundige staat van deze referentie panden.
 - Gebruik van het schadebeeld van referentiepanden als hulpmiddel bij het beoordelen van toekomstige schademeldingen.
-

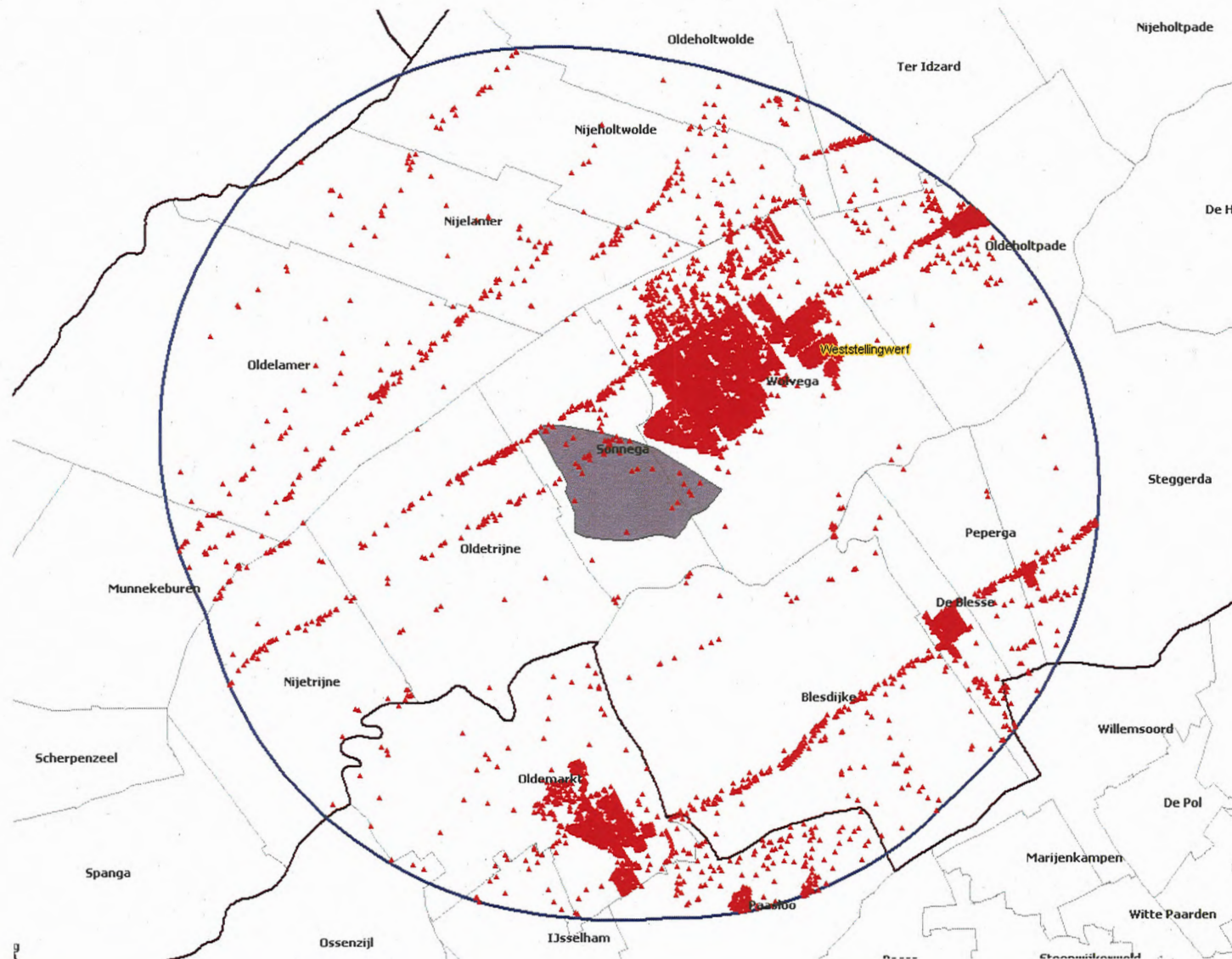
Selectie referentiepanelen

- In kaart brengen bebouwing (soort, bouwjaar e.d.) en ondergrond.
 - Indelen naar klassen met vergelijkbare gevoeligheid voor aardbevingen.
 - Extra aandacht voor monumenten en gebouwen in slechte staat.
 - Selecteren van representatieve referentiepanelen.
-

Onderzoeksgebied Sonnega

Bebouwing Sonnega

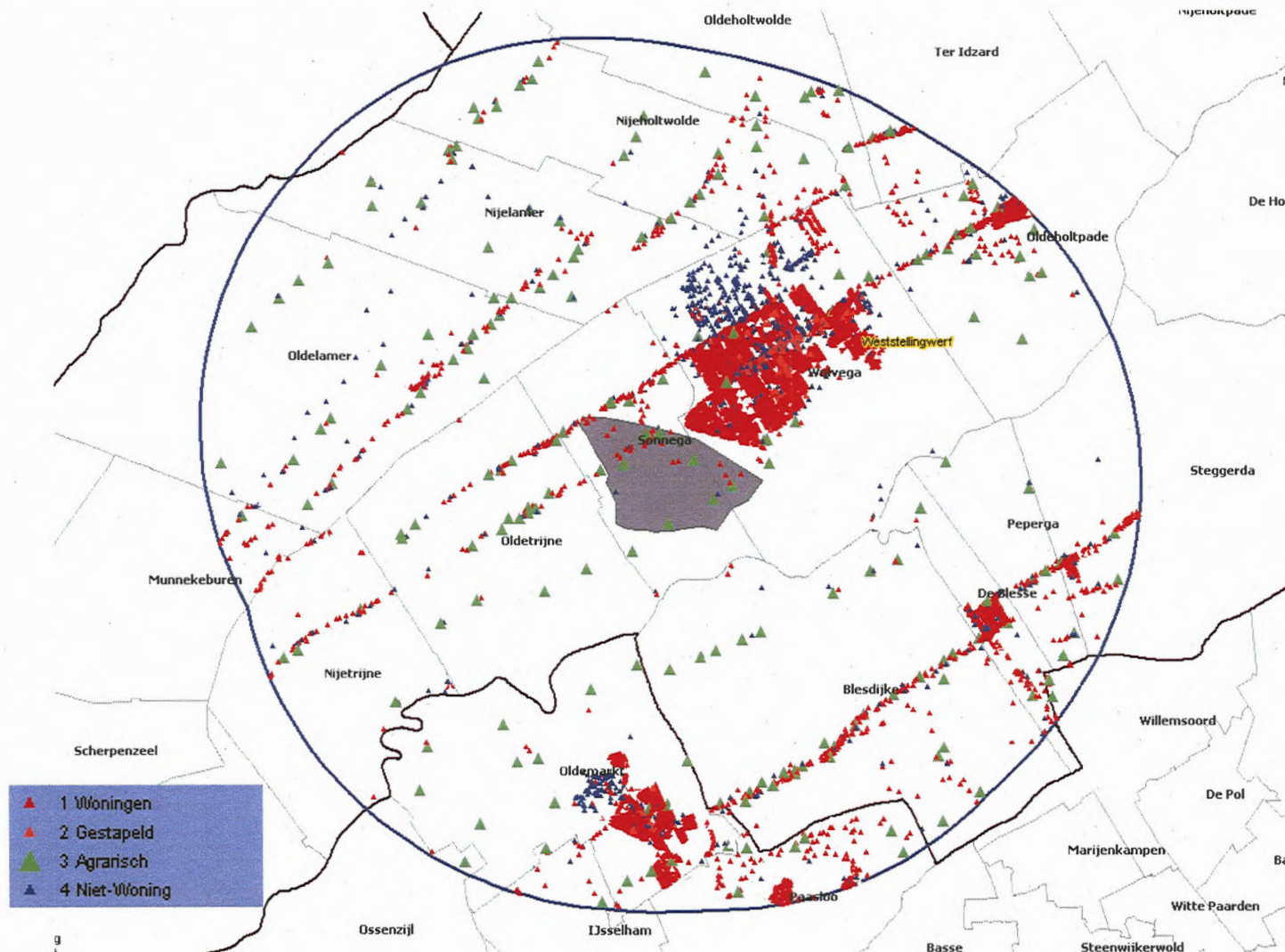
Gevoeligheid gebouwen

	<1940	1941-1970	>1970
agrarische objecten	1	1	3
woningen	2	3	3
niet woningen	2	3	3
gestapelde bouw	3	3	3

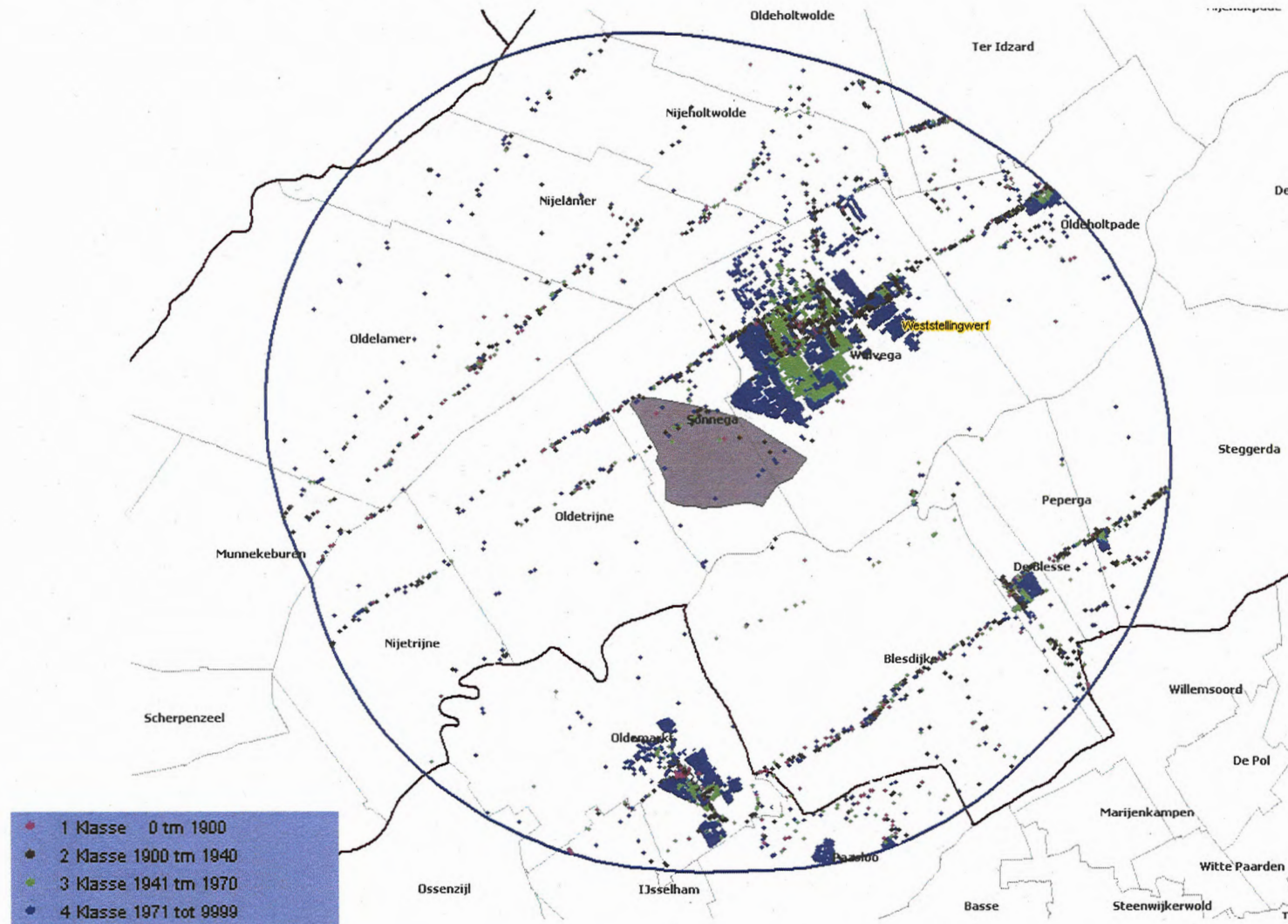
Indeling op basis van onderzoek TNO en SBR-richtlijn:

- klasse 1: relatief gevoelig: agrarische objecten ouder dan 1970 (traditioneel metselwerk)
- Klasse 2: relatief matig gevoelig: woningen en niet-woningen ouder dan 1940.
- Klasse 3: relatief ongevoelig: gestapelde bouw, woningen en niet-woningen jonger dan 1940 en agrarische objecten jonger dan 1970.

Soort bebouwing Sonnega

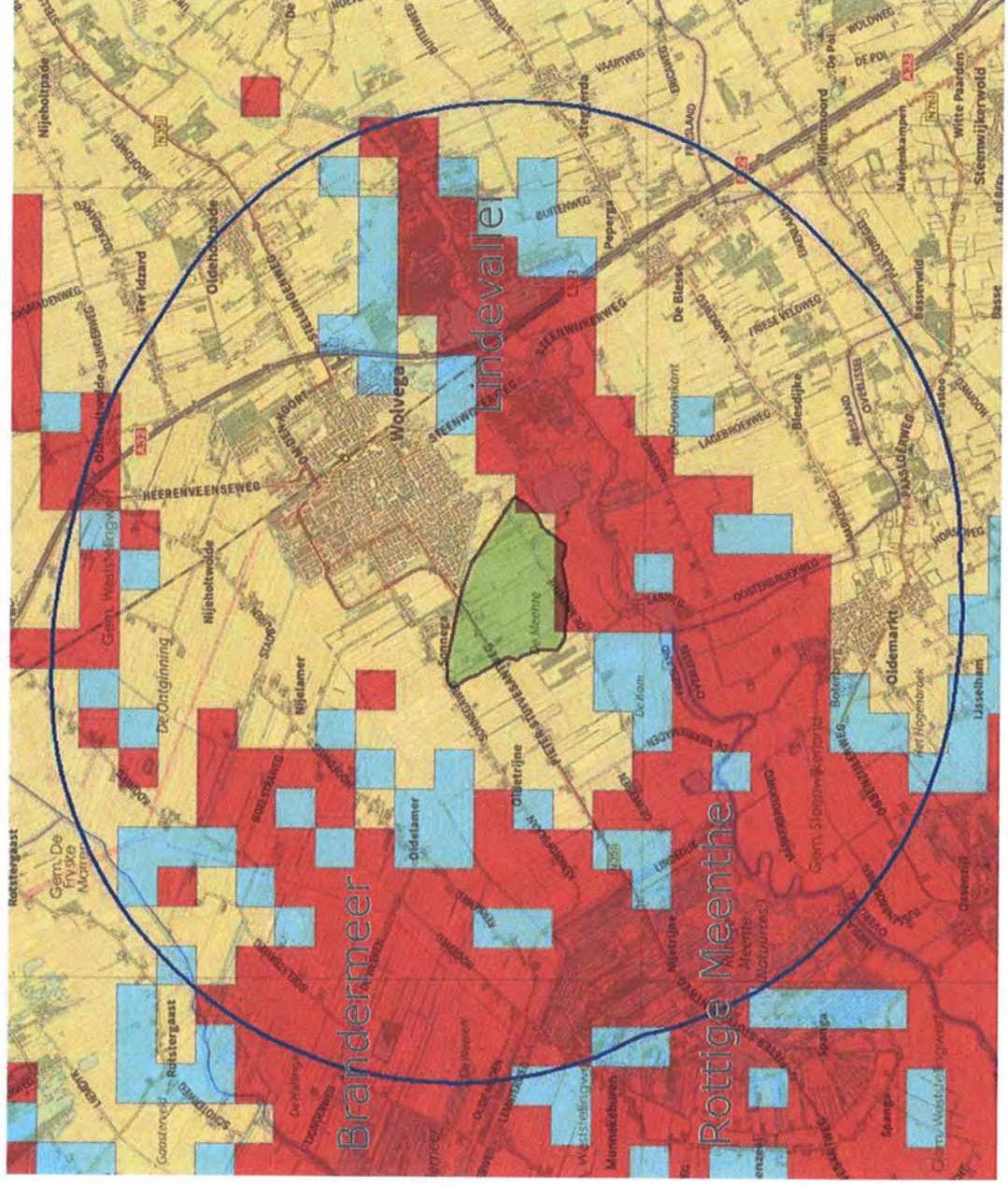

Bouwjaarklassen Sonnega

Ondergrond Sonnegga

Blauw = klei
Geel = zandgrond
Rood = veengrond

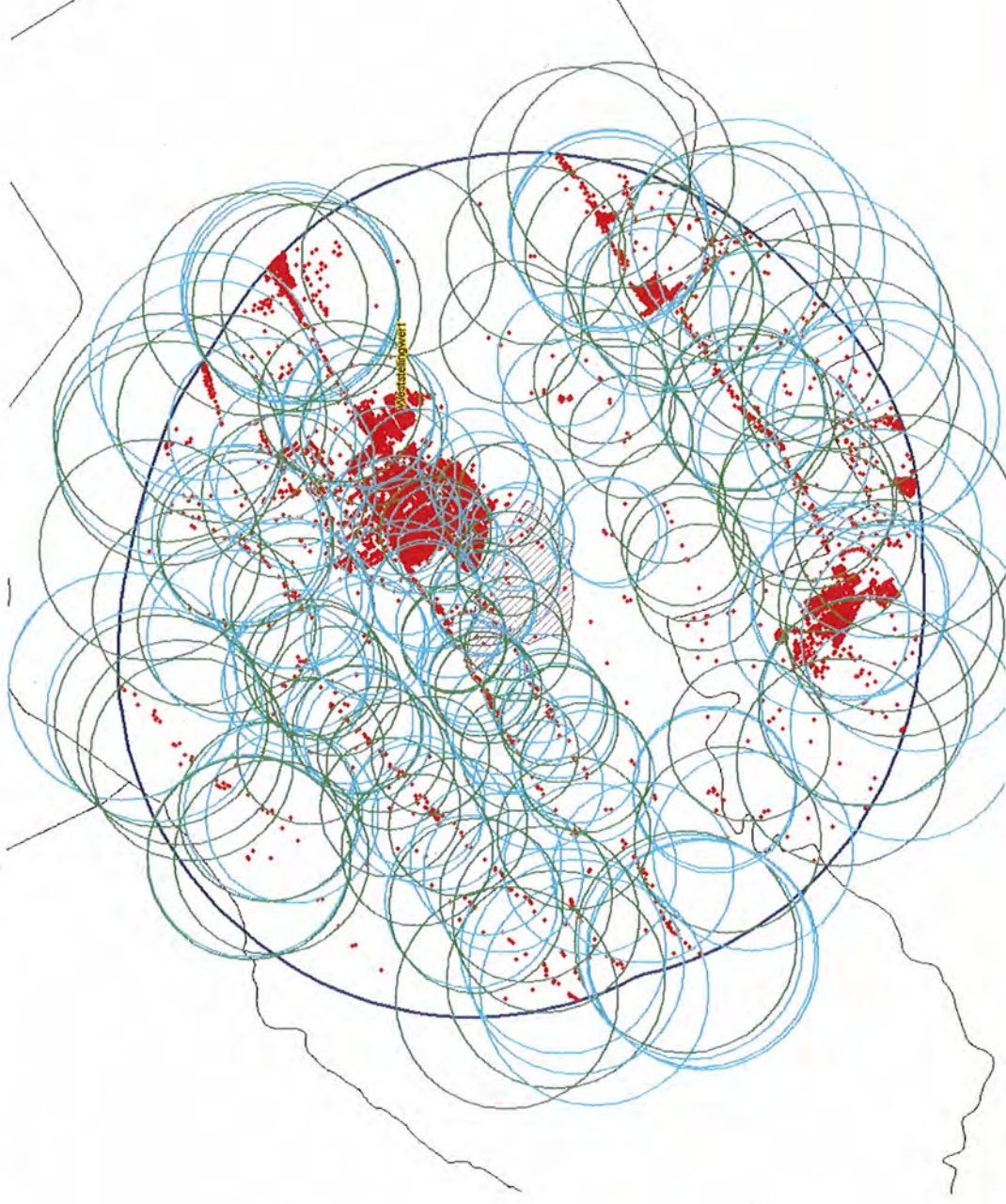

Selectie referentiepanelen

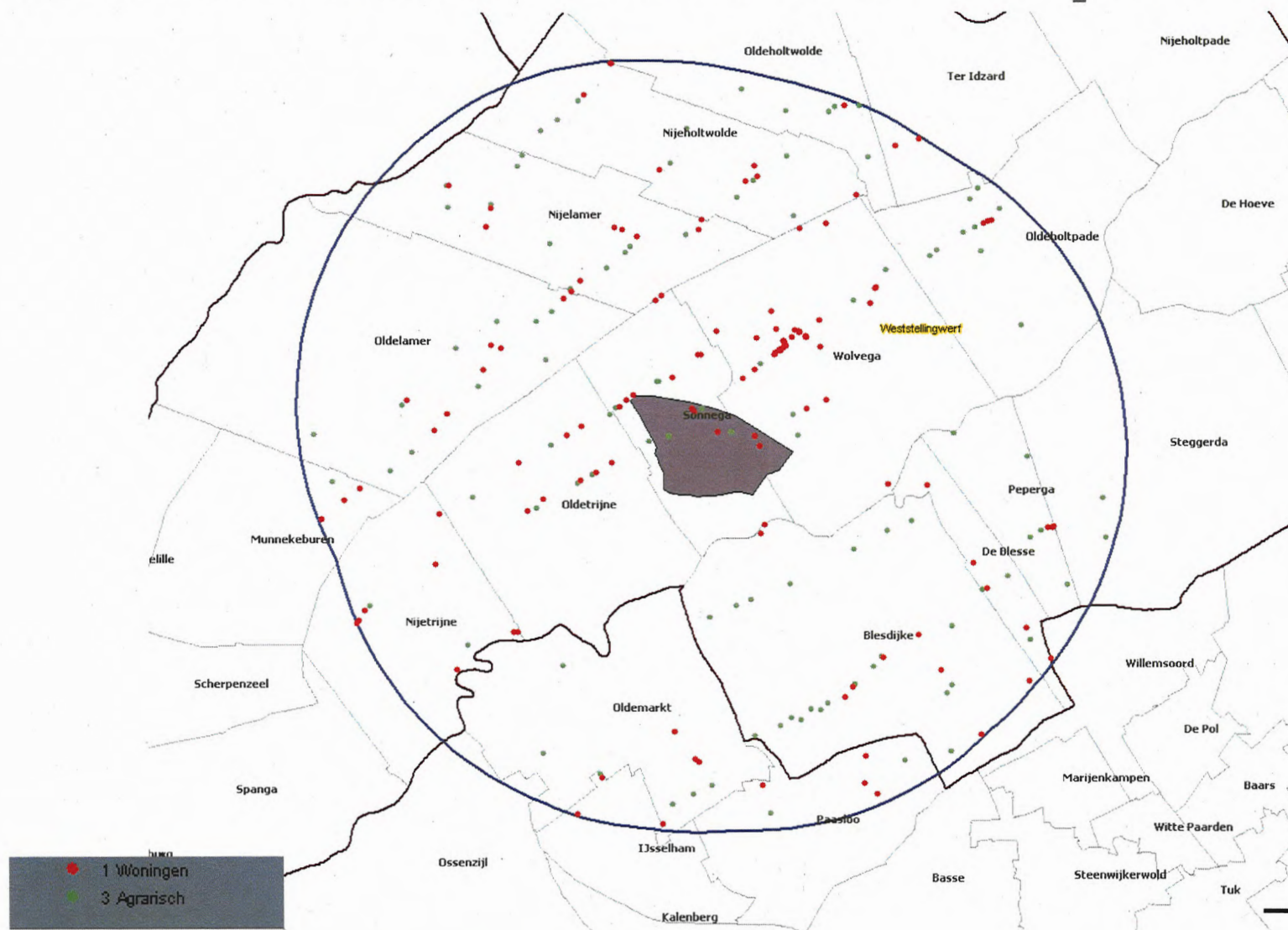
- Objectief, door computermodel
 - Uit gevoeligheidsklasse 1 en 2.
Monumenten, gebouwen op slappe ondergrond en gebouwen in slechte staat krijgen extra aandacht.
 - Doel: minimaal 95% van alle gebouwen in het onderzoeksgebied heeft tenminste 3 referentiepanelen,
 - uit gelijke gevoeligheidsklasse of gevoeliger
 - binnen een afstand van 1 km.
-

thorbecke

Selectie referentiepannen

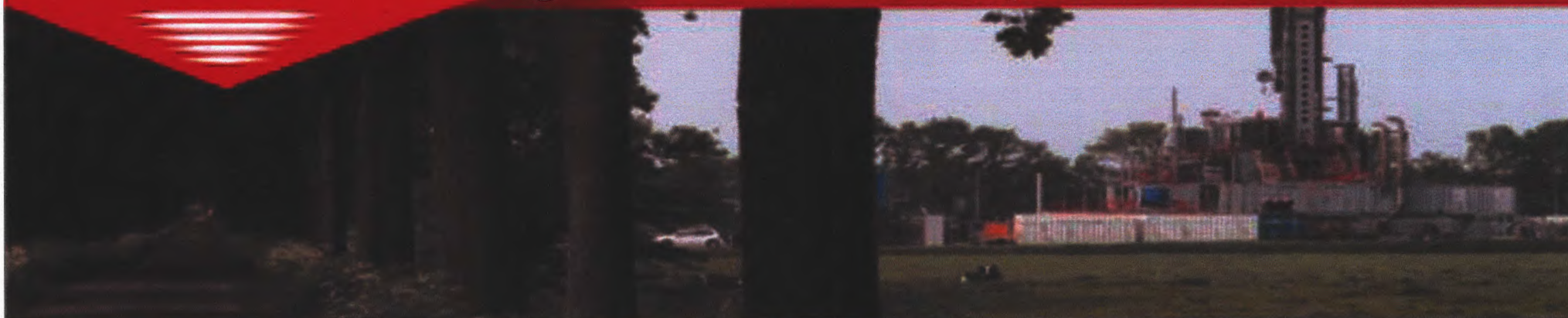

Geselecteerde referentiepanelen

Bouwkundige opname referentiepanelen

- Met toestemming bewoners/eigenaren.
 - Volgens KOMO- beoordelingsrichtlijn BRL 5024: aandachtspunten worden beschreven en gefotografeerd.
 - Rapporten zijn online beschikbaar voor bewoner/eigenaar en mijnbouwbedrijf.
 - Rapporten worden gedeponneerd bij notaris.
-

[Uitloggen](#)
[Dossiers](#)
[Overzichten](#)
[Objecten](#)
[Applicatiebeheer](#)
[Systeembeheer](#)
[Help](#)

Raadplegen referentie object

Adres [REDACTED]

Eigenaar

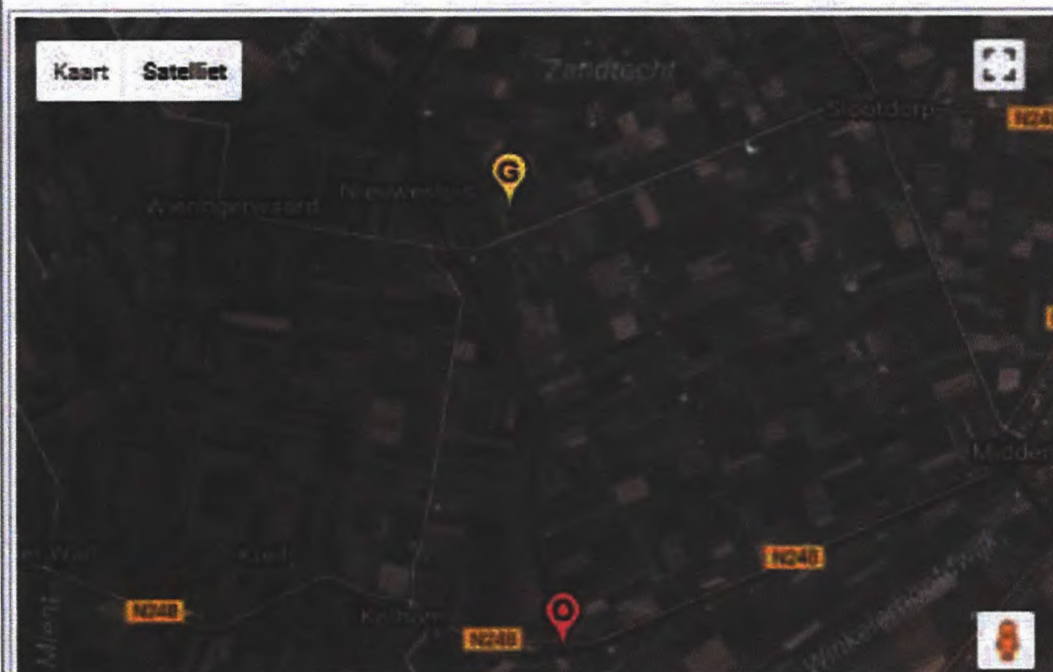
Opnamedatum -

Aantal dossiers

Plaats **1775PL Middenmeer**

Gebruiker [REDACTED]

Opname rapport

Woning, Voorgevel: Scheur, (licht 0 - 2 mm, verticaal)

thorbecke

Garage/schuur, Voorgevel: Scheur, (ernstig > 5 mm, verticaal)

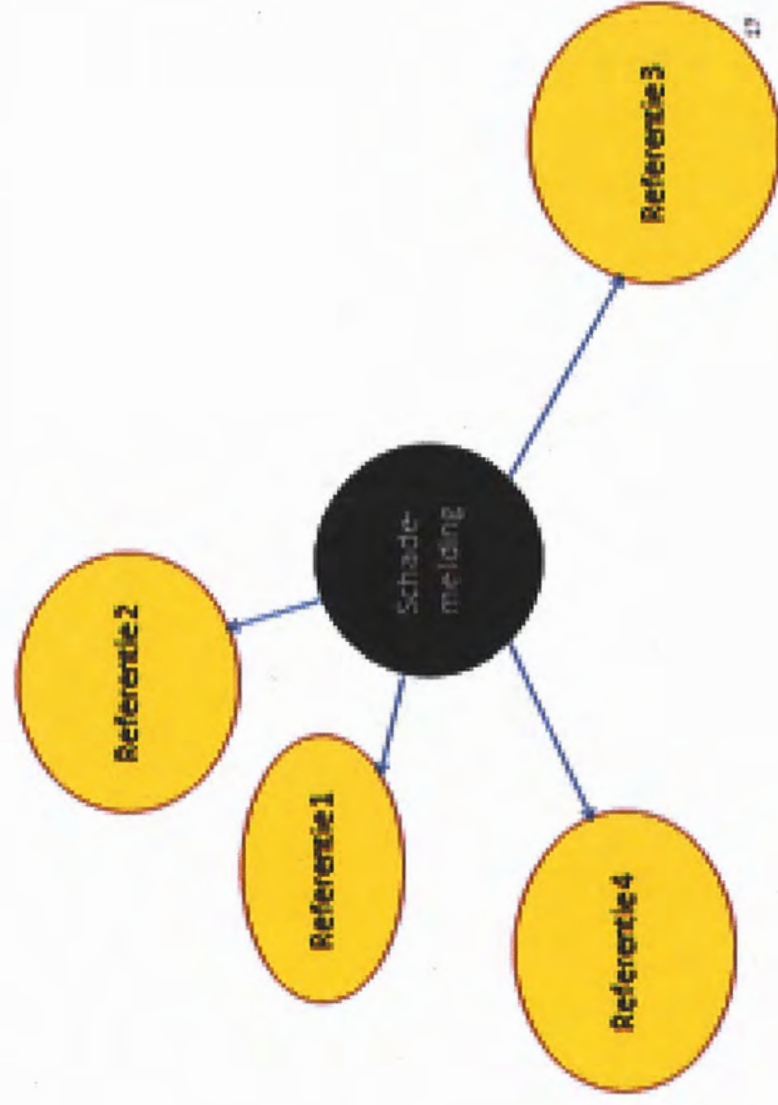
thorbecke

Woning, 1e verdieping, ruimte 3 (slaapkamer): Wand 3, scheur (licht 0 - 2 mm, diagonaal)

Toepassing bij schademeldingen

1. Beoordeling spreiding schademeldingen in relatie tot theoretisch effectgebied beving
2. Referentiepanelen met schademelding als eerste opnemen
3. Onafhankelijke beoordeling van alle schademeldingen, schadebeeld referentiepanelen is hulpmiddel bij beoordeling relatie met beving
4. Kleine schades waarvan relatie met beving aannemelijk is direct afwikkelen

Ervaringen

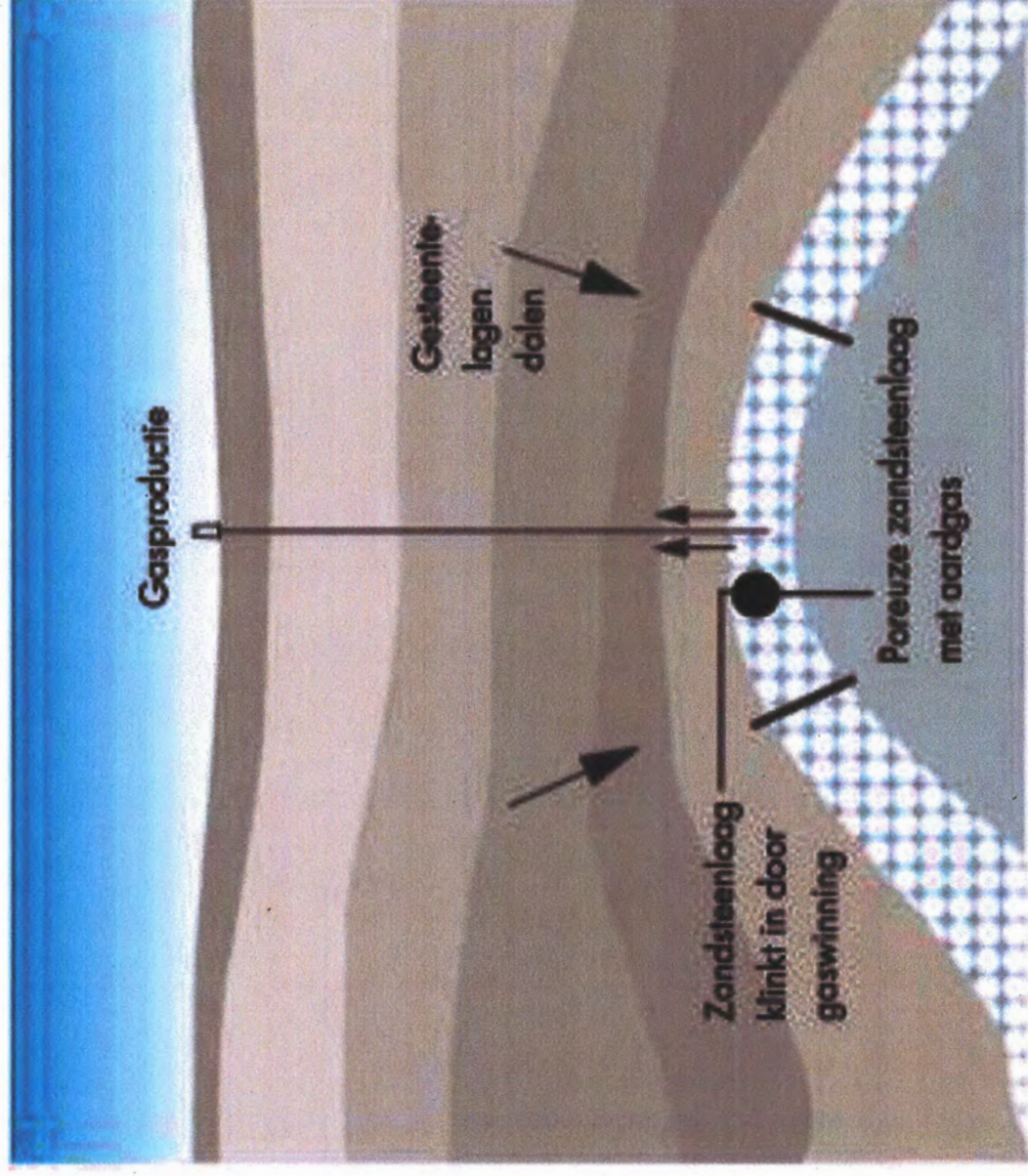
- Waardering bewoners en lokale overheden als hulpmiddel
- Uitvoering verloopt probleemloos. Circa 10% weigeringen en 10% niet-thuis
- Nog geen ervaring met toepassing na aardbeving

thorbecke

Vragen:

Bodemdaling door gaswinning

thorbecke

Ontwikkelingen

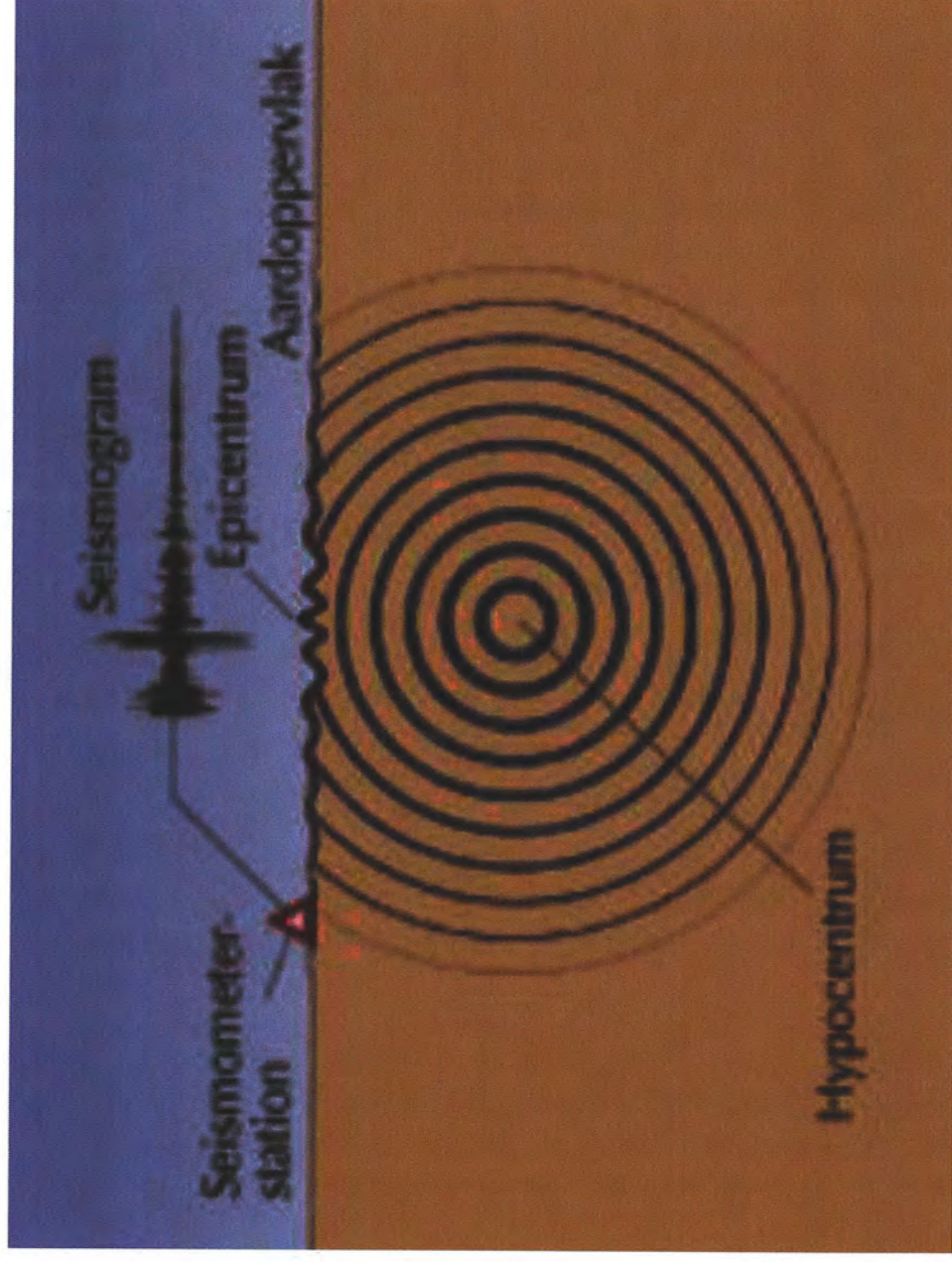
- 21 december 2018: brief minister naar aanleiding van advies TCBB
Bouwkundige opname is van beperkte waarde omdat deze geen uitsluitel geeft over schade oorzaak. Advies is om meer versnellingsmeters te plaatsen.
- Landelijke en onafhankelijke commissie mijnbouwschade
Gesprekken hierover lopen nog.

Aandachtspunten Ternaard

- Relatief veel schade aan gebouwen door ongelijkmatige zettingen
 - Bodemdaling door gaswinning leidt niet tot directe schade aan gebouwen
 - Aardbevingen door gaswinning kunnen leiden tot schade aan gebouwen
-

thorbecke

Verspreiding aardbevingstrillingen

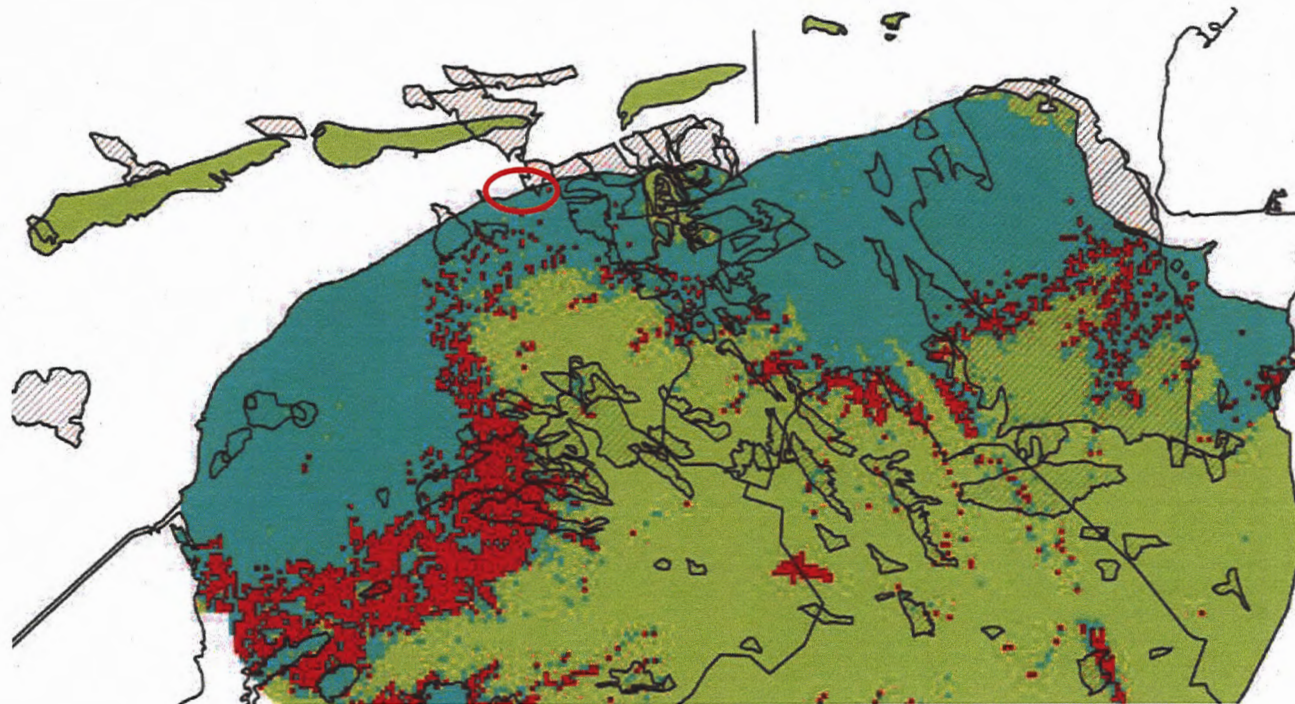

thorbecke

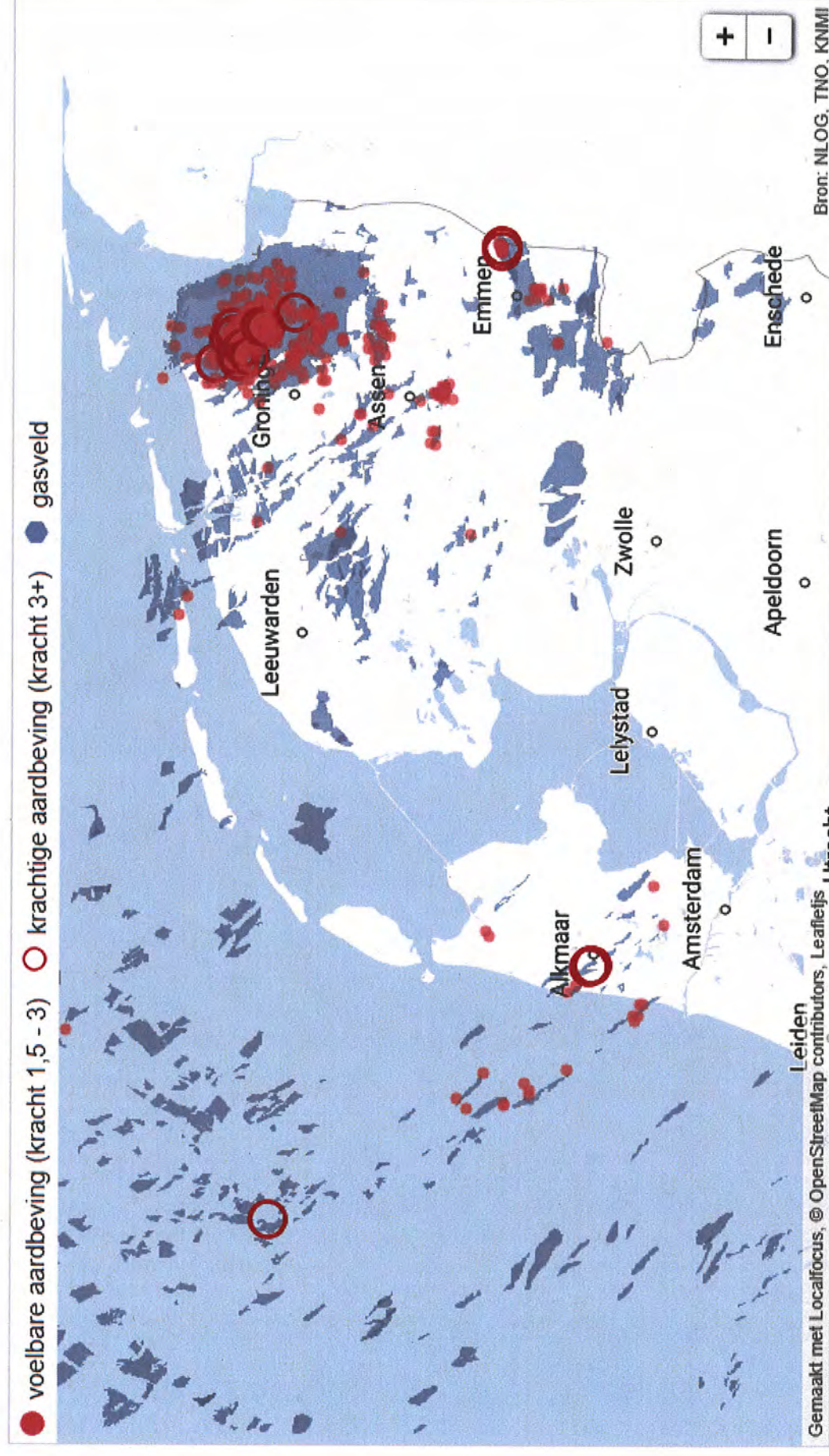
site response - ondergrondklassen

- klasse 'special study soils'
- klasse $V_{s30} > 200$ m/s - stijve ondergrond
- klasse $V_{s30} < 200$ m/s - slappe ondergrond

Gasvelden

Aardbevingen Noord Nederland

De schaal van Richter [bewerken]

Het verband tussen de energie E in Joule en de magnitude n wordt gegeven door de formule

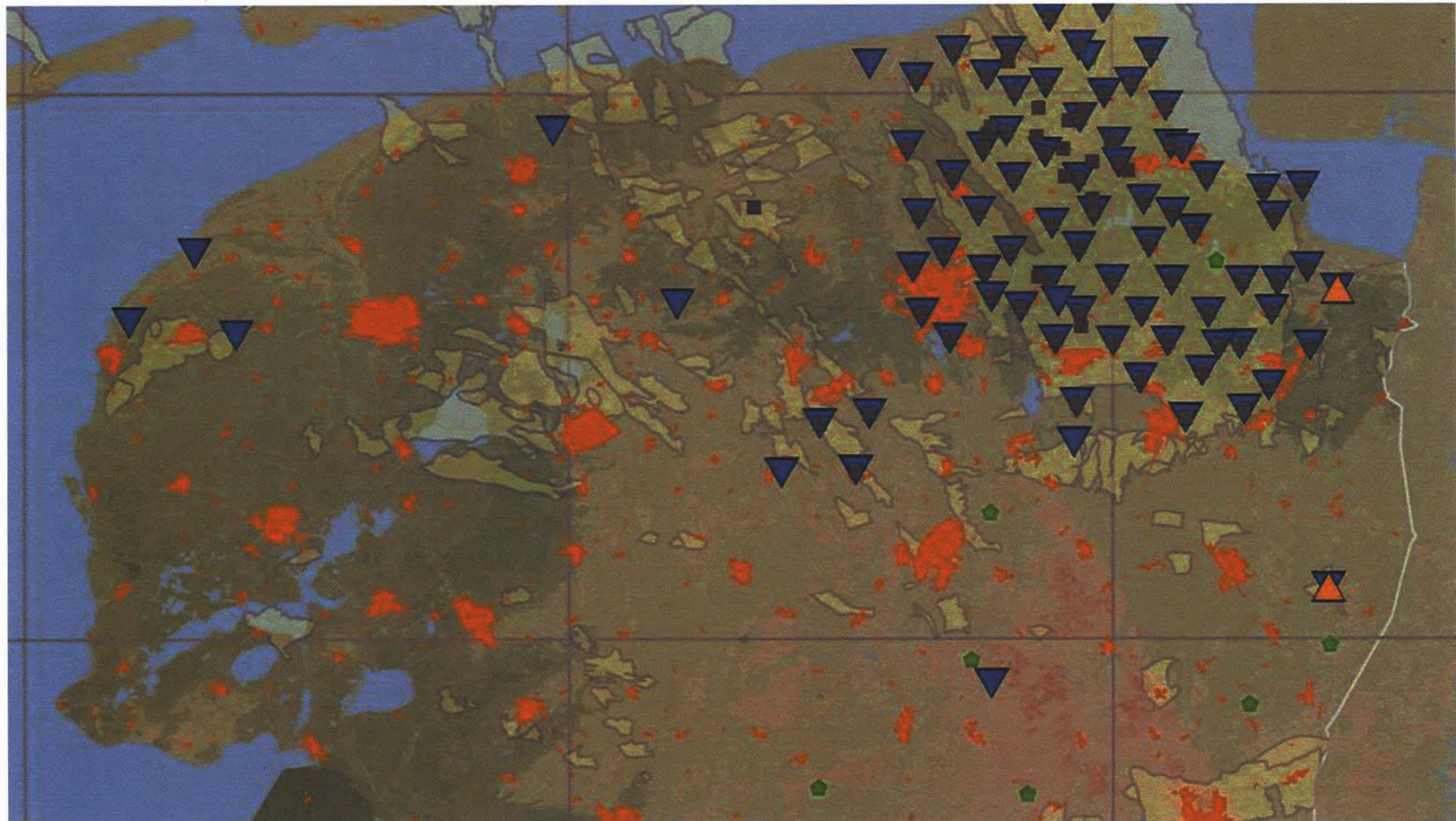
$$n = \frac{2}{3} \log\left(\frac{E}{2}\right) - 3$$

Het cijfer op de schaal van Richter geeft een indicatie van de sterkte van de schok, de bijbehorende omschrijving geeft een indicatie van de gevolgen van de schok.

Sterkte volgens Richter	Beschrijving	Uitwerking	Energie		Frequentie van aardbeving	Voorbeeld(en)
			tonnen TNT	Joule		
0 tot 1,9	Minuscuul	Alleen waargenomen door seismografen; wordt zelden door iemand gevoeld en zal nooit ook maar enige schade veroorzaken.	0,001 - 0,7 (handgranaat)	$(4-4000) \cdot 10^6$	Zo'n 8000 per dag	
2 tot 2,9	Zeer licht	Meetbaar; wordt slechts door weinig mensen waargenomen onder gunstige omstandigheden; hoogstens enkele (zeer) lichte objecten kunnen bewegen; vrijwel nooit enige vorm van schade.	1 - 22 (bom uit de late Tweede Wereldoorlog, Blockbuster)	$(4-90) \cdot 10^9$	Zo'n 1000 per dag	
3 tot 3,9	Licht	Veel mensen nemen trillingen als van een voorbijrijdende vrachtwagen waar; tegen elkaar staande glazen rinkelen; hooguit zeer lichte schade mogelijk, zoals losse dakpannen.	30 - 700 (MOAB, kernramp van Tsjernobyl)	$(0,1-3) \cdot 10^{12}$	Zo'n 49.000 per jaar	Loppersum 2003
4 tot 4,9	Gemiddeld	Door vrijwel iedereen gevoelde trillingen als van zwaar voorbijrijdend verkeer; vrije slinger beweegt duidelijk; deuren, glazen en borden rammelen, raamluiken klapperen; geparkeerde auto's schommelen; lichte schade mogelijk aan bijvoorbeeld schoorstenen; in wegdek of oude en zwakke gebouwen kunnen kleine scheuren ontstaan.	$(1 - 22) \cdot 10^3$ (klein kernwapen)	$(4-90) \cdot 10^{12}$	Zo'n 6.200 per jaar	Goch 8 september 2011

thorbecke

www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/uitleg/aardbevingen-door-gaswinning

VERZONDEN 07 MRT 2018

De Gemeynt Coöperatie UA
de heer 10.2.e
Elsbosweg 53
7381 BJ KLARENBEK

Uw brief van:
Uw kenmerk:

Ons adres: Postbus 13,
9290 AA Kollum
Ons telefoonnr: 0519 10.2.e
Ons whatsapp nr: 06-10.2.e
Ons e-mailadres: info@ddfk.nl
Ons kenmerk: 2018-Z-67461

Behandeld door: 10.2.e
Bijlage(n):

Datum: 28 februari 2018

Onderwerp: opdrachtverlening kwartiermakersfase B omgevingsspoor gaswinning Ternaard

Geachte heer 10.2.e

In het bestuurlijk overleg van 4 december 2017 is afgesproken dat niet het ministerie van EZK de aanbesteding organisatorisch verzorgt voor de kwartiermakersfase B, maar dat onze gemeente dat doet. Daaraan gevolggevend delen wij u het volgende mee.

Voor de begeleiding van kwartiermakersfase B in het omgevingsproces n.a.v. de voorgenomen gaswinning bij Ternaard verstrekken wij u hierbij de opdracht conform uw offerte d.d. 3 november 2017 en de daarin vervatte condities, waarmee in het bestuurlijk overleg is ingestemd door het ministerie van EZK, de NAM, de provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en de gemeente Dongeradeel.

Op basis van de ervaringen tot dusver hebben wij vertrouwen in het goede verloop en afronding van het kwartiermakersproces en in een goede samenwerking met u om tot het beoogde resultaat te komen.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Burgemeester en wethouders van Dongeradeel,

secretaris

10.2.e

Mr. D.J. Willems MPA

burgemeester

10.2.e

drs. M.C.M. Waanders

Omgevingsproces n.a.v. voorgenomen gaswinning Ternaard

Offerte Kwartiermakersfase B

De Gemeyn
22 december 2017

Colofon

De Gemeynt Coöperatie u.a.
Namens deze:

10.2.e
Elsbosweg 53
7381 BJ Klarenbeek
T 055 10.2.e
www.gemeynt.nl

Projectnummer 20171222

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Uitgangspunten	6
3. Werkzaamheden	7
3.1 Nut en noodzaak analyse	7
3.2 Consultatie van belanghebbenden	7
3.3 Advies voor go/no go	8
3.4 ARO-procesateliers	9
3.5 Communicatie	11
3.6 Terms of Reference Uitvoeringsfase Omgevingsproces	11
3.7 Procesbegeleiding	12
3.8 Begeleiden uitvraag en selectie uitvoerder	13
4. Planning	14
5. Uitvoering	15
6. Kosten	16
 Bijlage 1:	17
Nut & Noodzaak analyse – Plan van Aanpak	17
1 Doel	17
2 Karakteristiek van de Nut & Noodzaak analyse	17
3. Plan van Aanpak	18
Activiteiten	18
Planning	19
Procesbegeleiding	20
Bijlage 1: Thema's en vragen t.b.v. Nut en Noodzaak analyse	21
Bijlage 2: Eerste ideeën voor Commissie van Toetsing	22

1. Inleiding

In juli 2017 heeft het Bestuurlijk Overleg (BO) in gezamenlijkheid gekozen voor het uitvoeren van een Omgevingsproces naar aanleiding van de voorgenomen gaswinning Ternaard. Dat voornemen is in september door alle partijen gefiatteerd, en via een persmededeling wereldkundig gemaakt. Daarmee is het proces, dat door het ARO en De Gemeeynt in de afgelopen periode is voorbereid in 'Kwartiermakersfase A', ook voor 'de buitenwereld' in gang gezet.

In het BO van 16 oktober 2017 is nogmaals besproken en bevestigd dat ingezet wordt op een 'open' Omgevingsproces: zorgen, wensen en ontwikkelmogelijkheden van het gebied staan centraal. De gedachte erachter is dat een initiatief, in dit geval gaswinning, zijn maatschappelijke *license to operate* kan verdienen en zelfs als een wenselijke ontwikkeling kan worden gezien, op voorwaarde dat zo'n initiatief erin slaagt meerwaarde voor betrokkenen en belanghebbenden te creëren. Als dat niet lukt, zullen de in het BO/ARO vertegenwoordigde partijen (Gemeente Dongeradeel, Provincie Friesland, Wetterskip, NAM en het ministerie van Economische Zaken) voor zichzelf de balans opmaken en zich de vraag stellen of gaswinning dan nog wel door moet gaan. Verschillende partijen kunnen de afweging verschillend maken, en het is goed hierbij te beseffen dat als de initiatiefnemer de plannen door wenst te zetten ook als deze niet sporen met de uitkomsten van het Omgevingsproces, de wet ook mogelijkheden biedt om dat te doen. Maar iedereen realiseert zich dat na zo'n zwaar Omgevingsproces het speelveld en de besluitvorming wezenlijk zal zijn veranderd.

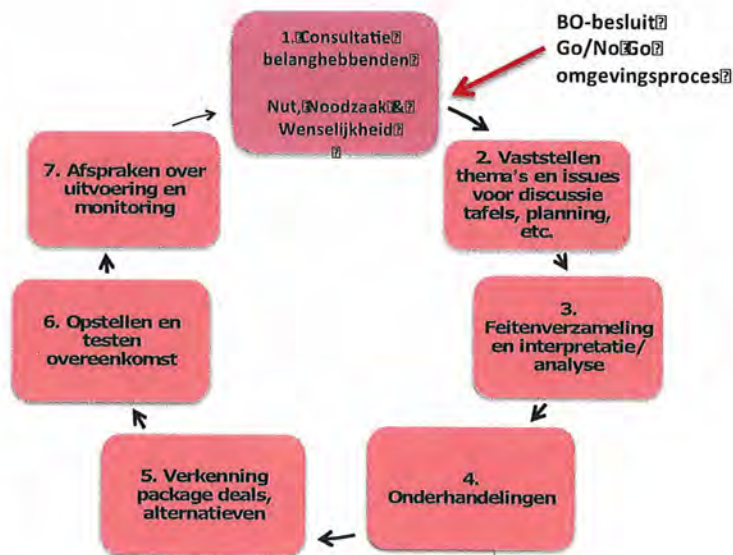
Tijdens de zojuist afgeronde Kwartiermakersfase A is een goede start gemaakt met zowel de voorbereiding van de Nut en Noodzaak analyse, als met verschillende thema's die in het Uitvoeringsproces nader kunnen worden uitgewerkt. De (afgesproken) beperking van de voorbereiding betrof het niet 'naar buiten' gaan, omdat er nog geen formeel besluit was genomen door het gezamenlijke BO. De Gemeeynt opdracht in deze fase omvatte dientengevolge alleen interne, voorbereidende werkzaamheden, en overleg en consultatie met en van ARO/BO partijen. De resultaten hiervan zijn vastgelegd in een '*Document ter afronding Kwartiermakersfase A; De Tussenbalans van de Kwartiermakerij voor het Omgevingsproces Ternaard*', dd 17 oktober 2017. Het betreft een werkdocument, voor gebruik door ARO/BO-leden, en is niet voor verdere verspreiding bedoeld.

De volgende stap in het Omgevingsproces betreft het uitvoeren van werkzaamheden die zullen leiden tot de verschillende onderhandelings thema's, 'tafels' conform de algemeen geldende regels van een omgevingsproces. Indien er overeenstemming wordt bereikt op deze tafels kan dat worden vastgelegd in een door alle partijen gesteund accoord, convenant of dergelijke.

De betreffende werkzaamheden houden in het maken van een nut, noodzaak en wenselijkheid analyse van de gaswinning, en een breed uitgevoerde assessment van de belanghebbenden (zie Afbeelding 1: Stappen in het Omgevingsproces).

Op basis van de resultaten van deze werkzaamheden dient het BO een besluit te kunnen nemen: gaan we verder met het *gezamenlijke* omgevingsproces of niet. Nadrukkelijk stellen wij dat deze go-no go voor het Omgevingsproces los staat van een go/no go voor gaswinning.

In het geval besloten wordt het omgevingsproces voort te zetten (wat nu de onuitgesproken verwachting lijkt), kunnen zich tijdens het de uitvoering van het Omgevingsproces uiteraard nog andere go-no go momenten voordoen.

Afbeelding 1: Stappen in het Omgevingsproces

Door het BO is aan De Gemeynt gevraagd om de Kwartiermakerij te vervolgen en af te ronden, met als beoogd resultaat:

1. Een helder beeld van *Nut en Noodzaak* van gaswinning Ternaard, en van de *mogelijkheid* om deze ook wenselijk te maken indien een gezamenlijke route naar gebiedsversterking wordt gevonden waarin gaswinning inpasbaar lijkt.
2. Een goed onderbouwde Terms of Reference die als basis kan dienen voor de uitvraag en aanbesteding van de Uitvoeringsfase, inclusief een basisdocument waarmee de uitvoerders aan de slag kunnen, indien ad 1. tot een 'go' leidt (voor het verdere proces)

Vooraf tekenen we het volgende aan: de Kwartiermakersfase leunt sterk op een goed samenspel tussen De Gemeynt als procesleider en de inzet van de ARO-leden. We gaan ervan uit dat elk van de deelnemers een substantiële werkinzet kan leveren.

2. Uitgangspunten

De volgende uitgangspunten zijn van toepassing:

- Het Omgevingsproces Ternaard betreft de zgn. 'of-variant': het beoogt een toekomstperspectief te schetsen en de daarvoor benodigde programma's ter realisatie van dit perspectief te definiëren waarbij gaswinning een *mogelijke* uitkomst is.
- Expliciet wordt er door ARO-leden belang gehecht aan het geven van een vervolg op de reeds gestarte interactie met enkele belanghebbenden op een aantal thema's (zoals bijv. nulmetingen)
- Een tijdige start van de aanbesteding en aanvang van de Uitvoeringsfase
- Een sterke regierol van De Gemeynth ten aanzien van de werkzaamheden van het ARO en sturing van de Kwartiermakerij.

3. Werkzaamheden

De offerte omvat de volgende werkzaamheden:

1. Nut & Noodzaak analyse
2. Beperkte consultatie van belanghebbenden ('stakeholder assessment')
3. Advies ten aanzien van de nut, noodzaak en wenselijkheid van de voorgenomen gaswinning ten behoeve van een go-no go besluit
4. ARO-ateliers
5. Communicatie
6. Terms of Reference (ToR) voor het vervolg van de Uitvoeringsfase
7. Procesmanagement en regie
8. Ondersteunen ARO bij Uitvraag & Selectie Uitvoeringsfase

3.1 Nut en noodzaak analyse

De uitvoering vindt plaats conform de beschrijving in het Plan van Aanpak (zie Bijlage 1). Bij accordering van deze offerte zal een gesprek met alle ARO-leden over de voorgestelde aanpak de eerste stap zijn in de uitvoering van de Nut en Noodzaak analyse.

Resultaat:

Rapport dat inzicht geeft in de argumentatie om al dan niet gas te winnen in Ternaard.

3.2 Consultatie van belanghebbenden

Het doel van deze consultatie van belanghebbenden is het verkrijgen van inzicht in met name:

- Belangen, zorgen, wensen, oplossingsrichtingen voor het ontwikkelen van een Omgevingsvisie n.a.v. voorgenomen gaswinning Ternaard
- De algemene houding t.a.v. Omgevingsproces
- Gewenste en mogelijke actieve participatie (incl. welke issues, thema's, tafels)
- Voorwaarden waaronder actieve participatie kan plaatsvinden (bijv. deskundige ondersteuning of capaciteit nodig)

Belangrijkste uitkomst hiervan is of er, naast het bestuurlijk draagvlak dat door het BO wordt geboden, ook een maatschappelijk draagvlak is voor het starten van een Omgevingsproces.

Een neven doel is het nader informeren van belanghebbenden over de voortgang van het proces en de relatie met de eerder ingezette activiteiten in het kader van de RCR. Hiermee wordt de huidige 'radiostilte' verbroken en kan helderheid worden gegeven over het vervolg en wat dit betekent voor de eventueel gewenste participatie van belanghebbenden.

De consultatie van belanghebbenden is tevens belangrijk om tot een preciezer procesontwerp te komen voor de Uitvoeringsfase. De consultatieronde verheldert immers welke mogelijke issues nader uitgewerkt dienen te worden in de vorm van 'onderhandelingsstafels', en of/hoe belanghebbenden zouden kunnen en willen participeren

aan de verschillende tafels (een en ander afhankelijk van een op later moment uit te voeren bredere participatie).

In combinatie met de Nut & Noodzaak analyse (onderdeel 1), de verdere verkenning Speelruimte, en een scherper beeld van wat het Ontwikkelperspectief kan zijn, kan zo een eerste beeld gevormd worden van de 'wenselijkheid' van gaswinning Ternaard, en het draagvlak voor het Omgevingsproces.

Op basis van de door ARO-leden aangereikte informatie zijn ons nu ruim 30 (groepen) belanghebbenden bekend. Wij verwachten dat tijdens de consultatie zich meer belanghebbenden zullen melden of ons aangereikt worden. Wij baseren ons in deze offerte op een totaal van 50 te consulteren belanghebbenden. Overigens: facturering vindt plaats op basis van het werkelijk aantal geconsulteerde partijen.

De consultatie vindt plaats middels vertrouwelijke interviews, af te nemen door De Gemeynth vanwege het belang van neutraliteit en onafhankelijkheid. Wij zullen op basis van de resultaten van de interviews een voorstel doen voor het classificeren van de belanghebbenden in zogenaamde primaire en secundaire belanghebbenden. De eerste groep bevat partijen die een direct belang hebben in het Omgevingsproces, en met name relatie tot de voorgenomen gaswinning. De tweede groep betreft partijen die weliswaar geen direct belang hebben doch wel een belangrijke rol kunnen spelen in het Omgevingsproces. Het spreekt vanzelf dat er een overlap bestaat tussen beide groepen.

Resultaat:

1. Een 'belanghebbenden'-kaart (matrix van belanghebbenden met hun belangen, aangedragen thema's, issues, etc.)
2. Rapport (geanonimiseerd) met daarin:
 - o Een samenvatting van belangen en zorgen
 - o Een overzicht van gemeenschappelijke en tegenstrijdige belangen
 - o Mogelijke opties om tot consensus te komen op de diverse thema's
 - o Obstakels op weg naar consensus alsmede suggesties om deze weg te nemen
 - o Inschatting van de kans op een uiteindelijke overeenkomst
 - o Bereidheid van partijen om aan het Omgevingsproces deel te nemen en onder welke voorwaarden
 - o Classificatie van belanghebbenden in primaire, secundaire en tertiaire belanghebbenden
 - o Overzicht van kennis en informatie die belanghebbenden willen aandragen
3. Een bijeenkomst met alle belanghebbenden waarop de resultaten van de consultatie worden gepresenteerd.
4. Een oplegnotitie bij het onder 2 genoemde rapport met korte beschrijving van hetgeen is gedaan en suggesties voor de bredere consultatie, welke kan worden overgedragen aan de procesbegeleider voor de Uitvoeringsfase.

3.3 Advies voor go/no go

Op basis van de 'oogst' van de Kwartiermakersfase B brengt De Gemeynth een advies uit aan BO en ARO op basis waarvan besluitvorming 'go' dan wel 'no go' voor de Uitvoeringsfase van het Omgevingsproces kan plaatsvinden.

Voor dit advies zullen met name van belang zijn:

- ☛ De uitkomsten van de Nut & Noodzaak analyse, met name de argumentatie die de daartoe uitgenodigde partijen naar voren brengen voor, dan wel tegen nut en noodzaak van gaswinning
- ☛ De resultaten van de stakeholder assessment (consultatie belanghebbenden), met name de houding van primaire belanghebbenden t.o.v. het Omgevingsproces en bereidheid om hierin te participeren
- ☛ De Verkenning Speelruimte en Ontwikkelperspectief die deels zijn uitgevoerd in Kwartiermakersfase A en die in deze opdracht zullen worden voortgezet en afgerond.

Resultaat:

Een rapport waarin wij een inschatting maken van de mate van zekerheid (o.a. op basis van geconstateerde draagvlak onder belanghebbenden) dat het proces een uitkomst kan krijgen waarin zorgen zullen kunnen worden weggenomen (denk aan mitigatie van risico's en het aan de voorkant goed regelen van schadeafhandeling en zekerstelling) en een ontwikkelimpuls voor het gebied kan worden gegenereerd, waardoor gaswinning onder de juiste randvoorwaarden kan bijdragen aan de ontwikkelambities van de regio.

3.4 ARO-procesateliers

Tijdens de Uitvoeringsfase zullen verschillende thema's en issues aan de orde zijn waarin belanghebbenden, waaronder de BO/ARO-partijen, in nauwe interactie met elkaar aan 'tafels' deze thema's en issues bespreken, ideeën verkennen en uitwerken en (deel)plannen maken, als bouwstenen voor een convenant of akkoord dat later in de uitvoeringsfase kan ontstaan.

In Kwartiermakersfase A is reeds een aantal van dergelijke thema's geïdentificeerd die hiervoor in aanmerking komen. De uiteindelijke keuze voor de tafels in de Uitvoeringsfase komt voort uit de consultatie van belanghebbenden (zie 3.2).

In Kwartiermakersfase B zullen de 'tafels' worden geïdentificeerd en zullen richtlijnen, suggesties, kennis/basisdocumenten worden voorbereid voor de Uitvoeringsfase. Deze zullen als onderdeel van de uitvraag en Terms of Reference worden opgenomen.

Om de input, kennis, ideeën en contacten van de ARO-leden ten volle te benutten bij de procesmatige voorbereidingen voor deze tafels organiseren we een vijf- à zevental werkateliers waaraan niet alleen de kern van de ARO-deelnemers maar ook andere betrokken personen vanuit de ARO-organisaties kunnen deelnemen: experts, communicatiemedewerkers of andere relevante betrokkenen, al naar gelang het onderwerp van het werkatelier.

Inhoudelijke keuzes of afwegingen worden nadrukkelijk *niet* gemaakt tijdens deze werkateliers. Dat gebeurt pas nadat de belanghebbenden zijn geconsulteerd (waaronder ook de ARO-leden) en bij de tafels zelf, tijdens de uitvoeringsfase.

De werkateliers maken het mogelijk om de ARO-leden goed mee te nemen en actief te betrekken bij de uitvoering van Kwartiermakersfase B en dus de voorbereiding van het go/no go besluit en de voorbereiding van de uitvraag en de Terms of Reference voor de Uitvoeringsfase.

In Kwartiermakersfase A is gebleken dat hiervoor meer gezamenlijk overleg nodig is, waarbij het mogelijk is om de 'diepte' in te gaan en tot goede afstemming te komen over diverse procesmatige zaken. In KFB zijn de ARO/BO leden gezamenlijk opdrachtgever voor het Omgevingsproces, steeds met de opmerking dat in een open Omgevingsproces de inzet en inhoud voor de onderhandelingen door de gezamenlijke belanghebbenden wordt bepaald.

Regelmatig zullen de ARO-werkateliers kunnen worden gecombineerd met algemeen en voortgangsoverleg over Kwartiermakersfase B, afstemming en voorbereiding van specifieke issues m.b.t. de uitvraag en aanbesteding van de Uitvoeringsfase, voorbereiding van het BO overleg e.d.

Specifiek dienen deze werkateliers ook om issues - zoals hoe om te gaan met activiteiten die in het kader van de RCR reeds zijn gestart - te bespreken en te komen tot een gezamenlijke oplossing hiervoor. Welke acties zijn al in gang gezet (zoals rond nulmeting) of staan te gebeuren, waar zijn verwachtingen ontstaan, bij wie, welke opvolging daarvan is mogelijk tijdens nut- en noodzaak tot go/no go?

Thema's voor de procesateliers kunnen o.a. de volgende zijn (definitieve keuze na opdrachtverlening): 1. Schadeafhandeling, zekerstelling, nulmeting; 2. Ontwikkelperspectief (ofwel Omgevingsvisie); 3. Communicatie en verwachtingenmanagement; 4. Governance Omgevingsproces; 5. Programma van Eisen voor onafhankelijk procesmanagement in de Uitvoeringsfase; 6. Omgevingsproces: een maatschappelijk onderhandelingsproces volgens de Mutual Gains Approach; 7. Uitvraag en aanbesteding

De werkateliers zullen elk zo'n 3,5 uur per keer in beslag nemen. De samenstelling is wisselend, afhankelijk van het onderwerp. ARO-leden zoeken de juiste deelnemers uit hun organisaties. Waar voor de efficiency combinaties gemaakt kunnen worden met andere werkoverleggen heeft dat de voorkeur.

Het werkatelier Omgevingsproces is een tweedaagse training, waarin de verschillende stappen van het Omgevingsproces worden uitgediept, de te hanteren methodiek van Consensus Building wordt toegelicht en wordt geoefend in het genereren van duurzame oplossingen. Ter bespreking zal de deelname niet beperkt worden tot ARO-leden, maar worden uitgebreid met BO-leden.

(NB: het uitnodigen van andere belanghebbenden hierbij is in deze fase (Kwartiermakersfase B) te vroeg. Mogelijk is wel om een breed toegankelijke MGA-training aan te bieden als start van de Uitvoeringsfase.)

De Gemeynst zal deze werkateliers voorbereiden, daarbij ondersteund door ARO-leden die hierop specifieke inbreng hebben.

Resultaat:

1. Notitie met deel-Terms of Reference voor geïdentificeerde thema's en issues ter opname in de ToR Uitvoeringsfase
2. Oplegnotitie met suggesties voor een vervolg in de Uitvoeringsfase welke kan worden overgedragen aan de procesbegeleider voor de Uitvoeringsfase
3. Kennis en inzicht bij de ARO-leden in de verschillende facetten van het Omgevingsproces.

4. Door het organiseren van een aantal ARO-werkateliers zal er frequent overleg zijn tussen alle ARO-leden en De Gemeynth wat de onderlinge werkrelatie ten goede zal komen.

3.5 Communicatie

Communicatie met en tussen alle belanghebbenden in het Omgevingsproces is een kritische succesfactor. Aangezien het Omgevingsproces nu ook 'buiten' bekend is sinds het persbericht van 13 september jl. is het opzetten van een communicatie-infrastructuur essentieel. Ook een gezamenlijke stem vanuit het ARO/BO is belangrijk.

T.b.v. de communicatie tijdens de Kwartiermakersfase B en de Uitvoeringsfase zullen wij:

- De communicatie adviseurs van de ARO-leden begeleiden bij het opzetten van een(interne) communicatie-infrastructuur opzetten,
- Hen begeleiden bij het opstellen van een Plan van Aanpak voor externe communicatie tijdens de Kwartiermakersfase, die tevens kan dienen als vertrekpunt voor het maken van een ToR voor communicatie als onderdeel van de Uitvoeringsfase.
- Wij zullen daartoe een procesatelier met communicatiemedewerkers van de ARO/BO-leden voorbereiden en faciliteren.

Resultaat:

1. ARO/BO interne communicatie structuur
2. Plan van Aanpak Communicatie Kwartiermakersfase B

3.6 Terms of Reference Uitvoeringsfase Omgevingsproces

Indien het BO besluit tot de uitvoering van het Omgevingsproces ('go'), zal snel daarna de daadwerkelijke uitvoering ter hand moeten worden genomen. Dat betekent dat al (ruim) voor de aanbesteding van deze Uitvoeringsfase de Terms of Reference voor aanbesteding helder moeten zijn. Een belangrijk onderdeel van de Kwartiermakersfase B is dan ook om een procesontwerp te maken voor de Uitvoeringsfase. Dit procesontwerp wordt uitgewerkt in een zogeheten 'Terms of Reference (ToR)'. Tezamen met een goed geformuleerde uitvraag, zal deze worden gebruikt voor de aanbesteding van de onafhankelijke procesbegeleiding voor de Uitvoeringsfase. De ToR moet voldoende gedetailleerd zijn om een gerichte uitvraag en aanbesteding te organiseren, en tevens ruimte laten voor de aanbesteders om hun eigen visie en expertise goed tot hun recht te laten komen. Cruciaal is dat een Onafhankelijk Procesbegeleider voort kan gaan waar de Kwartiermakerij is opgehouden, en voorkomen wordt dat het wiel opnieuw moet worden uitgevonden (waar dan weer vertraging uit voortvloeit).

Onderstreept moet worden dat deze onvermijdelijke besluitvormingsroute het risico inhoudt dat een uitgebreide Terms of Reference wordt gemaakt die uiteindelijk niet gebruikt zal worden als het BO tegen het einde van deze Kwartiermakersfase B tot 'no go' zou besluiten. Het omgekeerde risico is echter procesmatig gezien wellicht nog groter: de kans dat na een 'go' in het BO het proces 2 maanden zou stilvallen om een aanbesteding voor te bereiden en opdracht te verlenen.

De ToR beschrijft de essentie, opzet en werkwijze van het Omgevingsproces, zijnde een maatschappelijk onderhandelingsproces, op zodanige wijze dat dit:

- De door het BO geformuleerde doelstelling, intenties en randvoorwaarden voor het proces goed zijn verwoord,
- De beschrijving geschikt is als uitvraag voor een aanbesteding van de Uitvoeringsfase, en
- Adviezen bevat voor het Uitvoeringsproces op basis van de tot dan toe opgedane inzichten en ervaring van De Gemeeynt met dergelijke processen.

Een bijlagedocument met (verwijzing naar) achterliggende documentatie, waarvan de status helder is aangegeven (bijv. intern document voor procesbegeleiding, vertrouwelijke documenten voor ARO, openbare documenten, e.d.) zal beschikbaar gemaakt worden voor de Onafhankelijk Procesbegeleiders die de Uitvoeringsfase gaan begeleiden.

Voorwaarde om de ToR Uitvoeringsfase te kunnen opstellen is dat enkele thema's uit Kwartiermakersfase A worden afgerond, te weten:

1. Keuze voor het te hanteren Governance-model voor het Omgevingsproces,
2. Vaststellen van het Programma van Eisen voor een Onafhankelijke Procesbegeleiding,
3. Vaststellen hoe om te gaan met de reikwijdte (scope) voor de verschillende onderdelen van het Uitvoeringsproces

Toelichting:

Ad 1 - Het Governance-model moet door het BO worden vastgesteld, waarna de consequenties daarvan voor de ToR kunnen worden uitgewerkt.

Wij stellen voor dat deze uitwerking door ARO-partijen zelf gebeurt, indien gewenst onder onze begeleiding en regie.

Ad 2 - Het Programma van Eisen voor Onafhankelijke Procesbegeleiding kan op basis van het voorwerk in Kwartiermakersfase A in een werksessie met ARO-leden worden afgerond.

Ad 3 - De reikwijdte van het Omgevingsproces en van de verschillende onderdelen (bijv. de besproken thema's) hiervan kan op basis van eerder voorwerk in Kwartiermakersfase A nader worden bepaald. In de Afrondende rapportage over Kwartiermakersfase A is al een voorzet hiervoor gegeven. De indruk is dat hierover vrij snel overeenstemming kan worden bereikt.

Deze 3 punten vergen nog enige, overzienbare, capaciteit in Kwartiermakersfase B.

Resultaat:

Een ToR voor de Uitvoeringsfase met richtlijnen voor hoe de uitvoering van (de cirkel in figuur 1 vanaf stap 2) zal kunnen plaatsvinden gezien alle kennis en inzichten die tijdens de gehele kwartiermakersfase zijn ontstaan.

3.7 Procesbegeleiding

Hieronder verstaan wij de begeleiding van ARO/BO-leden op alle activiteiten in de Kwartiermakersfase B, waarbij hun betrokkenheid, en het versterken en consolideren van hun gemeenschappelijke intentie en het daarnaar handelen, een wezenlijk onderdeel is.

De Gemeynt zal de regievoering in de uitvoering van Kwartiermakersfase B op zich nemen, om de voortgang te controleren. Hierbij wordt nogmaals opgemerkt dat De Gemeynt wel invloed heeft op sturing en coördinatie, maar dat zij voor de daadwerkelijke voortgang afhankelijk is van en rekent op actieve en continue medewerking van alle ARO/BO-leden.

Met het oog hierop stellen we de volgende werkwijze v.w.b. afstemming met ARO-leden en afstemming met BO-leden en besluitvorming voor:

- Naast de geplande overleggen zullen ook tussentijdse afstemming en besluitvorming op onderdelen kunnen plaatsvinden, bijv. m.b.v. email of een groeps-whatsapp.
- Deelname aan de ARO- en BO-overleggen geschiedt door steeds dezelfde personen. Alle leden zorgen voor een vervanger voor het geval zij afwezig zijn. Tevens wordt erop gewezen dat het inwerken van nieuwe deelnemers aan deze overleggen een verantwoordelijkheid is van hun collega's.
- Waar nodig individuele contacten met ARO- dan wel BO-leden als uiteenlopende ideeën lijken te ontstaan die door bilaterale contacten kunnen worden weggenomen. De inhoud van die gesprekken kan soms vertrouwelijk zijn, maar *dat* een bilateraal gesprek plaatsvindt moet wel bekend zijn.

Randvoorwaarden ARO:

- Beschikbaarheid en capaciteit (selectie) ARO-leden voor deelname aan (beperkt aantal) werkateliers
- 4-wekelijks overleg van het gehele ARO
- Tussentijdse mogelijkheden voor onderlinge afstemming ARO-leden
- Voorzitterschap ARO-overleg geschiedt door De Gemeynt
- Regulier RCR-ARO overleg vindt separaat plaats

Randvoorwaarden BO-overleg

- 3x een BO-overleg: eenmaal in december, eenmaal na afronding van de Nut en Noodzaak analyse, en eenmaal ter besluitvorming over het vervolg van het Omgevingsproces en ter voorbereiding van de aanbesteding Uitvoeringsfase.
- Tussentijds overleg en afstemming tussen BO-leden zal regelmatig op onderdelen nodig zijn.

3.8 Begeleiden uitvraag en selectie uitvoerder

Op verzoek van het ARO breiden wij de offerte uit met het begeleiden van het ARO bij het opstellen van de uitvraag voor de Uitvoeringsfase van het Omgevingsproces en het selecteren van de uitvoerder. De invulling hiervan wordt nader afgestemd.

4. Planning

De planning voor de werkzaamheden is in onderstaand schema opgenomen.

	8-jan	15-jan	22-jan	29-jan	5-feb	12-feb	19-feb	26-feb	5-mrt	12-mrt	19-mrt	26-mrt	2-apr
Nut en Noodzaak analyse													
opleveren rapport													
Advies nut en noodzaak													
advies go/no go													
Stakeholder assessment													
analyse gespreksresultaten, rapportage													
presentatie resultaten													
ARO procesateliërs													
communicatie													
Schadeafhandeling, zekerstelling, nulmeting													
Omgevingsvisie													
Governance omgevingsproces													
pve uitvoeringsfase													
MGA training 2 dgn													
Communicatie													
ToR													
procesbegeleiding													
begeleiden uitvraag													

5. Uitvoering

De werkzaamheden zullen worden uitgevoerd door een team van De Gemeynt Coöperatie:

10.2.e [redacted], 10.2.e [redacted] en
10.2.e [redacted] met de volgende (globale) aandachtsvelden:

10.2.e [redacted]	Nut & noodzaak analyse, Consultatie van belanghebbenden
10.2.e [redacted]	Consultatie van belanghebbenden, ARO procesateliers, procesbegeleiding en TOR Uitvoeringsfase
10.2.e [redacted]	Nut & noodzaak analyse; procesbegeleiding en advies
10.2.e [redacted]:	Nut & noodzaak analyse , Consultatie van belanghebbenden, ARO procesateliers
10.2.e [redacted]	Projectmanagement

We zullen daarnaast (vooral medior) capaciteit inhuren uit ons netwerk, om te zorgen dat de werkzaamheden, onder onze regie met kwaliteit en volgens planning kunnen worden uitgevoerd.

6. Kosten

De kosten worden geraamd in onderstaande tabel.

We gaan uit van de inzet van verschillende collega's in De Gemeynt, in de tariefcategorieën

10.1.c 10.2.g (Projectondersteuning, 10.2.e 10.1.c 10.2.g 10.2.e 2: 10.2.e 10.2.e 10.2.e en 10.1.c 10.2.g €/dag 10.2.e 10.2.e

Daarnaast zullen derden (bureau) worden ingeschakeld, tarief 10.1.c 10.2.g dag.

Achterliggend hebben we de daginzet per persoon geraamd volgens de inzichten van nu; de ervaring is dat tijdens de loop van het proces inzichten groeien die herverdeling van taken en mensen nodig maken. Die mogelijkheid houden we open, met de randvoorwaarde dat de budgetten/inzet per tariefcategorie niet zullen veranderen.

Voorts is een bedrag voor zaalhuur en catering geraamd, waarbij we ervan uitgaan dat de meeste reguliere vergaderingen op locatie van de BO-/ARO-deelnemers kunnen worden gehouden. Rekening is voorts gehouden met de mogelijkheid voor inhuur van een derde als dagvoorzitter bij sommige gelegenheden (excl. de informatiebijeenkomst van 4 december, deze is in een afzonderlijk projectvoorstel neergelegd).

Voor vacatiegelden nut- en noodzaakanalyse is een PM-post opgenomen. In het deelproject nut en noodzaak is voorzien in een externe commissie die de argumentatie voor en tegen nut- en noodzaak analyseert; mogelijk moeten (voor sommige leden van die commissie) vacatiegelden worden uitgekeerd.

10.1.c 10.2.g

Bijlage 1:

Nut & Noodzaak analyse – Plan van Aanpak

1. Doel

Het doel van de uit te voeren Nut & Noodzaak analyse is voorafgaande aan het Omgevingsproces helder krijgen waarom 'kernspelers' in de discussie over de voorgenomen gaswinning Ternaard van mening zijn dat deze activiteit verstandig, noodzakelijk of juist overbodig is.

Dit voortraject brengt de standpunten, onderbouwing en argumentatie in beeld. De uitkomst van de analyse zegt iets over de zeggingskracht van de argumentatie, over de sterke én zwakke plekken daarin, en laat zien welk totaalplaatje uit de verschillende argumentlijnen naar voren komt.

De analyse zelf leidt *niet* tot een antwoord op de vraag of gaswinning in Ternaard nu wel of niet nodig is maar reikt daar wel informatie voor aan.

2. Karakteristiek van de Nut & Noodzaak analyse

Een goede nut & noodzaak-analyse (NNA) bestaat uit drie elkaar aanvullende en op elkaar volgende stappen:

1. Het beschrijven, onderbouwen en beargumenteren van een standpunt door ieder van de kernspelers,
2. Het in een publieke bijeenkomst testen van de kracht van de argumentatie en van de onderbouwing van elk standpunt,
3. Rapportage

In de discussie over de nut & noodzaak van gaswinning zijn er (zoals in elk maatschappelijke debat) voor- en tegenstanders. In beide groepen treffen we 'kernspelers' (1^e kring) aan: partijen die verantwoordelijkheid/invloed hebben m.b.t. energiebeleid en energieproductie (zoals de NAM en het Ministerie van Economische Zaken, EZ); zij hebben een direct 'bestaansbelang'. Dat geldt ook voor een aantal partijen die nut en noodzaak betwisten, met het oog op de energietransitie, klimaatafspraken en/of regionale- en natuurimpacts (bijv. Waddenvereniging).

Deze partijen met een direct belang worden gevraagd hun standpunt m.b.t. nut en noodzaak beargumenteerd en onderbouwd te presenteren.

Daarnaast zijn er partijen (2^e kring) die geen direct belang maar wel duidelijk standpunten hebben in de betekenis van meningen en oordelen. Hun meningen en oordelen kunnen mogelijk wijzigen na het horen in een publieke testing (stap 2) van de argumentatie en onderbouwing van de standpunten van de kernspelers (stap 1).

Een en ander wordt afgesloten met een rapportage (stap 3).

3. Plan van Aanpak

Het plan van aanpak beschrijft de activiteiten die nodig zijn om deze stappen zo goed mogelijk voor te bereiden en uit te voeren.

Activiteiten

1. *Beschrijven, onderbouwen en beargumenteren van standpunten.*

Doel is het ondersteunen van de kernspelers bij het zo helder en inzichtelijk mogelijk naar voren brengen van de argumentatie en onderbouwing van hun standpunten. Dit gebeurt middels het volgende proces:

1. Vaststellen van de kernspelers: dit zijn in ieder geval de NAM, Min EZ, Waterschap, Waddenvereniging, en de Friese Natuur & Milieufederatie. Het kan zijn dat in de loop van de gesprekken met deze kernspelers nog andere kernspelers worden geïdentificeerd.
2. Elke kernspeler wordt verzocht zijn standpunt het nut en de noodzaak van de voorgenomen gaswinning Ternaard schriftelijk te beargumenteren en onderbouwen. Daartoe ontvangt men vooraf een lijst van thema's en vragen als handreiking, die in een gesprek worden toegelicht (zie bijlage A).
3. Procesbegeleider doet een eerste review op de aangeleverde informatie en toetst deze op robuustheid m.b.t. kritische vragen, zwakke plekken in de argumentatie, etc. Eventueel volgt daarover een tweede gesprek met kernspelers.

2. *Publieke testing van de Nut & Noodzaak-standpunten*

Een publieke presentatie van de argumentatie en onderbouwing van hun nut & noodzaak-standpunt dwingt partijen zich aan de voorkant van het Omgevingsproces te expliciteren, waardoor de kans op verrassingen later in het proces aanzienlijk verkleind wordt. Dit creëert een 'level playing field' en minimaliseert de kans dat in de loop van het Uitvoeringstraject telkens argumenten uit het nut- & noodzaak-domein de gesprekken domineren, die - na de constatering dat nut, noodzaak en wenselijkheidsargumenten reeds op tafel zijn gekomen - vooral op begaanbare wegen en oplossingen gericht moeten zijn.

Wij stellen voor twee bijeenkomsten te houden:

- a) Een eerste, voorbereidende bijeenkomst waarin kernspelers aan een klein gezelschap van specialisten (max. 5) hun standpunt verklaren en onderbouwen, en zij op hun beurt worden uitgedaagd op de kracht van hun argumentatie met als doel deze scherper te krijgen en de onderbouwing te verbeteren;
- b) Een publieke bijeenkomst waarin de bredere groep van betrokkenen (2^e kring) kennis kan nemen van standpunten, argumentatie en onderbouwing met als doel hen in gelegenheid te stellen deze beter te begrijpen en wederzijds begrip te kweken, zonder dat men het met het standpunt eens hoeft te zijn. Gedacht moet worden aan bijvoorbeeld gemeenten en lokale en regionale (belangen)groepen. Een onafhankelijke Commissie van Toetsing analyseert de naar voren gebrachte argumentatie en beoordeelt de kwaliteit, onderbouwing en consistentie van de argumentatie (maar maakt geen eigen afweging).

Het is van belang heldere criteria te formuleren voor deelname aan het nut & noodzaak-traject, en hierin de externe communicatie transparant over te zijn. Aan de (strak geregisseerde) bijeenkomsten kan op uitnodiging worden deelgenomen; geen open sessies om een Poolse landdag te voorkomen, en om te voorkomen dat partijen anderen willen beïnvloeden of overtuigen. Over de tweede bijeenkomst zal open en breed verslag worden gedaan.

De volgende activiteiten zijn daartoe nodig:

1. Organisatie en begeleiding van twee bijeenkomsten
2. Inhoudelijke voorbereiding van de bijeenkomsten
3. Selecteren, uitnodigen en voorbereiden van specialisten en Commissie van Toetsing
4. Uitnodigen van deelnemers aan de publieke testing

Ad 1: Organisatie en begeleiding van twee bijeenkomsten

Het betreft het:

- Regelen van een zaal en faciliteiten (tweemaal)
- Gespreksleiding / facilitatie: de eerste bijeenkomst zal door de procesbegeleider worden geleid/gefaciliteerd; voor de tweede bijeenkomst is het aan te raden een gespreksleider/facilitator te kiezen die buiten het omgevingsproces staat
- Verslaglegging door de procesbegeleider

Ad 2: Inhoudelijke voorbereiding van de bijeenkomsten

Het gaat hierbij om:

- Opstellen van instructie voor de presentatie van de kernspelers: doel, format, inhoud, presentatievorm, etc.
- Inhoudelijke voorbereiding van gespreksleider/facilitator: doel, format, etc.
- Instructie van specialisten en bredere groep van betrokkenen: wat kunnen zij verwachten, wat wordt er van hen verwacht; wat is *niet* de bedoeling, etc.
- Inhoudelijke voorbereiding van de Commissie van Toetsing (zie ook ad 3)

Ad 3: Selecteren, voorbereiden en uitnodigen van specialisten en Commissie van Toetsing

- In de eerste bijeenkomst gaat het om deskundigen op een van de voor de argumentatielijnen belangrijke vakgebieden zoals bodemdaling, energie & klimaat, duurzaamheid, biodiversiteit, regionale sociale ontwikkeling, etc. Een voorzet daartoe levert de procesbegeleider; de selectie wordt in overleg met het ARO en de kernspelers gemaakt.
De procesbegeleider zal vervolgens deze deskundigen uitnodigen.
- De Commissie van Toetsing zal bestaan drie onafhankelijke personen die kennis hebben van doch op afstand staan van de thematiek. De procesbegeleider zal suggesties doen voor mogelijke kandidaten (zie bijlage B) en na overeenstemming met de RvT de uitnodiging namens de RvT doen uitgaan.
De commissie wordt aangesteld door de RvT (BO) en krijgt als opdracht mee het maken van een analyse en opstellen van een gewogen advies op de inhoud van de presentaties en de publieke testing met speciale aandacht voor zwakke plekken en andere aandachtspunten; zij zal expliciet *geen oordeel* uitspreken over de partijen en over de nut & noodzaak van de voorgenomen gaswinning.
De procesbegeleider zal het secretariaat voor het deskundig driemanschap voeren.

Ad 4: Uitnodigen van deelnemers aan de publieke testing

Het betreft:

- Het opstellen van een groslijst van mogelijke betrokken partijen
- Het opstellen en afstemmen met het ARO van criteria voor deelname
- Het maken van een shortlist d.m.v. toepassing van de criteria
- Het uitnodigen van de geselecteerde deelnemers

3. Rapportage

Na de tweede bijeenkomst zal de Commissie van Toetsing een rapport uitbrengen aan de RvT (BO) waarin zij haar bevindingen ten aanzien van de argumentatie van de verschillende standpunten en de kwaliteit van de onderbouwing neerzet en een gewogen advies geeft. Het is aan de RvT (BO) om te bepalen of dit rapport openbaar wordt gemaakt.

Planning

De drie stappen in de Nut & Noodzaak analyse kennen de volgende globale planning:

tentative periode		dec-17				jan-18				feb-18	
	weken	week 1	week 2	week 3	week 4	week 5	week 6	week 7	week 8	week 9	week 10
I	Het beschrijven, onderbouwen en beargumenteren van een standpunt door ieder van de kernspelers										
II	Publieke testing van de Nut & Noodzaak standpunten:										
	1. Organisatie en begeleiding van twee bijeenkomsten										
	2. Inhoudelijke voorbereiding van de bijeenkomsten										
	3. Selecteren, uitnodigen en voorbereiden van specialisten en Commissie van Toetsing										
	4. Uitnodigen van deelnemers aan de publieke testing										
	Bijeenkomst met specialisten							x			
	Brede bijeenkomst, incl. Commissie van Toetsing								x		
III	Rapportage										

Opgemerkt moet worden dat het halen van deze planning in belangrijke mate afhangt van het voltooien van stap 1, met name het opstellen van de argument-documentatie door de kernspelers.

Procesbegeleiding

	Activiteit	Aantal dagen
I	Het begeleiden van het beschrijven, onderbouwen en beargumenteren van een standpunt door ieder van de kernspelers	5 dagen
II	Publieke testing van de Nut & Noodzaak standpunten:	
	1. Organisatie en begeleiding van twee bijeenkomsten	2 dagen
	2. Inhoudelijke voorbereiding van de bijeenkomsten	3 dagen
	3. Selecteren, uitnodigen en voorbereiden van specialisten en Commissie van Toetsing	2 dagen
	4. Uitnodigen van deelnemers aan de publieke testing	3 dagen
	Bijeenkomst met specialisten	3 dagen
	Brede bijeenkomst, incl. Commissie van Toetsing	3 dagen
III	Rapportage	2 dagen
	Totaal	23 dagen

Deze daginzet is opgenomen in de hoofdofferte Kwartiefmakersfase B.

Overige kosten: vacatiegelden specialisten en deskundigen

Wij schatten deze kosten op:

- € ^{101c 102} per specialist, incl. reiskosten
- € ^{101c 102g} per deskundige in de Commissie van Toetsing a € ^{101c 102g} per dag; excl. reis- en verblijfkosten

Bijlage 1: Thema's en vragen t.b.v. Nut en Noodzaak analyse

Onderstaande lijst van thema's en vragen is bedoeld om kernspelers in de discussie over Nut & Noodzaak van de gaswinning Ternaard, te ondersteunen bij het zo helder en inzichtelijk mogelijk naar voren brengen van de argumentatie en onderbouwing van hun standpunten.

Beschrijvingen van thema's kunnen deels overlappen, evenals de antwoorden op de geformuleerde vragen. Desondanks adviseren wij de thema's en vragen afzonderlijk te behandelen. Dat komt de kwaliteit van de argumentatie en onderbouwing ten goede.

Thema's die aan de orde kunnen/moeten komen:

- Betekenis van gas voor de BV Nederland (financieel-economisch)
- Positie van gas in het energiebeleid Nederland
- Betekenis van gas in de NL energievoorziening, nu en op termijn (bijv. op basis van toekomst modellen)
- Andere functionaliteiten van gas
- Energieakkoord en gas
- Energietransitie en de positie van gas daarin
- Sociaaleconomische aspecten van gaswinning: werkgelegenheid, motor voor lokale/regionale economie, etc.
- Gaswinning en de invloed daarvan op de fysische en biotische leefomgeving: klimaat, biodiversiteit, landbeslag, etc.
- Invloed op sociaal-culturele leefomgeving

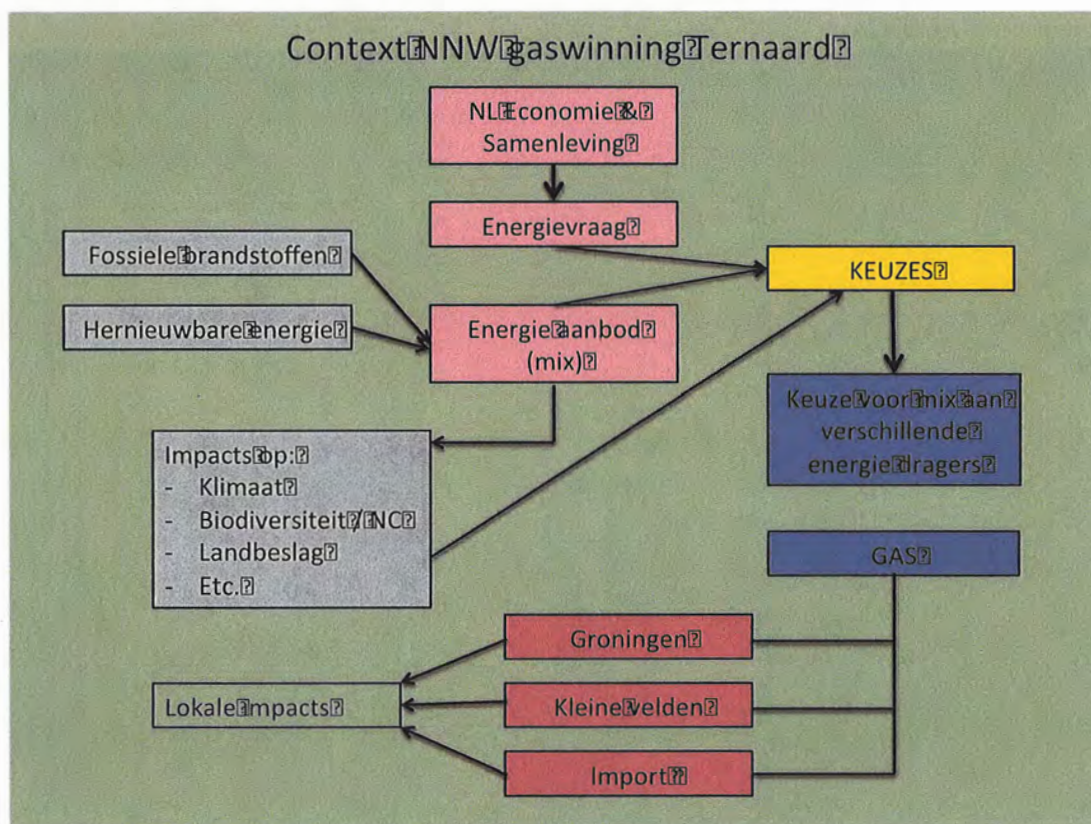
Voor elk van deze thema's geldt dat het aspect 'verandering in de tijd' expliciet in de beschouwing dient te worden meegenomen, terug- én vooruitkijkend.

Vragen die beantwoord moeten kunnen worden zijn:

- Hoeveel gas wordt er nu verbruikt in NL; hoe zal naar verwachting de vraag zich ontwikkelen en ook: hoe zou die vraag zich moeten ontwikkelen gegeven klimaatbeleid, energietransitie
- Hoeveel gas wordt rechtstreeks gebruikt voor energieopwekking (t.b.v. elektriciteit, verwarming en koken, hoeveel indirect, en hoeveel voor andere functionaliteiten; hoe zal/kan dit gebruik zich wijzigen in het licht van de voorgaande vraag
- Waarom is gas de minst vervuilende fossiele brandstof, m.a.w.: hoe scoort gas met betrekking tot de invloed op klimaat, biodiversiteit, landbeslag, etc., in vergelijking met andere energiedragers (fossiel én niet-fossiel)
- Hoeveel geld verdienen we met gas, wie verdienen dat en hoe zal dit plaatje zich ontwikkelen in de tijd
- Wat betekent het VN klimaatakkoord ('Parijs') voor het aandeel gas in het antwoord op de vraag naar meer energie in ons land (en de rest van de wereld) tot 2050
- Wat betekent het NL energieakkoord voor het aandeel gas in de opwekking van energie tussen nu en 2050 in ons land
- Wat zijn de consequenties van een belangrijke verkleining van de rol van gas in de energieopwekking in NL tussen nu en 2050: financieel, economisch,
- Als het gas niet meer in NL wordt gebruikt, is er dan een vraag vanuit het buitenland voor dit gas
- Wat is 'voorzieningszekerheid' waarover wordt gesproken en waarom is deze belangrijk
- Wat is het kleine velden beleid?
- Wat is de geopolitieke context van het kleine velden beleid
- Hoe en waarom levert het kleine velden beleid een substantiële bijdrage aan de energievoorziening in NL
- Hoe past gaswinning Ternaard in de NL energievoorziening en -transitie

- Hoe groot is het aandeel van het gasveld Ternaard in het totaal van de bijdrage van de kleine velden aan de energieopwekking, en wat betekent het voor de levering van de kleine velden als het gasveld Ternaard niet ontwikkeld wordt
- Wat is de noodzaak om Ternaard te exploiteren tegen de achtergrond van het kleine velden beleid
- Zijn er andere economische 'drivers' om het gasveld Ternaard te ontwikkelen
- Onder welke omstandigheden kan gas 'veilig' en met minimale impacts worden gewonnen
- Welke criteria moeten worden gebruikt om bij derden inzichtelijk en transparant te maken dat het gas van Ternaard zonder schade kan worden geëxploiteerd?

Onderstaand schema kan mogelijk behulpzaam zijn bij de gedachtenvorming:

Bijlage 2: Eerste ideeën voor Commissie van Toetsing

- 10.2.e hoogleraar maatschappelijke processen TU Delft
- 10.2.e ethicus/politicoloog en oud-medewerker Rathenau Inst.
- 10.2.e hoogleraar ethiek en filosofie Universiteit Maastricht
- 10.2.e (hoogleraar geologie, Universiteit Leuven)

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: dinsdag 17 april 2018 14:27
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: agenda ARO-OP overleg 10 april
Bijlagen: ARO slidepack kfb .pptx

Beste 10.2.e en 10.2.e

Ter behoeve van het gesprek vanmiddag met betrekking tot voorbereiding bestuurlijk overleg Ternaard.

Groeten,
10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: donderdag 12 april 2018 13:51
Aan: 10.2.e
Onderwerp: FW: agenda ARO-OP overleg 10 april

FYI

Van: 10.2.e @gemeynt.nl]
Verzonden: maandag 9 april 2018 21:03
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e
Onderwerp: Re: agenda ARO-OP overleg 10 april

Beste ARO-leden

Hierbij het slideback eindrapportage-in-wording dat we morgen met jullie zullen doornemen. Ik stuur dit nu alleen naar ARO sec zoals morgen aanwezig, niet naar ARO-breder + communicatie, omdat de sheets ter plekke toelichting en bespreking behoeven en niet zelfstandig moeten gaan rondzwerven.

Met hartelijke groet,

10.2.e

+31 (0)6 10.2.e
<http://www.gemeynt.nl>
 Blog: <http://www.gemeynt.nl/nl/blog/>
 Twitter: @10.2.e

En overigens ben ik van mening dat duurzaamheid veel meer is dan klimaat.
And furthermore I consider that sustainability is much more than climate only.

Op 9 april 2018 om 13:36 schreef 10.2.e @gemeynt.nl>:

Beste ARO-leden,

Hierbij vinden jullie in de bijlage ons agendavoorstel voor de bijeenkomst van morgen 10 april, start 9.30, te Ruinen, evenals twee documenten ter bespreking.

Hartelijke groet, en goede bijeenkomst gewenst!

10.2.e

met vriendelijke groet,

10.2.e

De Gemeynst

T +31 (0)55 10.2.e

M +31 (0)6 10.2.e

<http://www.gemeynt.nl>

E 10.2.e @gemeynt.nl

Kijk ook eens bij

<http://www.10.2.e.nl>

Eindrapportage-in-wording KFB

Slidepack ARO

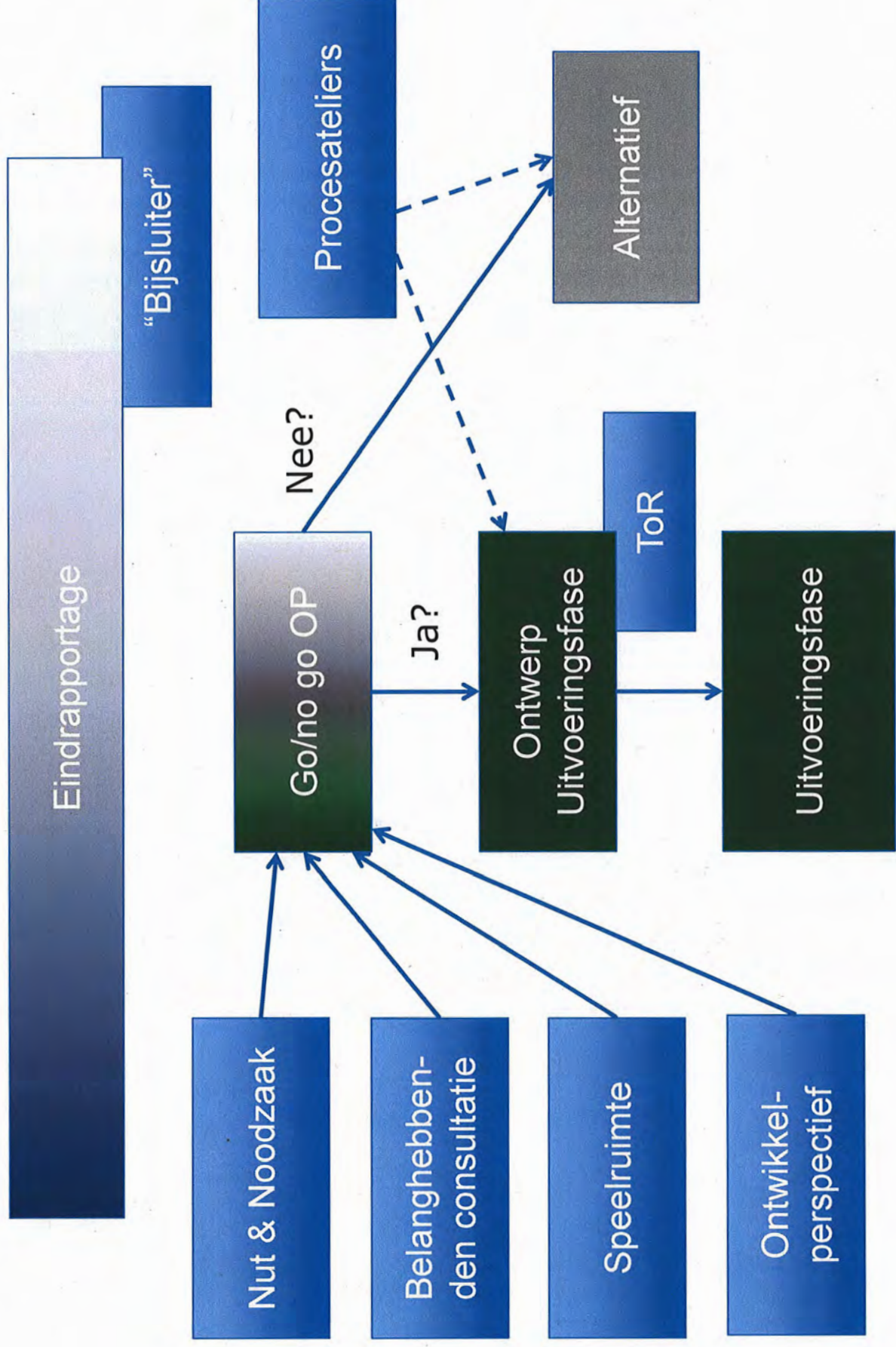
De Gemeeynt

Werkzaamheden en rapportage

De Gemeeynt

Schema: van werkpakketten naar bevindingen

Producten

1. Go/no go-notitie: al dan niet Omgevingsproces?
Status: openbaar
2. Eindrapport: Bundeling alle onderdelen behalve ToR en 'bijsluiter'
Status: openbaar.
Bijlagen bij eindrapport:
 - a. Nut en Noodzaak-rapportage
 - b. Belanghebbenden consultatie
 - c. Speelruimte-verkenning
 - d. Ontwikkelperspectief
 - e. Lessen uit Procesateliërs
3. ToR: indien verder, hoe dan?
Status: voor BO en ARO t.b.v. aanbesteding
4. 'Bijsluiter'/leeswijzer
Status: voor BO en ARO

Terminologie

- 'Omgevingsspoor': bredere uitvoering RCR met meer inspraak dan gebruikelijk, naar aanleiding van en rondom een project, in dit geval gaswinning
- Omgevingsvisie: strategische langetermijnvisie voor een gebied, naar aanleiding van de Omgevingswet
- Ontwikkelperspectief: mogelijkheden voor sociaal-economische en ecologische ontwikkeling van een gebied, los van 'externe factoren' zoals gaswinning
- Omgevingsproces: maatschappelijk onderhandelingsproces naar aanleiding van een project (i.c. gaswinning) waarin wordt gezocht naar een ontwikkelperspectief waarin project past dan wel aan kan bijdragen.

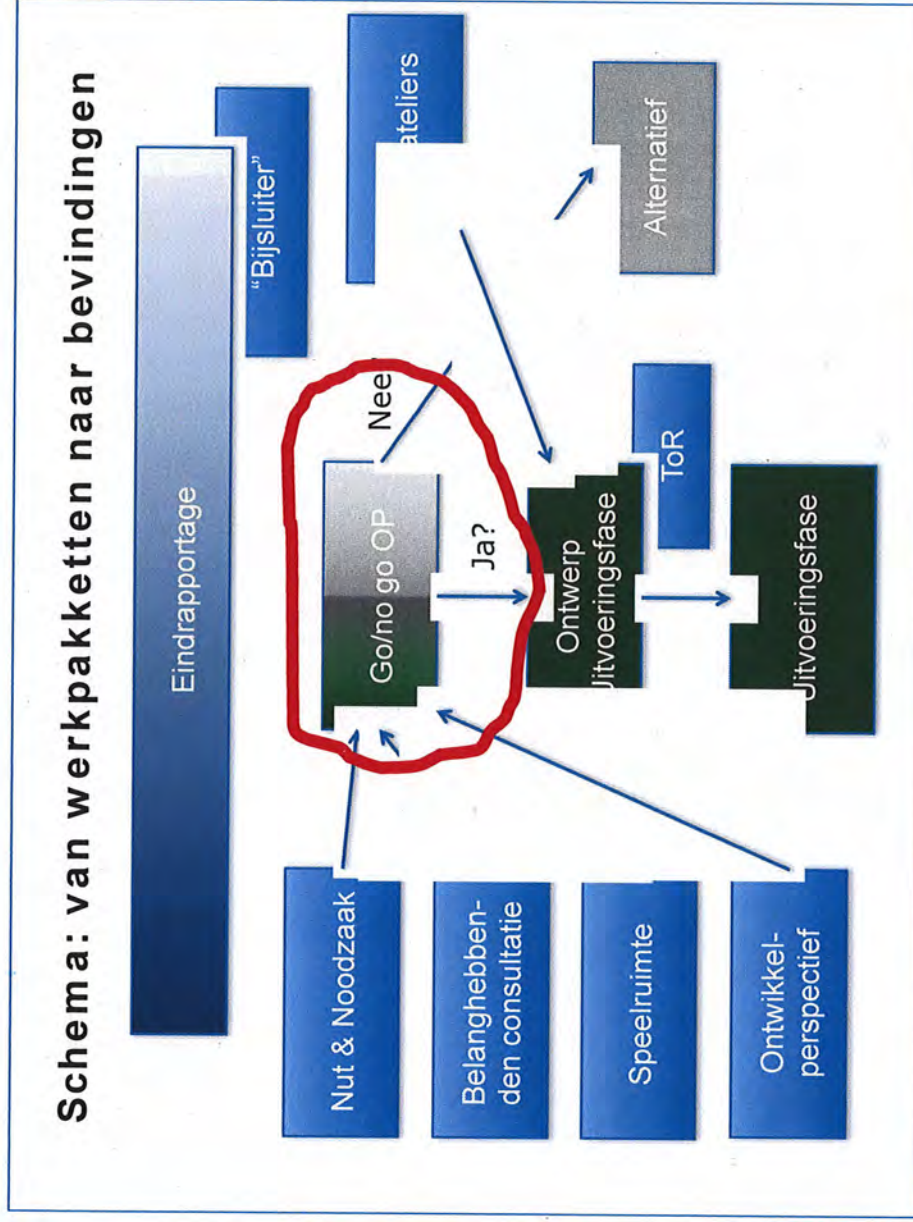
De Gemeeynt

Terminologie

	Inspraak	Participatie
Project centraal (gaswinning) → omgeving	Reguliere procedure, RCR	RCR pilot (‘omgevingsspoor’)
Omgeving centraal → project (gaswinning)	Moeilijk voorstelbaar	Omgevingsproces (inc. Ontwikkelperspectief)
Los van project/geen project (gaswinning)	Omgevingsvisie cf Omgevingswet	Wel voorstelbaar, geen term voor (incl. Ontwikkelperspectief)

Onderdelen rapportage

Go/No Go

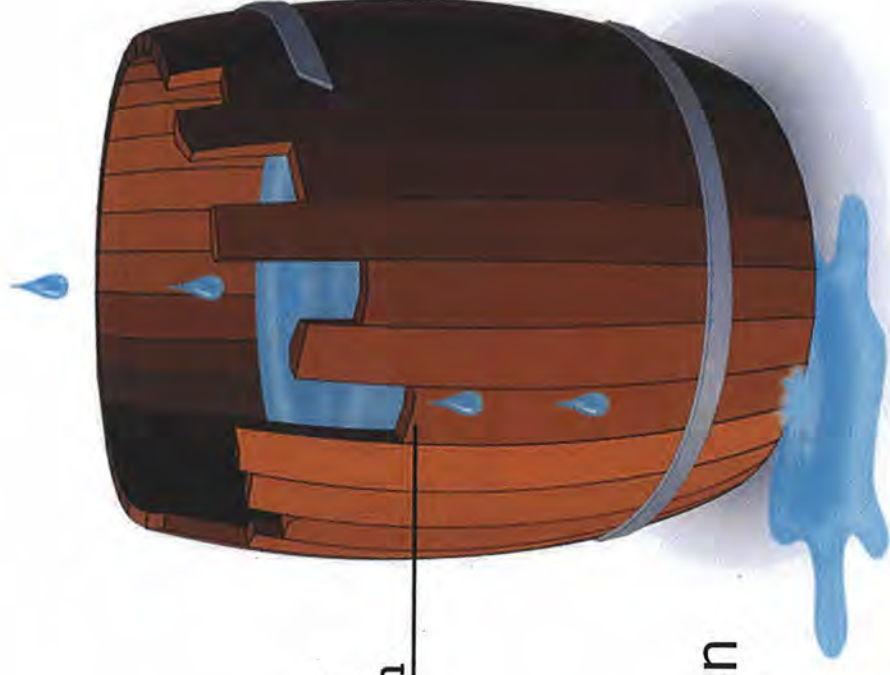
Go/No Go: bouwstenen

BO bij start kwartiermakersfase:
intentie is: uitvoering OP, tenzij.

Ingevuld als: aantal voorwaarden
waarin in voldoende mate moet zijn
voorzien: Minimum

1. Nut en noodzaak adequaat beargumenteerd
2. Deelnamebereidheid belanghebbenden en betrokkenen
3. Voldoende speelruimte om tot afspraken te kunnen komen
4. Zicht op ontwikkelperspectief

BO: uiteindelijke afweging, politiek oordeel, keuze

Go/No Go: bevindingen

1. Nut en noodzaak beargumenteerd?

Noodzaak
Ternaard-veld

2. Deelnamebereidheid betrekken

3. Speelruimte om tot afspraken te kunnen komen

4. Zicht op ontwikkelperspectief

Go/No Go: analyse

Minimum

Er is op zich ruimte voor een omgevingsproces

- waarin de *omgeving/lokale samenleving* centraal staat
 - vast te leggen in een ontwikkelperspectief met bijbehorend uitvoeringsprogramma voor de regio
- en waarin gaswinning een plek kan krijgen *als na maatschappelijke onderhandelingen* blijkt:
 - dat zorgen over schade kunnen worden weggenomen
 - door mitigatiemogelijkheden die gezamenlijk zijn gekozen
 - dat via regelingen voor schade-afhandeling mocht zich toch schade voordoen, de effecten van schade minimaal zijn
 - dat n.a.v. gaswinning passende bijdragen aan het ontwikkelperspectief worden losgemaakt
- Echter...

De Gemeeynt

Voorwaarden voor succesvolle uitvoering

- Omgeving dient centraal te staan, niet gaswinning
- Toekomst van het gebied = zorg van alle BO-partners
- Tijd geven
- Volledige en volwaardige participatie van belanghebbenden
- Wantrouwen wegnemen

Vooraf door:

- Helderheid over rol gaswinning in uitvoeringsfase/ontwikkelperspectief geven: ben je bereid samen met belanghebbenden te besluiten tot al dan niet gaswinning?

De Gemeynant

Keuze BO 20 april

Waarom keuze BO?

Op zich ruimte voor omgevingsproces, maar:

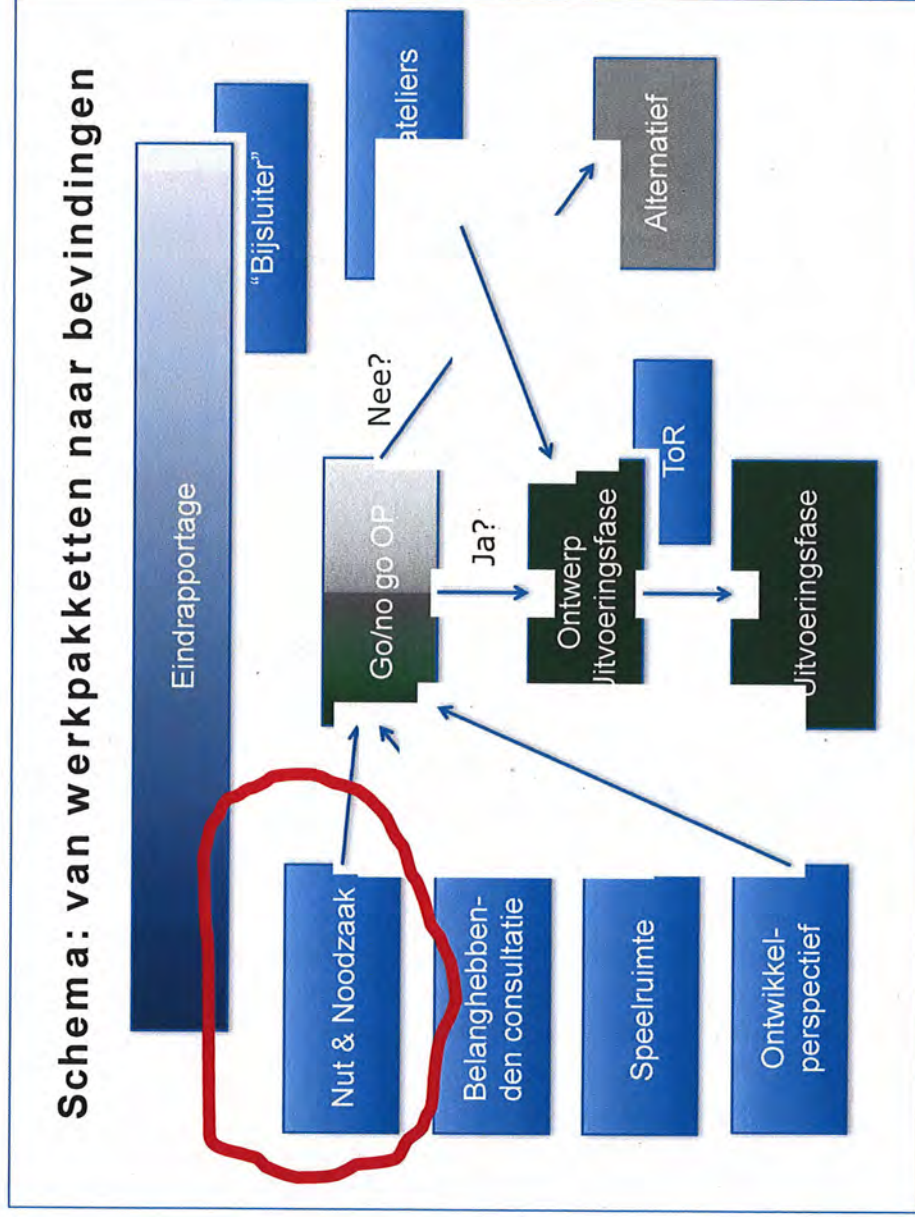
- Grote weerstand gaswinning lokaal [BH]
- Wantrouwen tegen alle BO-organisaties [BH]
- Nut en noodzaak specifiek-Ternaard dun [N&N]
- Nog onduidelijkheid over speelruimte [Speelruimte]
- Bereidheid volledige participatie en tijd? [BH]

Keuze BO 20 april

Keuze voor het BO:

- Bereid gas ja/nee als uitkomst van OP te accepteren?
 - Ja?
 - Dan een omgevingsproces, met bijbehorende ontwerpisen
 - Akkoord omvat gezamenlijke conclusie over al dan niet gas.
 - Indien geen akkoord, dan ook geen gas?
 - Nee?
 - Inspiraakproces over 'hoe', RCR (EZK, NAM)
 - Separaat proces Ontwikkelperspectief (Provincie, Gemeente)?

Nut en Noodzaak

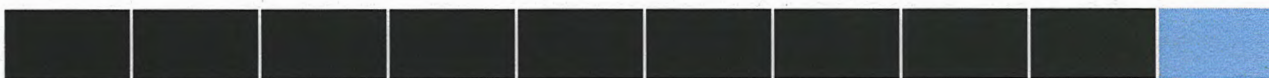
Nut en noodzaak: argumenten + en -

	Gemeente	Wetterskip	Provincie	EZK	NAM
Argumenten strijdig met winning in Ternaard:					
- Gas is een fossiele brandstof, gebruik er van verhoudt zich niet tot de klimaatdoelen; - Er vindt in Friesland al voldoende winning plaats, het is belangrijk om vooral aan de transitie te werken.	+	+	+	+	+
De effecten van bodemdaling zijn onaanvaardbaar;		+	+		
De effecten van aardschokken zijn onaanvaardbaar;			+		
De risico's voor werelderfgoed, het wad, zijn onaanvaardbaar;			+		
Maatschappelijke onrust (leefbaarheid en het waardebehoud) en gebrek aan vrouwen	+		+		
Argumenten ondersteunend aan winning in Ternaard:					
Nederland zal nog geruime tijd gas nodig hebben;	+	+	+	+	+
Gas is schoner dan andere fossiele brandstoffen;				+	
Nederlands gas is schoner dan geïmporteerd gas;				+	+
Gaswinning binnen Nederland levert lokaal zowel als nationaal economisch voordeel op;					+
Voor kleine velden is het gemakkelijk om de winning te stoppen als dat noodzakelijk blijkt.					+

Nut en Noodzaak, constateringen panel

- Onderscheid nut resp. noodzaak
- Winning in NL staat transitie niet in de weg: klimaat relateert aan *gebruik*, niet aan winning.
- Het *nut* van gaswinning in Nederland, incl. alle kleine velden, incl. Ternaard, wordt niet bestreden.
Alle kernpartijen zijn zich er van bewust dat er nog lang gas gebruikt zal worden. Dat het om verschillende redenen (klimaat, financieel) het best in Nederland kan worden gewonnen is goed te beargumenteren.
- De *noodzaak* van gaswinning in *Ternaard* wordt door geen enkele partij verdedigd.
- *Noodzaak* kleineveldenbeleid wellicht te betwisten, maar binnen de context van KV-beleid is wegvallen van de ene of andere bron niet per se problematisch.
- Argumentatie 'tegen' Ternaard vooral gebaseerd op (mogelijke) effecten.
- Kern van de discussie niet primair nut en noodzaak, maar de afweging tussen de (potentiële) nadelige gevolgen lokaal en de baten nationaal en lokaal.
Het is logisch dat lokale partijen daarbij een andere afweging maken dan nationale spelers.

Nut en noodzaak: conclusies

Gas NL:
Nut en noodzaak

Ternaard-veld
Wel nut, amper
noodzaak

De Gemeynnt

Belanghebbenden consultatie

Belanghebbenden consultatie: constatering

- Representatieve 'foto'
- Veel medewerking
- In principe brede steun omgevingsproces
- Op alle fronten meedoen
- Helpt van de zorgen heeft met gaswinning te maken
- Groot wantrouwen 'de overheid' en NAM
- Veel wensen omgeving/toekomst gebied
- Wensen sluiten aan op kracht en schaal van gebied
- Kwetsbare samenleving, sterke sociale cohesie, eigen identiteit/eigenheid
- Men wil met respect behandeld worden
- Gaswinning: meerderheid neutraal of nee-tenzij er is ruimte om te bewegen
- Echter, alleen als belangen worden onderkend en plaats krijgen
- Dichter bij de put, meer weerstand

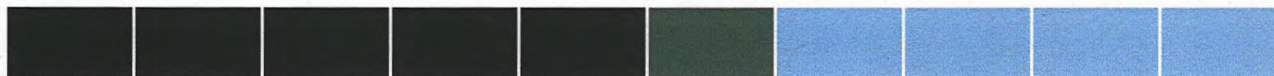
De Gemeeynt

Belanghebbenden consultatie: analyse

- Er is ruimte voor een oprecht gevoerd omgevingsproces, doch onder voorwaarden
- Men wil meepraten over 3 grote thema's
 1. Gaswinning
 2. Leefbaarheid
 3. Energietransitie

Te vertalen naar 7 dialoogtafels
- Er is weinig geestelijke ruimte voor thema's 2 en 3 als er onduidelijkheid is over 1
 - Haal eerst onzekerheid rol gaswinning in OP weg

Belanghebbenden consultatie: conclusies

- Ruimte voor omgevingsproces
- Maar ook: groot wantrouwen
- Onhelderheid (over uitkomst gaswinning i.r.t. OP) voedt wantrouwen
- Helderheid vooraf kan wantrouwen wegnemen

De Gemeeynt

Speelruimte

De Gemeynnt

Speelruimte

A. Zienswijze tot heden: nut en noodzaak vanuit nationaal belang → lokaal meewerken wettelijke regels en kaders

- a. Wettelijke eisen (RCR, MER)
- b. Schade vergoed als deze ontstaat (en aantoonbaar door activiteit komt)
- c. Eventuele 'plus' voor gebied vanuit MVO-motieven initiatiefnemer

B. Maatschappelijke verschuiving: nut en noodzaak nationaal betekent: leveren 'dienst' lokaal aan nationaal

- Omvat ook a. en b., en i.p.v. c:
- d. Passende vergoeding voor 'omgevingsdienst'
 - Gelijkwaardigheid, transactie
 - Wat is de dienst waard? Aanbod (gebied), vraag (initiatiefnemer + bevoegd gezag)
 - Welk 'voertuig' hier dan voor inzetbaar?

De Gemeynnt

Speelruimte

- Invalshoeken A en B besproken
- Verschillende opvattingen binnen BO; als BO is nog geen keuze gemaakt
- Indien B, dan 'waarde dienstverlening' nog niet expliciet
- Wel nodig, voor start uitvoeringsfase van omgevingsproces

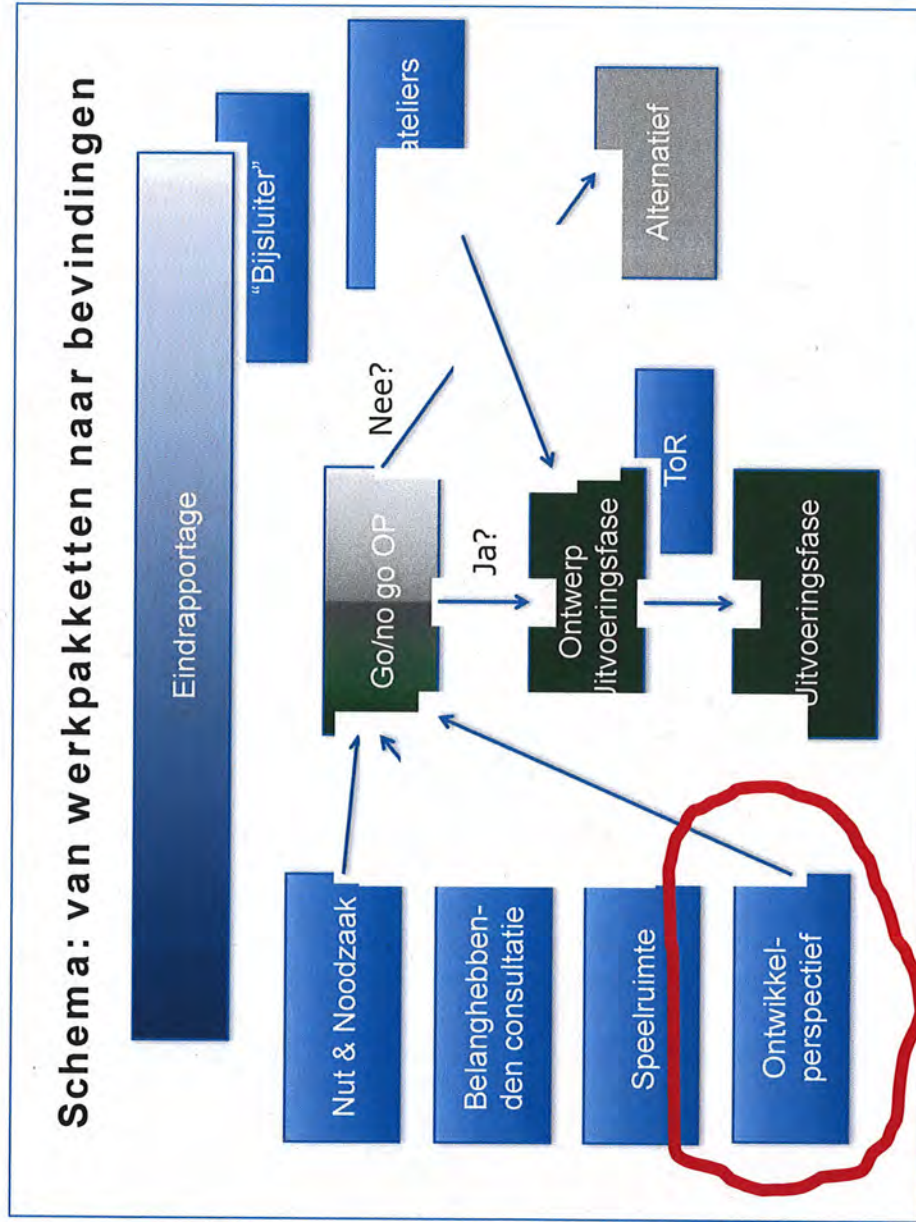
EZK	NAM	Fryslân	Gemeente	Wetterskip
Invalshoek A: Nationaal → lokaal	Gebruikelijke weg, RCR omgevings- spoor/pilot is extra	Adviserende stem, meewerken aan uitvoering wetten en procedures	Adviserende stem, meewerken aan uitvoering wetten en procedures	Adviserende stem, meewerken aan uitvoering wetten en procedures
Invalshoek B: Dienst- verlening	Open voor nieuwe benaderingen; politiek is ruimte beperkt	Veel vragen, twijfel over deze zienswijze	Zoekende	Interessant, steun, nog geen verdere inhoudelijke invulling

Speelruimte

- Onhelderheid over speelruimte voor het begin van de uitvoeringsfase is risico

Ontwikkelperspectief

Ontwikkelperspectief

- Vanuit belanghebbenden/bewoners vergelijkbare beelden als vanuit ARO
- Mogelijkheid ontwikkelperspectief te maken geen beperkende factor
- Afbakening (scope):
 - Sociaaleconomisch samenhangend gebied
- Vorm-, inhouds- en proceseisen:
 - Moet bruikbaar zijn om te zien of/hoe gasproject kan bijdragen
 - En bruikbaar om andere bijdragen te mobiliseren
 - Passend bij schaal, kenmerken, opgaven & absorptievermogen gebied
 - Aansluiten bij bestaande 'voertuigen' en initiatieven

Conclusie Ontwikkelperspectief

Resumé

1. Nut en noodzaak beargumenteerd?

Gas NL

Ternaard-veld

2. Deelnamebereidheid betrokkenen

3. Speelruimte om tot afspraken te kunnen komen

4. Zicht op ontwikkelperspectief

10.2.e

Van: 10.2.e
Verzonden: woensdag 19 september 2018 14:53
Aan: 10.2.e
CC: 10.2.e Smallenbroek, drs. J.M.C. (Meindert)
Onderwerp: Fwd: reactie op Kamerbrief kleine velden
Bijlagen: image003.jpg; ATT00001.htm; conceptreactie TK brief kleine velden h.docx; ATT00002.htm

Zie bijgaand de brief uit de regio Termaard aan de kamer met het oog op het AO mijnbouw.

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

Van: 10.2.e @ddfk.nl>
Datum: 18 september 2018 23:33:02 CEST
Aan: "10.2.e @minez.nl">
Onderwerp: reactie op Kamerbrief kleine velden

Hallo 10.2.e

In het ARO hebben we gemeld dat we bezig zijn met een brief aan de TK. We hebben ook afgesproken dat we jullie vooraf van de inhoud op de hoogte zouden stellen. Die afspraak willen we bij deze nakomen. Over bijgaande versie is nu zo ongeveer bestuurlijke consensus. We proberen de brief zo snel als mogelijk de deur uit te krijgen. Naar wij hopen wordt het lopende proces er mee gediend.

Met vriendelijke groet,

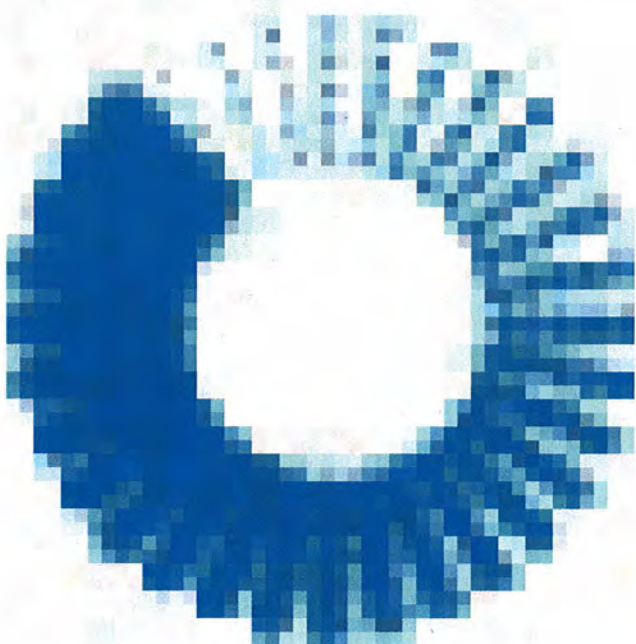
10.2.e

0519 10.2.e

06 10.2.e

10.2.e @ddfk.nl

1990

AFSPRAKENKADER – ONTZORGING

“Ontwikkeling Gasveld Ternaard”

Art. 1 Doel van het Afsprakenkader

- NAM is de initiatiefnemer voor de aanvraag om het gasveld Ternaard in ontwikkeling te nemen en tevens conform de Mijnbouwwet belast met de feitelijke werkzaamheden in geval van uitvoering van de voorgenomen activiteiten;
- Voordat NAM uitvoering kan geven aan de ontwikkeling van het gasveld Ternaard zal de minister van EZK vanuit de formele wet- en regelgeving diverse met name technische voorwaarden stellen aan NAM en de wijze van productie;
- Het doel van dit afsprakenkader is dat indien de ontwikkeling van het gasveld Ternaard tot uitvoering komt, vooraf met een brede vertegenwoordiging van lokale en regionale belanghebbenden aanvullende afspraken worden gemaakt, welke tegemoet komen aan zorgen wensen vanuit de omgeving;
- Het afsprakenkader is tot stand gekomen door een proces onder voorzitterschap van de **10.2.e** **10.2.e** In dit proces zijn met belanghebbenden de onderwerpen besproken waarvoor die passen in het aanvullende afsprakenkader;
- Het Afsprakenkader is een zogenaamd '**levend document**'; wat inhoudt dat op basis van voortschrijdend inzicht het Afsprakenkader kan wordt aangepast en het document als dusdanig kan veranderen.

Art. 2 Afspraken mijnbouwschade

- Medio 2020 wordt de in werking treding verwacht van een landelijk protocol Mijnbouwschade voor Kleine gasvelden in Nederland; dit protocol ziet op de wijze van schadebeoordeling en afhandeling in het geval een aardbeving zich voordoet als gevolg van gaswinning;
- NAM zal totdat bovenstaand protocol formeel is ingevoerd door de Minister van EZK; bij schade als gevolg van bevingen gaan werken conform het protocol. NAM heeft hieromtrent afspraken gemaakt met de Tcbb en het Ministerie van EZK
- NAM zal in het geval van een aardbeving met betrekking tot het voortzetten van de gaswinning handelen conform het Seismisch Risico Beheerplan zoals deze is goedgekeurd door SodM. De voornaamste maatregelen die staan beschreven in het thans bestaande concept Seismisch Risico Beheerplan staan weergegeven in onderstaande tabel:

Tabel x

- Indien het hierboven genoemde protocol of het Seismisch Risico Beheerplan worden gewijzigd door de minister, dan zal NAM deze wijzigingen uitvoeren.
- *Met EZK afstemmen dat wijzigingen vooraf worden aangekondigd en doorgesproken met de belangenhebbenden via de Stichting (zie art. 6)*
- Schade als gevolg van bodemdaling kan worden gemeld bij de Bodemdalings Commissie Fryslan. De Commissie handelt conform de overeenkomst die voor de provincie Friesland is overeengekomen met NAM; zie bijlage xxx
- *Grondtransacties en woningverkoop in een invloedsgebied van de gaswinning mogen geen reden zijn om bodemdalingsschade na de transactie af te wijzen.*
- ***Geen kosten meer voor een Tccb procedure (dat is nu nog €90).***

Art. 3 Afspraken monitoring en evaluatie

- Er wordt een Monitoring en Evaluatieprogramma opgesteld door ... en afgestemd een vertegenwoordiging van belanghebbenden; in dit programma komen de volgende onderwerpen aan bod:
 - Type, aantal en locatiebepaling van versnellingsmeters, tiltmeters en diepe geofoons. Dit ten behoeve van een solide meetnetwerk om de effecten van de gaswinning te kunnen monitoren; zowel binnen- als buitendijks
 - O.a. mogelijke uitbreiding van het netwerk aan diepe geofoons – nu is dichtbijzijnde geofoon geïnstalleerd bij Surhuisterveen;
 - Aantal en gebouwenkeuze voor gebouwopnamen. Dit om te bepalen van de 'nulsituatie' voordat activiteiten ten behoeve gaswinning zullen plaatsvinden;
 - GPS-meetopnamen en waterpasmetingen;
 - Gebouwopnamen;
 - OZB;
- Het huidige Hand aan de Kraan-systeem ingesteld in het kader van gaswinning onder het Waddengebied, zal worden uitgebreid om de gaswinning vanuit het Ternaard-veld beheerst uit te voeren. *Onderzocht wordt of dit bodemdaling-beheerssysteem kan worden toegepast als "Early warning syteem".*

Art. 4 Communicatie

- In afstemming en nauwe samenwerking met een vertegenwoordiging van belanghebbenden wordt een Communicatieprotocol opgesteld; belangrijkste onderwerpen / afspraken in dit protocol zijn:
 - Bij tekening van het Afsprakenkader zal er een informatieboekje gepresenteerd worden, welke is samengesteld door met een vertegenwoordiging van belanghebbenden, over de voorgenomen gaswinningsactiviteiten van het Ternaard-veld
 - Voor de inwoners van Ternaard en Wierum wordt een Informatiekaart (vergelijk risicokaart Veiligheidsregio) met als kernboodschap: "Wat te doen bij?"
 - Welke (meet)gegevens omtrent de gaswinning worden hoe en wanneer gedeeld met belanghebbenden
- Voor de borging van de afgesproken uitvoering van het Communicatieprotocol wordt een Klankbordgroep ingesteld met een vertegenwoordiging van bovenstaande belanghebbenden;
 - *Als er veranderingen in de voortgang of uitvoering optreden dan wordt dit actief gecommuniceerd vanuit de Klankbordgroep*
 - Als blijkt dat aanvullend onderzoek en/of expertise gewenst is en het verzoek daartoe redelijk is, wordt dit met erkende instituten en/of experts besproken. In samenspraak met de belanghebbenden worden deze instituten en/of experts geselecteerd.
 - Onderzoeken worden transparant uitgevoerd: belanghebbenden worden bij de opzet en de uitvoering van het onderzoek betrokken en tussentijds geïnformeerd.

- Voor vragen of het delen van zorgen kan men ten alle tijden (tijdens kantooruren) naar het NAM kantoor te Anjum. NAM stelt ook één aanspreekpunt beschikbaar voor vragen en klachten. Daarnaast kunnen klachten ten alle tijde (ook buiten kantoor-uren) bij NAM worden gemeld via de website www.nam.nl; danwel telefonisch via de meldkamer: 0592- 369111.

Art. 5 Voorkomen van overlast

- Effecten van gaswinning naast eerder genoemde onderwerpen als aardbevingen en bodemdaling staan beschreven in het Milieu Effect Rapport, welke onderdeel uitmaakt van de vergunningsprocedure; *zie bijlage xxxx MER hoofdstuk 7*
- *Welke maatregelen moeten worden genomen om schade te beperken?*
- *Afspraken over verkeer en vervoer bij de bouw van de installaties, affakkelen e.d.*

Art. 6 Onafhankelijke Stichting (Waakhûn)

- De Onafhankelijke Stichting heeft als doel om de naleving de overeenkomst te borgen en op te komen voor de belangen van bewoners in Ternaard en Wierum
- De Onafhankelijk Stichting zal zal werken conform een nog nader op te stellen statuut; hierin zal o.a. het leden-aantal en de vertegenwoordigde belanghebbenden organisaties worden vastgelegd;
- De Onafhankelijke Stichting zal worden voorgezeten door onbezoldigd voorzitter;
- Middelen (facilitair, financieel, etc.) worden beschikbaar gesteld om de Stichting op te richten en in stand te houden.

Ondertekening door:

De dorpsbelangen Ternaard en Wierum.

De overheden ministerie EZK, Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en gemeente Noardeast-Fryslân.

Thús Wonen en Fêste Grûn.

De NAM

Dit is een eerste opzet en de vorm en inhoud kan nog wijzigen in verband met leesbaarheid, duidelijkheid en wettelijke wijzigingen.